

VIERDE WERELDVROUWENCONFERENTIE

Nederlandstalig verslag van de vierde Wereldvrouwenconferentie te Peking, 4 - 15 september 1995

HOOFDSTUK I

DOOR DE CONFERENTIE AANGENOMEN RESOLUTIES*

Resolutie 1

Verklaring van Peking en Slotdocument

De Vierde Wereld-vrouwenconferentie,

Bijeengekomen in Peking van 4 t/m 15 september 1995,

1. **Neemt aan** de Verklaring van Peking en het Slotdocument, die als bijlagen bij deze resolutie zijn gevoegd;
2. **Beveelt** de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties tijdens haar vijftigste zitting **aan** dat deze de Verklaring van Peking en het Slotdocument, zoals aangenomen door de Conferentie, onderschrijft.

*Aangenomen tijdens de zestiende plenaire vergadering op 15 september 1995; voor de bespreking, zie Hoofdstuk V

Bijlage I - VERKLARING VAN PEKING

1. Wij, de regeringen die deelnemen aan de Vierde Wereld-vrouwenconferentie,
2. Hier in Peking bijeengekomen in september 1995, het jaar waarin de Verenigde Naties 50 jaar bestaat,
3. Vastbesloten de doelstellingen van gelijkheid, ontwikkeling en vrede voor alle vrouwen overal te bevorderen, in het belang van de gehele mensheid,
4. Erkennende de inbreng van alle vrouwen overal ter wereld en rekening houdende met de diversiteit van vrouwen en hun rol en omstandigheden, vervuld van respect voor de vrouwen die de weg hebben geëffend en geïnspireerd door de hoop die uitstraalt van de jongeren op deze wereld,
5. Erkennen dat de positie van vrouwen het afgelopen decennium op een aantal belangrijke punten is verbeterd, maar dat die vooruitgang ongelijkmatig is verdeeld, dat ongelijkheden tussen vrouwen en mannen voortbestaan en dat er nog altijd belangrijke belemmeringen bestaan, die ernstige gevolgen hebben voor het welzijn van alle mensen,
6. Erkennen tevens dat deze situatie wordt versterkt door toenemende armoede, die een stempel drukt op het leven van het merendeel van de wereldbevolking, met name vrouwen en kinderen, en die wortelt in zowel nationale als internationale omstandigheden,
7. Wijden ons zonder voorbehoud aan het wegnemen van deze problemen en belemmeringen, om zo de verbetering (advancement) en de versterking van de positie (empowerment) van vrouwen overal ter wereld kracht bij te zetten, en zijn het er over eens dat hiertoe met spoed maatregelen dienen te worden genomen, in een geest van vastberadenheid, hoop, samenwerking en solidariteit, waardoor wij ons nu en in de volgende eeuw moeten laten leiden.

Wij bevestigen opnieuw dat wij ons ertoe verbinden om:

8. Te streven naar gelijke rechten en inherente menselijke waardigheid van vrouwen en mannen en naar andere doelstellingen en beginselen die zijn vervat in het Handvest van de Verenigde Naties, de Universele Verklaring van de rechten van de mens en andere internationale mensenrechteninstrumenten, met name het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen en het Verdrag inzake de rechten van het kind, alsmede de Verklaring inzake de uitbanning van geweld tegen vrouwen en de Verklaring inzake het recht op ontwikkeling;
9. De volledige uitvoering van de mensenrechten van vrouwen en jonge meisjes als onvervreemdbaar, integraal en ondeelbaar onderdeel van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden te waarborgen;

10. Voort te bouwen op de consensus en de vooruitgang waartoe eerdere conferenties en topconferenties van de Verenigde Naties hebben geleid: inzake vrouwen in Nairobi in 1985, inzake kinderen in New York in 1990, inzake milieu en ontwikkeling in Rio de Janeiro in 1992, inzake de rechten van de mens in Wenen in 1993, inzake bevolking en ontwikkeling in Caïro in 1994 en inzake sociale ontwikkeling in Kopenhagen in 1995, die alle waren bedoeld om gelijkheid, ontwikkeling en vrede te bewerkstelligen;

11. Volledige en doeltreffende uitvoering van de te Nairobi geformuleerde Toekomstgerichte Strategieën voor de verbetering van de positie van vrouwen te realiseren;

12. De empowerment en de verbetering van de positie van vrouwen te stimuleren, met inbegrip van het recht op vrijheid van denken, geweten, godsdienst en overtuiging, om zo te helpen voorzien in de morele, ethische, geestelijke en intellectuele behoeften van vrouwen en mannen, zowel individueel als tezamen met anderen, waardoor hun de mogelijkheid wordt gewaarborgd om hun volledige potentieel in de samenleving te ontplooien en hun leven vorm te geven overeenkomstig hun eigen aspiraties.

Wij zijn ervan overtuigd dat:

13. De empowerment en de volledige participatie van vrouwen op basis van gelijkheid in alle sectoren van de samenleving, met inbegrip van participatie in het besluitvormingsproces en toegang tot macht, van fundamenteel belang zijn om te komen tot de verwezenlijking van gelijkheid, ontwikkeling en vrede;

14. Vrouwenrechten mensenrechten zijn;

15. Gelijke rechten, kansen en toegang tot hulpbronnen, gelijke verdeling van verantwoordelijkheden voor het gezin tussen mannen en vrouwen en een harmonieus partnerschap tussen man en vrouw van vitaal belang zijn voor hun eigen welzijn en dat van hun gezin, alsook voor de consolidatie van democratie;

16. Uitbanning van armoede, op basis van aanhoudende economische groei, sociale ontwikkeling, milieubescherming en sociale rechtvaardigheid vereisen dat vrouwen een rol spelen in economische en sociale ontwikkeling, dat zij gelijke kansen krijgen en evenveel mogelijkheden hebben als mannen om volwaardig, zowel actief als passief, te participeren in duurzame ontwikkeling waarin de mens centraal staat;

17. De expliciete erkenning en hernieuwde bevestiging van het recht van alle vrouwen op zeggenschap over alle aspecten van hun gezondheid, en met name hun vruchtbaarheid, de basis vormt voor hun empowerment.

18. Vrede op lokaal, nationaal, regionaal en mondiaal niveau haalbaar is en onlosmakelijk is verbonden met verbetering van de positie van vrouwen, die een fundamentele rol kunnen spelen op het punt van leiderschap, het oplossen van geschillen en het bevorderen van duurzame vrede op alle niveaus;

19. Het van essentieel belang is, met volledige participatie van vrouwen, effectieve, efficiënte en elkaar versterkende, gender-bewuste beleidsmaatregelen en -programma's, met inbegrip van ontwikkelingsbeleid en -programma's, te ontwerpen, uit te voeren en te bewaken op alle niveaus die nodig zijn om de empowerment en de verbetering van de positie van vrouwen te stimuleren;

20. De participatie en de bijdrage van alle actoren in de samenleving, met name vrouwengroeperingen en -netwerken en andere niet-gouvernementele en maatschappelijke organisaties, met volledige eerbiediging van hun autonomie, in samenwerking met regeringen, van belang zijn voor de effectieve uitvoering en follow-up van het Slotdocument;

21. De uitvoering van het Slotdocument vraagt om de inzet van regeringen en de internationale gemeenschap. Door nationale en internationale toezeggingen voor actie te doen, met inbegrip van die welke tijdens de Conferentie zijn gedaan, erkennen regeringen en de internationale gemeenschap de noodzaak om met voorrang maatregelen te nemen om de empowerment en de positie van vrouwen te verbeteren.

Wij zijn vastbesloten:

22. De inspanningen en activiteiten om de doelstellingen van de Toekomstgerichte Strategieën van Nairobi voor de verbetering van de positie van vrouwen tegen het eind van deze eeuw te intensiveren;

23. Te verzekeren dat vrouwen en meisjes volledig gebruik kunnen maken van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden en daadwerkelijk stappen te ondernemen tegen schending van deze rechten en vrijheden;

24. Alle noodzakelijke maatregelen te treffen om alle vormen van discriminatie van vrouwen en meisjes uit te bannen en alle belemmeringen voor gelijkheid van beide seksen, de empowerment en de verbetering van de positie van vrouwen weg te nemen;

25. Mannen aan te moedigen volledig deel te nemen aan alle maatregelen om gelijkheid te bewerkstelligen;

26. De economische onafhankelijkheid van vrouwen te bevorderen, met inbegrip van werkgelegenheid, en de aanhoudende en toenemende last die armoede op de schouders van vrouwen legt, weg te nemen door de structurele oorzaken van armoede aan te pakken via veranderingen in economische structuren en door alle vrouwen, met inbegrip van vrouwen in plattelandsgebieden, gezien hun spilfunctie in de ontwikkeling, toegang te geven tot productiemiddelen en openbare diensten en hun kansen te bieden;

27. Duurzame ontwikkeling te bevorderen, waarbij de mens centraal staat, met inbegrip van aanhoudende economische groei, door te zorgen voor basiseducatie, permanente educatie, alfabetisering en opleiding, alsmede primaire gezondheidszorg voor meisjes en vrouwen;

28. Gerichte maatregelen te nemen om vrede te waarborgen ten behoeve van de verbetering van de positie van vrouwen en, gezien de belangrijke rol die vrouwen in de vredesbeweging

hebben gespeeld, actief op algemene en volledige ontwapening aan te koersen, onder strikte en doeltreffende internationale controle, en ondersteuning te bieden aan onderhandelingen over het onverwijld sluiten van een wereldwijd, multilateraal en effectief controleerbaar algeheel kernstopverdrag, dat bijdraagt tot ontmanteling van kernwapens en voorkoming van de verspreiding van kernwapens met alle bijbehorende aspecten;

29. Alle vormen van geweld jegens vrouwen en meisjes te voorkomen en uit te bannen;

30. Te waarborgen dat vrouwen en mannen in gelijke mate toegang hebben tot en gelijk worden behandeld in onderwijs en gezondheidszorg en de seksuele en reproductieve gezondheid van vrouwen te verbeteren en vrouwen hierover voorlichting te geven;

31. Alle mensenrechten van vrouwen en meisjes te bevorderen en te beschermen;

32. De inspanningen te intensiveren om te waarborgen dat alle vrouwen en meisjes, die stuiten op tal van belemmeringen bij het verwerven van versterking en verbetering van hun positie door factoren als ras, leeftijd, taal, etnische afkomst, cultuur, godsdienst of een handicap of omdat zij tot een inheems volk behoren, op voet van gelijkheid gebruik kunnen maken van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden;

33. Eerbiediging van het internationale recht, met inbegrip van het humanitaire recht, te waarborgen, teneinde met name vrouwen en meisjes te beschermen;

34. De mogelijkheden van vrouwen en meisjes van alle leeftijden optimaal te ontwikkelen, te waarborgen dat zij volwaardig en op voet van gelijkheid deelnemen aan het opbouwen van een betere wereld voor alle mensen, en hun een grotere rol toe te kennen in het ontwikkelingsproces;

Wij zijn vastbesloten:

35. De gelijke toegang van vrouwen tot economische hulpbronnen, met inbegrip van grond, kredietfaciliteiten, wetenschap en technologie, beroepsopleiding, informatie, communicatie en afzetgebieden te waarborgen, als middel om de versterking en de verbetering van de positie van vrouwen en meisjes te bevorderen, mede door hun mogelijkheden om de voordelen van gelijke toegang tot deze hulpbronnen te genieten, te verruimen, onder andere via internationale samenwerking;

36. Het welslagen van het Slotdocument te verzekeren, hetgeen een grote inzet van de zijde van regeringen, internationale organisaties en instellingen op alle niveaus vergt. Wij zijn er ten volle van overtuigd dat economische ontwikkeling, sociale ontwikkeling en milieubescherming onderling samenhangen en elkaar versterken als onderdelen van duurzame ontwikkeling, die het kader vormt voor onze inspanningen om de kwaliteit van het leven voor alle mensen te verbeteren. Billijke sociale ontwikkeling, waarbij wordt uitgegaan van het versterken van de positie van de armen, en wel met name van vrouwen die in armoede leven, om duurzaam gebruik te kunnen maken van de hulpbronnen die het milieu hun biedt, vormt een noodzakelijke basis voor duurzame ontwikkeling. Wij erkennen tevens dat een brede en

aanhoudende economische groei in de context van duurzame ontwikkeling nodig is om de sociale ontwikkeling en sociale rechtvaardigheid te ondersteunen. Om het Slotdocument tot een succes te maken, zullen er ook voldoende middelen op nationaal en internationaal niveau moeten worden gemobiliseerd en moeten de ontwikkelingslanden nieuwe en aanvullende middelen ontvangen uit alle beschikbare financieringsbronnen, met inbegrip van multilaterale, bilaterale en particuliere bronnen ten behoeve van de verbetering van de positie van vrouwen, alsmede financiële middelen om de capaciteit van nationale, subregionale, regionale en internationale instellingen uit te breiden; men zal zich moeten inzetten voor gelijke rechten, gelijke verantwoordelijkheden en gelijke kansen en ook gelijke participatie van vrouwen en mannen in alle nationale, regionale en internationale organen en beleidvormingsprocessen en er moeten op alle niveaus mechanismen worden opgezet of versterkt om rekening en verantwoording af te leggen tegenover alle vrouwen overal ter wereld;

37. Het welslagen van het Slotdocument ook te waarborgen in landen met economieën die zich in een overgangsfase naar de vrije markteconomie bevinden; dit vraagt om aanhoudende internationale samenwerking en ondersteuning;

38. Wij nemen hierbij het volgende Slotdocument aan en verbinden ons als regeringen ertoe om hieraan uitvoering te geven, waarbij wij verzekeren dat al ons beleid en al onze programma's rekening houden met zowel vrouwen als mannen. Wij dringen er bij de organisatie der Verenigde Naties, regionale en internationale financiële instellingen, andere relevante regionale en internationale instellingen en alle vrouwen en mannen, alsmede niet-gouvernementele organisaties, met volledige eerbiediging van hun autonomie, en alle sectoren van de samenleving, op aan om, in samenwerking met regeringen, zich volledig in te zetten voor en bij te dragen aan de uitvoering van dit Slotdocument.

Bijlage II - SLOTDOCUMENT

HOOFDSTUK I TAAKSTELLING

1. Het Slotdocument is een plan om de positie van vrouwen te versterken. Het is bedoeld om de uitvoering van de Toekomstgerichte Strategieën voor de verbetering van de positie van vrouwen¹ van Nairobi te versnellen en alle belemmeringen voor actieve participatie van vrouwen in alle sectoren van het openbare en particuliere leven weg te nemen door middel van een volledig en gelijk aandeel in de economische, sociale, culturele en politieke besluitvorming. Dit betekent dat het principe van verdeling van macht en verantwoordelijkheid tussen mannen en vrouwen thuis, op de werkplek en in breder nationaal en internationaal verband als beginsel moet worden vastgesteld. Gelijkheid tussen vrouwen en mannen is een kwestie van mensenrechten en een voorwaarde voor sociale rechtvaardigheid en vormt tevens een noodzakelijk en fundamenteel vereiste voor gelijkheid, ontwikkeling en vrede. Een veranderd partnerschap, op basis van gelijkheid tussen vrouwen en mannen is een voorwaarde voor duurzame ontwikkeling waarin de mens centraal staat. Niet-aflatende inzet is essentieel, zodat vrouwen en mannen kunnen samenwerken ten behoeve van zichzelf, hun kinderen en de samenleving om de uitdagingen van de 21ste eeuw het hoofd te bieden.

2. Het Slotdocument bevestigt opnieuw het fundamentele principe dat is neergelegd in de Verklaring en het Actieprogramma van Wenen², aangenomen door de Wereldconferentie Mensenrechten, dat de mensenrechten van vrouwen en meisjes een onvervreemdbaar, integraal en ondeelbaar deel uitmaken van de universele mensenrechten. Als Actieplan tracht het Slotdocument het volledige genot van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden van alle vrouwen gedurende hun hele leven te bevorderen en te beschermen.

3. Het Slotdocument legt er de nadruk op dat vrouwen een aantal punten van zorg delen, die uitsluitend kunnen worden aangevat door nauw samen te werken met mannen om het gemeenschappelijke doel van gelijkheid van seksen overal ter wereld te bereiken. Het eerbiedigt en waardeert dat de situaties en omstandigheden waarin vrouwen zich bevinden,

¹ Report of the World Conference to Review and Appraise the Achievements of the United Nations Decade for Women: Equality, Development and Peace, Nairobi, 15-16 July 1985. (Publicatie van de Verenigde Naties, verkoopnummer E.85.IV.10), hoofdstuk I, deel A.

² Report of the World Conference on Human Rights, Vienna, 14-25 June 1993 A/Conf.157/24 (part I), chapter III.

zeer uiteenlopen en erkent dat er vrouwen zijn die bij het verwerven van empowerment op specifieke belemmeringen stuiten.

4. Het Slotdocument verlangt onmiddellijke en gecoördineerde actie van iedereen om een vredige, rechtvaardige en menselijke wereld te creëren, op basis van mensenrechten en fundamentele vrijheden, met inbegrip van het beginsel van gelijkheid voor alle mensen van alle leeftijden en van elke levenswandel en hiertoe erkent het dat brede, aanhoudende economische groei in de context van duurzame ontwikkeling noodzakelijk is om sociale ontwikkeling en sociale rechtvaardigheid mogelijk te maken.

5. Om het Slotdocument tot een succes te maken, is een grote inzet van regeringen, internationale organisaties en instellingen op alle niveaus nodig. Dit vergt tevens adequate mobilisering van middelen op nationaal en internationaal niveau, alsmede nieuwe en aanvullende middelen voor de ontwikkelingslanden vanuit alle beschikbare financieringsbronnen, met inbegrip van multilaterale, bilaterale en particuliere bronnen ter verbetering van de positie van de vrouw, financiële middelen om de capaciteit van nationale, subregionale, regionale en internationale instellingen te versterken, men zal zich moeten inzetten voor gelijke rechten, gelijke verantwoordelijkheden en gelijke kansen en ook gelijke participatie van vrouwen en mannen in alle nationale, regionale en internationale organen en beleidvormingsprocessen en er moeten op alle niveaus mechanismen worden opgezet of versterkt om rekening en verantwoording af te leggen tegenover alle vrouwen overal ter wereld.

HOOFDSTUK II

MONDIAAL KADER

6. De Vierde Wereld-vrouwenconferentie vindt plaats terwijl de wereld voor de drempel van een nieuw millennium staat.

7. Het Slotdocument bevestigt het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen³ en bouwt voort op de Toekomstgerichte strategieën voor de verbetering van de positie van vrouwen, alsmede op de relevante resoluties, aangenomen door de Economische en Sociale Raad en de Algemene Vergadering. Het Slotdocument is bedoeld om een fundamenteel samenstel van prioritaire maatregelen tot stand te brengen die in de komende 5 jaar dienen te worden uitgevoerd.

³ Resolutie 34/180 van de Algemene Vergadering, bijlage.

8. Het Slotdocument erkent het belang van de verdragen die tot stand zijn gekomen tijdens de Topconferentie voor kinderen, de Conferentie van de Verenigde Naties inzake milieu en ontwikkeling, de Wereldconferentie Mensenrechten, de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling en de Wereldtop voor sociale ontwikkeling, die specifieke benaderingswijzen en verplichtingen bevatten ten aanzien van het stimuleren van duurzame ontwikkeling en internationale samenwerking en m.b.t. de versterking van de rol van de Verenigde Naties om dit te bereiken. De verschillende facetten van ontwikkeling en mensenrechten, in hun specifieke perspectief, met extra aandacht voor de rol van vrouwen en meisjes komen eveneens aan de orde in de Wereldwijde Conferentie inzake duurzame ontwikkeling van kleine eilandenstaten in ontwikkeling, de Internationale Voedingsconferentie, de Internationale Conferentie over basisgezondheidszorg en de Wereldconferentie inzake onderwijs voor iedereen. Bovendien zijn de thema's empowerment en gelijkheid van vrouwen ook nadrukkelijk naar voren gebracht tijdens het Internationale jaar van de inheemse volken,⁴ het Internationale jaar van het gezin,⁵ het Jaar van de Verenigde Naties voor tolerantie,⁶ de Verklaring van Genève voor plattelandsvrouwen,⁷ en de Verklaring inzake de uitbanning van geweld tegen vrouwen.⁸

9. Het doel van het Slotdocument, dat volledig in overeenstemming is met de doelstellingen en beginselen van het Handvest van de Verenigde Naties en het internationale recht, is het versterken van de positie van alle vrouwen. De volledige verwezenlijking van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden voor alle vrouwen is van essentieel belang om de positie van vrouwen te versterken. Rekening houdend met het belang van nationale en regionale bijzonderheden en verschillen in historische, culturele en godsdienstige achtergrond, hebben de staten tot taak, ongeacht hun politieke, economische en culturele stelsel, alle mensenrechten en fundamentele vrijheden te bevorderen en te beschermen.⁹ De uitvoering van dit Slotdocument, mede door middel van nationale wetten en de vaststelling van strategieën, beleid, programma's en ontwikkelingsprioriteiten, is de soevereine verantwoordelijkheid van elke staat, in overeenstemming met alle mensenrechten en fundamentele vrijheden en het belang en de volledige eerbiediging van verschillende godsdienstige en morele waarden, culturele achtergronden en levensbeschouwingen van mensen en hun samenlevingen moet ertoe bijdragen dat vrouwen volledig gebruik kunnen maken van hun mensenrechten, teneinde te komen tot gelijkheid, ontwikkeling en vrede.

10. Sinds de Derde Wereldvrouwenconferentie ter afsluiting van het Vrouwendecennium van de Verenigde Naties: gelijkheid, ontwikkeling en vrede, die in 1985 in Nairobi werd gehouden, en de aanneming van de Toekomstgerichte strategieën van Nairobi voor de verbetering van de positie van vrouwen heeft de wereld ingrijpende politieke, economische, sociale en culturele veranderingen ondergaan, die zowel positieve als negatieve effecten op vrouwen hebben gehad. De Wereldconferentie Mensenrechten erkende dat de mensenrechten van vrouwen en jonge meisjes een onvervreemdbaar, integraal en ondeelbaar onderdeel vormen van de universele mensenrechten. De volwaardige en gelijke participatie van vrouwen

⁴ Resolutie 45/164 van de Algemene Vergadering.

⁵ Resolutie 44/82 van de Algemene Vergadering.

⁶ Resolutie 48/126 van de Algemene Vergadering.

⁷ A/47/308-E/1992/97, bijlage.

⁸ Resolutie 48/104 van de Algemene Vergadering.

⁹ Verklaring en Actieprogramma van Wenen, Verslag van de Wereldconferentie mensenrechten..., hoofdstuk III, paragraaf 5.

in het politieke, maatschappelijke, economische, sociale en culturele leven op nationaal, regionaal en internationaal niveau en de uitbanning van alle vormen van discriminatie op grond van geslacht vormen prioritaire doelstellingen van de internationale gemeenschap. De Wereldconferentie Mensenrechten bevestigde opnieuw de plechtige verbintenis van alle staten om te voldoen aan hun verplichtingen tot het bevorderen van universele eerbiediging, naleving en bescherming van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden voor iedereen, in overeenstemming met het Handvest van de Verenigde Naties, andere mensenrechteninstrumenten en het internationale recht. Het universele karakter van al deze rechten en vrijheden staat niet ter discussie.

11. Het einde van de koude oorlog heeft geresulteerd in internationale veranderingen en vermindering van de concurrentie tussen supermogendheden. De dreiging van een wereldomspannend gewapend conflict is afgenomen, terwijl de internationale betrekkingen zijn verbeterd en de vooruitzichten op vrede tussen landen zijn verbeterd. De dreiging van een wereldomspannend conflict is weliswaar verminderd, maar aanvalsoorlogen, gewapende conflicten, koloniale of andere vormen van vreemde overheersing en buitenlandse bezetting, burgeroorlogen en terrorisme blijven vele delen van de wereld teisteren. Er is sprake van ernstige schendingen van mensenrechten van vrouwen, met name in tijden van gewapende conflicten, en het gaat hierbij zelfs om moord, marteling, systematische verkrachtingen, onvrijwillige zwangerschappen en gedwongen abortussen, met name in het kader van een beleid van etnische zuivering.

12. De instandhouding van vrede en veiligheid op mondiaal, regionaal en lokaal niveau, alsmede de voorkoming van een beleid van agressie en etnische zuiveringen en de oplossing van gewapende conflicten zijn van cruciaal belang voor de bescherming van de mensenrechten van vrouwen en meisjes, voor de uitbanning van alle vormen van geweld jegens hen en om te voorkomen dat zij worden ingezet als oorlogswapen.

13. Door extreme militaire uitgaven, met inbegrip van mondiale uitgaven voor militaire doeleinden en reguliere of illegale handel in wapens, alsook door investeringen ten behoeve van de productie en de aanschaf van wapens zijn er minder middelen beschikbaar voor sociale ontwikkeling. Als gevolg van de schuldenlast en andere economische problemen zijn vele ontwikkelingslanden overgegaan tot een beleid van structurele aanpassing. Bovendien zijn er structurele-aanpassingsprogramma's waarvan de opzet en de uitvoering te wensen overlaten, met alle nadelige gevolgen van dien voor sociale ontwikkeling. Het aantal mensen dat in armoede leeft, is het afgelopen decennium in de meeste ontwikkelingslanden, en wel met name in de landen met een zware schuldenlast, onevenredig sterk gestegen.

14. In dit verband dient de nadruk te worden gelegd op de sociale dimensie van ontwikkeling. Versnelde economische groei is weliswaar noodzakelijk voor sociale ontwikkeling, maar verbetert op zich niet de kwaliteit van het leven van de bevolking. In sommige gevallen kunnen er omstandigheden ontstaan die sociale ongelijkheid en marginalisatie in de hand kunnen werken. Er dient dan ook te worden gezocht naar nieuwe alternatieven om te verzekeren dat alle leden van de samenleving voordeel ondervinden van economische groei op basis van een holistische benadering van alle aspecten van ontwikkeling: groei, gelijkheid van vrouwen en mannen, sociale rechtvaardigheid, behoud en bescherming van het milieu, duurzaamheid, solidariteit, participatie, vrede en eerbiediging van mensenrechten.

15. Een wereldwijde ontwikkeling in de richting van democratisering heeft in vele landen het politieke proces toegankelijk gemaakt, maar desondanks kunnen vrouwen nog altijd niet als volwaardige en gelijke partners van mannen aan de besluitvorming deelnemen, met name in de politiek. In Zuid-Afrika is het beleid van geïnstitutionaliseerd racisme - apartheid - ontmanteld en heeft een vreedzame, democratische machtsoverdracht plaatsgevonden. In Midden- en Oost-Europa is de overgang naar een parlementaire democratie snel verlopen en dit heeft sterk uiteenlopende ervaringen opgeleverd, afhankelijk van de specifieke omstandigheden van elk land. De overgang is weliswaar in grote lijnen vreedzaam verlopen, maar in sommige landen werd dit proces belemmerd door gewapende conflicten, die hebben geleid tot ernstige schendingen van mensenrechten.

16. In vele landen worden de ontwikkelingsdoelen niet gehaald door grootscheepse economische recessie en politieke instabiliteit in bepaalde regio's. Dit heeft geleid tot uitbreiding van de onbeschrijflijke armoede. Van de meer dan 1 miljard mensen die in de diepste armoede leven, vormen vrouwen een overgrote meerderheid. Het snelle veranderings- en aanpassingsproces in alle sectoren heeft tevens geleid tot groei van de werkloosheid en het ontbreken van passende werkgelegenheid, waarvan met name vrouwen het slachtoffer zijn. In vele gevallen is in structurele-aanpassingsprogramma's geen rekening gehouden met het beperken van de negatieve gevolgen hiervan voor kwetsbare of kansarme groepen ofwel voor vrouwen, en garanderen deze programma's ook geen positieve effecten op deze groepen door te voorkomen dat zij bij economische en sociale activiteiten worden gemarginaliseerd. De Slotakte van de Ronde van Uruguay inzake multilaterale handelsbesprekingen¹⁰ onderstreepte duidelijk de toenemende onderlinge afhankelijkheid van nationale economieën, alsmede het belang van liberalisering van de handel en toegang tot open, dynamische markten. In sommige regio's wordt zeer veel geld uitgegeven voor militaire doeleinden. Ondanks de toename van zuivere ontwikkelingshulp (Official Development Assistance = ODA) door sommige landen, is die ODA de laatste tijd over de gehele linie verminderd.

17. De absolute armoede en het feit dat steeds meer vrouwen in armoede leven, de werkloosheid, de toenemende kwetsbaarheid van het milieu, aanhoudend geweld jegens vrouwen en de wijdverbreide uitsluiting van de helft van de mensheid van de macht en van bestuurlijke instellingen onderstrepen de noodzaak om te blijven streven naar ontwikkeling, vrede en veiligheid en naar methoden om duurzame ontwikkeling te waarborgen, waarbij de mens centraal staat. De participatie en het leiderschap van de helft van de mensheid die uit vrouwen bestaat, zijn van essentieel belang voor het welslagen van dit streven. Daarom zal de wereld de uitdagingen van de 21ste eeuw dan ook uitsluitend het hoofd kunnen bieden als er een nieuw tijdperk van internationale samenwerking tussen regeringen en mensen wordt ingeluid, in een geest van partnerschap, een billijk, internationaal sociaal en economisch klimaat en er een radicale verandering van de betrekkingen tussen vrouwen en mannen in een relatie van volledig en gelijk partnerschap plaatsvindt.

18. De jongste internationale economische ontwikkelingen hebben in vele gevallen onevenredig ingrijpende gevolgen voor vrouwen en kinderen, van wie de meesten in ontwikkelingslanden wonen. Voor staten met een zware buitenlandse-schuldenlast hebben structurele-aanpassingsprogramma's en -maatregelen, ondanks de voordelen hiervan op de

¹⁰ The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations: The legal Texts, Genève, GATT secretariat, 1994.

lange termijn, geleid tot vermindering van de uitgaven voor sociale doelstellingen, waardoor vrouwen het zwaarst worden getroffen, in het bijzonder in Afrika en de minst ontwikkelde landen. Dit wordt alleen nog maar erger, wanneer verantwoordelijkheden voor sociale basisvoorzieningen van de overheid worden afgeschoven op vrouwen.

19. De economische recessie in vele ontwikkelde landen en ontwikkelingslanden, alsmede de voortschrijdende herstructurering in landen die bezig zijn zich te ontwikkelen tot een markteconomie, hebben een onevenredig negatief gevolg voor de werkgelegenheid voor vrouwen. Vrouwen hebben vaak geen keus en zijn genoodzaakt werk te aanvaarden dat geen uitzicht biedt op zekerheid voor de lange termijn of dat moet worden gedaan onder gevaarlijke arbeidsomstandigheden, thuiswerk te verrichten, zonder enige rechtsbescherming, of te berusten in werkloosheid. Vele vrouwen betreden de arbeidsmarkt in onderbetaalde en ondergewaardeerde banen, in een poging bij te dragen aan het gezinsinkomen; anderen besluiten hierom te migreren. Wanneer hun overige taken niet worden verlicht, betekent dit een verzwaring van de totale werklast van vrouwen.

20. Bij het ontwerpen van macro- en micro-economische beleidsmaatregelen en -programma's, met inbegrip van structurele aanpassing, is niet altijd rekening gehouden met de gevolgen hiervan voor vrouwen en meisjes, met name wanneer zij in armoede leven. De armoede is zowel in absolute, als in relatieve zin toegenomen en het aantal vrouwen dat in armoede leeft, is in de meeste regio's gegroeid. In de steden leven vele vrouwen in armoede, maar de verplichtingen van vrouwen in plattelandsgebieden en in afgelegen streken verdienen wel speciale aandacht, omdat de ontwikkeling in dergelijke gebieden stagneert. In ontwikkelingslanden, zelfs in die landen waarin de nationale indicatoren duiden op verbetering, leeft nog altijd het merendeel van de vrouwen op het platteland in omstandigheden van economische onderontwikkeling en sociale marginalisatie.

21. Vrouwen leveren de belangrijkste bijdrage aan de economie en aan het bestrijden van armoede, door zowel betaald als onbetaald werk thuis, in de samenleving en op de werkplek. Steeds meer vrouwen hebben een economisch onafhankelijke positie weten te bereiken dankzij betaalde arbeid.

22. In een kwart van alle huishoudens op de hele wereld staat een vrouw aan het hoofd en vele andere huishoudens zijn afhankelijk van het inkomen van de vrouw, ook als er een man in huis is. Huishoudens waarin de vrouw kostwinner is, behoren vaak tot de allerarmste, als gevolg van inkomensdiscriminatie, de traditionele scheiding van beroepen in de arbeidsmarkt en andere seksespecifieke belemmeringen. Door de desintegratie van gezinnen, de bevolkingstrek tussen de steden en plattelandsgebieden binnen bepaalde landen, internationale migratie, oorlog en verdrijving in eigen land en dergelijke stijgt het aantal huishoudens met een vrouw aan het hoofd.

23. Aangezien de totstandbrenging en instandhouding van vrede en veiligheid voorwaarden vormen voor economische en sociale vooruitgang, vervullen vrouwen op tal van gebieden in toenemende mate een spilfunctie om vrede te bewerkstelligen voor de mensheid. Hun volledige participatie in de besluitvorming, de voorkoming en oplossing van geschillen en alle andere vredesinitiatieven is van essentieel belang voor de totstandbrenging van duurzame vrede.

24. Godsdienst, spiritualiteit en levensovertuiging spelen een centrale rol in het leven van miljoenen vrouwen en mannen en bepalen hun manier van leven en hun aspiraties voor de toekomst. Het recht op vrijheid van denken, geweten en godsdienst is onvervreemdbaar en dient universeel te gelden. Dit recht impliceert de vrijheid om de godsdienst of het geloof van eigen keuze te hebben of aan te nemen, hetzij individueel, hetzij tezamen met anderen, in het openbaar of in beslotenheid, en van hun godsdienstovertuiging blijf te geven in een eredienst en door de beginselen hiervan in acht te nemen, in praktijk te brengen en te onderrichten. De volledige eerbiediging van deze rechten en vrijheden vormt een voorwaarde voor de verwezenlijking van gelijkheid, ontwikkeling en vrede. Godsdienst, gedachten, geweten en levensovertuiging kunnen helpen voorzien in de morele, ethische en geestelijke behoeften van vrouwen en mannen en ertoe bijdragen dat zij al hun mogelijkheden ten volle in de samenleving benutten. Erkend wordt echter dat elke vorm van extremisme een negatieve uitwerking op vrouwen kan hebben en kan leiden tot geweld en discriminatie.

25. De Vierde Wereld-vrouwenconferentie moet het proces dat formeel begon in 1975, het jaar dat door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties werd uitgeroepen tot het Internationale jaar van de vrouw, versnellen. Dit jaar was in die zin een keerpunt, dat vrouwenaangelegenheden vanaf dat moment een punt van discussie vormden. Het VN-Decennium voor de vrouw (1976-1985) vormde een wereldomspannende inspanning om de positie en de rechten van vrouwen te bestuderen en vrouwen te betrekken bij de besluitvorming op alle niveaus. In 1979 nam de Algemene Vergadering het Verdrag inzake uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen aan, die in 1981 in werking trad en een internationale norm stelde voor wat werd bedoeld met gelijkheid van vrouwen en mannen. In 1985 nam de Derde Wereldvrouwenconferentie ter afsluiting van het Vrouwendecennium van de Verenigde Naties: gelijkheid, ontwikkeling en vrede, de Toekomstgerichte Strategieën van Nairobi voor de verbetering van de positie van vrouwen aan, waaraan tot het jaar 2000 uitvoering moet worden gegeven. Op het punt van de verwezenlijking van gelijkheid van vrouwen en mannen is al veel vooruitgang geboekt. Vele regeringen hebben wetgeving ingevoerd om gelijkheid van mannen en vrouwen te bevorderen en hebben nationale systemen opgezet om de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen in alle sectoren van de maatschappij door te voeren. De internationale organen zijn zich sterker gaan concentreren op de positie en de rol van vrouwen.

26. De toenemende invloed van de niet-gouvernementele sector, en met name van vrouwenorganisaties en feministische groeperingen, is een drijvende kracht geworden om veranderingen door te voeren. Niet-gouvernementele organisaties hebben een belangrijke rol gespeeld als pleitbezorgers om wetgeving of mechanismen te bevorderen om de positie van vrouwen te verbeteren. Zij hebben zich ontwikkeld tot katalysator voor een nieuwe aanpak van ontwikkeling. Vele regeringen zijn steeds beter gaan inzien welke belangrijke rol niet-gouvernementele organisaties spelen en hoe belangrijk het is om met hen samen te werken om vooruitgang te boeken. Toch blijven regeringen in sommige landen de handelingsvrijheid van niet-gouvernementele organisaties aan banden leggen. Vrouwen hebben via niet-gouvernementele organisaties, geparticipeerd in, en grote invloed uitgeoefend op, fora en internationale discussies binnen hun eigen gemeenschap, op nationaal, regionaal en mondiaal niveau.

27. Sinds 1975 is de kennis omtrent de positie van respectievelijk mannen en vrouwen toegenomen en draagt deze bij aan verdere activiteiten ter bevordering van gelijkheid van vrouwen en mannen. In verschillende landen hebben zich belangrijke veranderingen in de

betrekkingen tussen vrouwen en mannen voltrokken, met name daar waar belangrijke vooruitgang is geboekt op het gebied van onderwijs voor vrouwen en waar een belangrijke toeneming van hun participatie in het arbeidsproces heeft plaatsgevonden. De grenzen van de verdeling van arbeid tussen mannen en vrouwen, de verdeling tussen deelname aan het productieproces en verantwoordelijkheid voor het nageslacht, worden geleidelijk overschreden, nu vrouwen zich zijn gaan begeven op het per traditie mannelijke werkterrein en mannen meer verantwoordelijkheid voor huishoudelijke taken beginnen te aanvaarden, inclusief de zorg voor kinderen. De rol van vrouwen verandert echter ingrijpender en sneller dan die van mannen. In vele landen wordt nog altijd niet erkend dat de verschillen tussen de prestaties en activiteiten van vrouwen en mannen voortvloeien uit de maatschappelijk bepaalde rolverdeling tussen beide seksen, en niet zozeer uit onveranderbare biologische verschillen.

28. Bovendien worden, tien jaar na de Conferentie van Nairobi, vrouwen nog steeds niet gelijkgesteld aan mannen. Gemiddeld bestaat niet meer dan 10% van alle gekozen wetgevers in de hele wereld uit vrouwen en in de meeste nationale en internationale, zowel openbare als particuliere, bestuurlijke organen blijven vrouwen ondervertegenwoordigd. De Verenigde Naties vormt hierop geen uitzondering. Vijftig jaar na haar oprichting blijft de Verenigde Naties zichzelf de voordelen van de leiding van vrouwen ontzeggen, doordat vrouwen ondervertegenwoordigd zijn op besluit-vormingsniveaus binnen het Secretariaat en de gespecialiseerde organisaties.

29. Vrouwen vervullen een cruciale rol in het gezin. Het gezin is de basiseenheid van de samenleving en dient als zodanig te worden versterkt. Het heeft recht op algehele bescherming en ondersteuning. In verschillende culturele, politieke en sociale stelsels kent het gezin verschillende vormen. De rechten, kwaliteiten en verantwoordelijkheden van gezinsleden dienen te worden geëerbiedigd. Vrouwen leveren een belangrijke bijdrage aan het welzijn van het gezin en de ontwikkeling van de samenleving, een bijdrage waarvan het volledige belang nog altijd niet wordt erkend of in aanmerking genomen. De sociale betekenis van kinderen krijgen, moederschap en de rol van ouders in het gezin en in de opvoeding van kinderen dient te worden onderkend. De opvoeding van kinderen vereist gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders, vrouwen en mannen en de samenleving als geheel. Moederschap, ouderschap en de rol van de vrouw in de voortplanting mogen geen basis vormen voor discriminatie en ook de volwaardige participatie van vrouwen in de samenleving niet beperken. Tevens dient de belangrijke rol die vrouwen in vele landen vaak spelen bij de zorg voor andere leden van hun gezin of familie te worden erkend.

30. Het groeitempo van de wereldbevolking is weliswaar aan het dalen, maar de wereld heeft nog nooit zo'n groot aantal mensen geteld als nu en dit aantal breidt zich thans met ongeveer 86 miljoen mensen per jaar uit. Twee andere belangrijke demografische ontwikkelingen hebben ingrijpende gevolgen gehad voor het aantal mensen binnen een gezin dat niet in eigen onderhoud kan voorzien. In vele ontwikkelingslanden is 45 tot 50% van de bevolking jonger dan 15 jaar, terwijl in geïndustrialiseerde landen zowel het aantal, als het percentage ouderen toeneemt. Volgens prognoses van de Verenigde Naties zal in het jaar 2025 72% van de bevolking in ontwikkelingslanden ouder zijn dan 60 jaar en zal meer dan de helft van die bevolking bestaan uit vrouwen. De zorg voor kinderen, zieken en ouderen vormt een verantwoordelijkheid die onevenredig zwaar drukt op vrouwen, doordat er geen sprake is van gelijkheid en doordat betaalde en onbetaalde arbeid onevenwichtig tussen vrouwen en mannen zijn verdeeld.

31. Vele vrouwen stuiten, niet alleen door hun sekse, maar daarnaast ook nog door verschillende andere factoren, op specifieke belemmeringen. Deze diverse factoren leiden er vaak toe dat vrouwen wordt geïsoleerd of gemarginaliseerd. Zij kunnen onder andere hun mensenrechten niet uitoefenen, hebben te weinig of helemaal geen toegang tot onderwijs en beroepsopleiding, werkgelegenheid, huisvesting en mogelijkheden om economisch gezien in hun eigen behoeften te voorzien en zij mogen niet deelnemen aan het besluitvormingsproces. Dergelijke vrouwen krijgen vaak geen kans om een volwaardige bijdrage te leveren aan de gemeenschap waarin zij leven.

32. In het afgelopen decennium tekende zich tevens een toenemende erkenning van de specifieke belangen en zorgen van inheemse vrouwen af, wier identiteit, culturele tradities en sociale-organisatievormen de gemeenschappen waarin zij leven, verbeteren en versterken. Inheemse vrouwen stuiten vaak niet alleen als vrouw, maar ook als lid van een inheemse gemeenschap op belemmeringen.

33. In de afgelopen twintig jaar heeft de wereld op communicatiegebied een explosieve groei doorgemaakt. Met de ontwikkelingen op het gebied van computertechnologie en satelliet- en kabeltelevisie wordt steeds meer informatie overal ter wereld steeds beter toegankelijk, hetgeen nieuwe mogelijkheden voor participatie van vrouwen in communicatie en de massamedia, alsook voor de verspreiding van informatie over vrouwen creëert. Wereldomspannende communicatienetwerken zijn echter gebruikt om een stereotype en denigrerend beeld van vrouwen te verspreiden voor benepen commerciële en consumentgerichte doeleinden. Zolang vrouwen niet op voet van gelijkheid participeren in zowel technische ontwikkeling, als besluitvorming op het gebied van communicatie en massamedia, met inbegrip van beeldende kunsten, zal er steeds een verkeerde voorstelling van hen worden gegeven en zullen te weinig mensen zich realiseren hoe het leven van vrouwen er in werkelijkheid uitziet. De media bieden ruime mogelijkheden om de verbetering van de positie van vrouwen en de gelijkheid van vrouwen en mannen te bevorderen door vrouwen en mannen op niet-stereotype, gevarieerde en evenwichtige wijze af te schilderen en door de waardigheid en waarde van de menselijke persoon te eerbiedigen.

34. De voortdurende achteruitgang van het milieu, die van invloed is op het leven van alle mensen, heeft vaak een meer direct effect op vrouwen. De gezondheid en de middelen van bestaan van vrouwen worden bedreigd door verontreiniging en giftige afvalstoffen, grootscheepse ontbossing, woestijnvorming, droogte en uitputting van de bodem en van het leven in kustgebieden en in zee, terwijl er steeds vaker melding wordt gemaakt van met het milieu verband houdende gezondheidsproblemen en zelfs van sterfte onder vrouwen en meisjes. Degenen die hierdoor het zwaarst worden getroffen, zijn vrouwen in de plattelandsgebieden en inheemse vrouwen, wier bestaansmiddelen en dagelijks leven direct afhankelijk zijn van duurzame ecosystemen.

35. Armoede en achteruitgang van het milieu hangen onderling nauw samen. Armoede leidt tot bepaalde vormen van druk op het milieu, maar de belangrijkste oorzaak van de voortdurende achteruitgang van het milieu in de hele wereld wordt gevormd door het niet-duurzame consumptie- en productiepatroon, met name in geïndustrialiseerde landen, dat aanleiding geeft tot ernstige bezorgdheid en armoede en de onevenwichtige verdeling alleen maar versterkt.

36. Mondiale tendensen hebben ingrijpende veranderingen teweeg gebracht in de overlevingsstrategieën en -structuren van gezinnen. De trek van het platteland naar de steden is in alle regio's sterk toegenomen. Naar verwachting zal in het jaar 2000 zelfs 47% van de totale wereldbevolking in de steden wonen. Naar schatting zijn 125 miljoen mensen migranten, vluchtelingen en ontheemden, van wie de helft in ontwikkelingslanden woont. Deze grootscheepse verplaatsingen van mensen hebben ingrijpende gevolgen voor de gezinsstructuur en het welzijn en hebben ongelijke gevolgen voor vrouwen en mannen, waaronder in vele gevallen seksueel misbruik van vrouwen.

37. Volgens schattingen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) beliep het totale aantal gevallen van AIDS¹¹ begin 1995 4,5 miljoen. Naar schatting zijn 19,5 miljoen mannen, vrouwen en kinderen besmet met het Hiv-virus¹² sinds dit voor het eerst werd gediagnostiseerd en de verwachting is dat tegen het eind van deze eeuw nog eens 20 miljoen mensen met dit virus zullen zijn besmet. Twee keer zoveel vrouwen als mannen lopen de kans te worden besmet. In de beginfase van de AIDS-pandemie werden er niet veel vrouwen besmet; maar op dit moment zijn er ongeveer 8 miljoen vrouwen besmet. Jonge vrouwen en mannen zijn bijzonder kwetsbaar. Naar schatting zullen in het jaar 2000 meer dan 13 miljoen vrouwen zijn besmet en zullen 4 miljoen vrouwen zijn gestorven onder met AIDS verband houdende omstandigheden. Bovendien dienen zich naar schatting jaarlijks ongeveer 250 miljoen nieuwe gevallen van seksueel overdraagbare ziekten aan. De snelheid waarmee seksueel overdraagbare ziekten, met inbegrip van HIV/AIDS, zich verspreiden, neemt onder vrouwen en meisjes, met name in ontwikkelingslanden, op alarmerende wijze toe.

38. Sinds 1975 zijn aanzienlijke hoeveelheden kennis en informatie bijeengebracht over de positie van vrouwen en de omstandigheden waarin zij leven. Hun hele leven lang worden in de meeste landen hun leefomstandigheden en aspiraties beperkt door uitingen van discriminatie, onrechtvaardige sociale en economische structuren en gebrek aan middelen, waardoor zij in hun volwaardige en gelijke participatie worden belemmerd. In een aantal landen suggereren geslachtskeuze voor de geboorte, hogere sterftcijfers onder zeer jonge meisjes en lagere percentages schoolbezoek van meisjes ten opzichte van jongens, dat de voorkeur voor zoons de toegang van jonge meisjes tot voedsel, onderwijs en gezondheidszorg en zelfs het leven zelf beknot. Discriminatie jegens vrouwen begint in de allereerste levensfasen en dient vanaf dat moment te worden tegengegaan.

39. Het meisje van vandaag is de vrouw van morgen. De vaardigheden, denkbeelden en energie van het meisje zijn van vitaal belang voor de volledige verwezenlijking van de doelstellingen op het gebied van gelijkheid, ontwikkeling en vrede. Om te zorgen dat het meisje al haar mogelijkheden ontwikkelt, moet zij worden grootgebracht in een omgeving die haar daartoe in staat stelt, waar wordt voorzien in haar geestelijke, intellectuele en materiële behoeften om te kunnen overleven, te worden beschermd en zich te kunnen ontwikkelen en waar haar gelijke rechten worden gewaarborgd. Willen vrouwen in de toekomst in alle aspecten van leven en ontwikkeling een gelijke partner van mannen zijn, dan is nu de tijd gekomen om de menselijke waardigheid en waarde van het jonge meisje te erkennen en te waarborgen dat zij het volledige genot krijgt van haar mensenrechten en fundamentele vrijheden, met inbegrip van de rechten die worden verzekerd door het Verdrag inzake de

¹¹ Acquired Immune Deficiency Syndrome.

¹² Human Immunodeficiency Virus),

rechten van het kind.¹³ Er wordt ten sterkste aangedrongen op universele bekrachtiging daarvan. Toch bestaan er nog overal ter wereld bewijzen dat discriminatie en geweld jegens meisjes al in de vroegste levensfase beginnen en hun hele leven lang onverminderd voortduren. Voor hen is er vaak minder voeding, minder lichamelijke en geestelijke gezondheidszorg en minder onderwijs en zij hebben minder rechten, minder mogelijkheden en minder voordelen in hun jeugd en hun adolescentie dan jongens. Zij worden vaak onderworpen aan verschillende vormen van seksueel misbruik en economische uitbuiting, pedofilie, gedwongen prostitutie en verkoop van hun organen en weefsel, geweld en schadelijke praktijken, zoals het doden van meisjesbaby's en prenatale geslachtskeuze, incest, verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan en vroegtijdige uithuwelijking, met inbegrip van kinderhuwelijken.

40. De helft van de wereldbevolking is jonger dan 25 jaar en de meeste jongeren van de wereld - meer dan 85% - wonen in ontwikkelingslanden. Beleidsmakers moeten de gevolgen van deze demografische factoren erkennen. Er moeten speciale maatregelen worden genomen om te verzekeren dat jonge vrouwen beschikken over de vaardigheden die zij nodig hebben voor actieve en effectieve participatie op alle niveaus van sociaal, cultureel, politiek en economisch leiderschap. Het is van essentieel belang dat de internationale gemeenschap blijk geeft van een nieuwe inzet voor de toekomst, om een nieuwe generatie vrouwen en mannen ertoe te inspireren zich samen in te spannen voor een rechtvaardiger samenleving. Deze nieuwe generatie leiders moet een wereld aanvaarden en bevorderen waarin elk kind wordt gevrijwaard voor onrechtvaardigheid, onderdrukking en ongelijkheid en vrij is om haar/zijn eigen mogelijkheden te ontwikkelen. Het principe van gelijkheid van vrouwen en mannen dient daarom een integraal bestanddeel te vormen van het socialiseringsproces.

HOOFDSTUK III

ESSENTIËLE AANDACHTSGEBIEDEN

41. Verbetering van de positie van vrouwen en verwezenlijking van gelijkheid tussen vrouwen en mannen zijn een kwestie van mensenrechten en een voorwaarde voor sociale rechtvaardigheid en moeten niet uitsluitend worden gezien als een probleem van vrouwen. Zij vormen de enige manier om een duurzame, rechtvaardige en ontwikkelde samenleving op te bouwen. Empowerment van vrouwen en gelijkheid van vrouwen en mannen zijn voorwaarden om te komen tot politieke, sociale, economische, culturele en ecologische zekerheid voor alle volken.

¹³ Resolutie 44/25 van de Algemene Vergadering, bijlage.

42. De meeste doelstellingen van de Toekomstgerichte Strategieën van Nairobi voor de verbetering van de positie van vrouwen zijn niet verwezenlijkt. Belemmeringen voor empowerment van vrouwen zijn er nog altijd, ondanks de inspanningen van regeringen, niet-gouvernementele organisaties en vrouwen en mannen overal ter wereld. In vele delen van de wereld heersen nog altijd grote politieke, economische en ecologische crises. Er is onder andere sprake van aanvalsoorlogen, gewapende conflicten, koloniale of andere vormen van vreemde overheersing of buitenlandse bezetting, burgeroorlogen en terrorisme. Deze situaties, in combinatie met stelselmatige of feitelijke discriminatie, schendingen en het uitblijven van bescherming van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden van alle vrouwen, alsmede hun burgerlijke rechten, culturele, economische, politieke en sociale rechten, met inbegrip van het recht op ontwikkeling, en de diepgewortelde vooroordelen jegens vrouwen en meisjes vormen slechts enkele van de belemmeringen die zich hebben voorgedaan sinds de Derde Wereldvrouwenconferentie ter afsluiting van het Vrouwendecennium van de Verenigde Naties: gelijkheid, ontwikkeling en vrede, in 1985.

43. Een overzicht van de vorderingen sinds de Conferentie van Nairobi laat duidelijk zien welke problemen speciale aandacht verdienen - gebieden waarop de situatie bijzonder nijpend is en waarop met voorrang maatregelen dienen te worden genomen. Alle actoren moeten hun initiatieven en middelen concentreren op de strategische doelstellingen die verband houden met de essentiële aandachtsgebieden, die per definitie met elkaar samenhangen, van elkaar afhankelijk zijn en hoge prioriteit hebben. Deze actoren moeten systemen ontwikkelen en toepassen om rekenschap en verantwoording voor al deze aandachtsgebieden te kunnen afleggen.

44. Hiertoe wordt een beroep gedaan op regeringen, de internationale gemeenschap en de samenleving als geheel, met inbegrip van niet-gouvernementele organisaties en de particuliere sector, om strategische maatregelen te nemen op de volgende essentiële aandachtsgebieden.

- De aanhoudende en toenemende last die op de schouders van vrouwen rust als gevolg van armoede.
- Ongelijkheden en onvolkomenheden in en ongelijke toegang tot onderwijs en opleiding.
- Ongelijkheden en onvolkomenheden in en ongelijke toegang tot gezondheidszorg en aanverwante voorzieningen.
- Geweld jegens vrouwen.
- De gevolgen van gewapende of andere soorten conflicten voor vrouwen, met inbegrip van vrouwen die onder buitenlandse bezetting leven.
- Ongelijkheid in economische structuren en beleidsmaatregelen, in alle vormen van productieve activiteiten en in de toegang tot hulpbronnen.
- Ongelijkheid tussen mannen en vrouwen in de gezamenlijke uitoefening van macht en gezamenlijke besluitvorming op alle niveaus.
- Ontoereikende mechanismen op alle niveaus om de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen.
- Gebrek aan eerbied voor en ontoereikende bevordering en bescherming van de mensenrechten van vrouwen.
- Stereotiepe "verbeelding" van vrouwen en ongelijkheid in de toegang van vrouwen tot, en de participatie van vrouwen in alle communicatiesystemen, met name in de media.

- Ongelijkheden tussen mannen en vrouwen in het beheer van natuurlijke hulpbronnen en het behoud van het milieu.
- Aanhoudende discriminatie van en schending van de rechten van meisjes.

HOOFDSTUK IV

STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN EN ACTIES

45. Op elk essentieel aandachtsgebied wordt het probleem gediagnostiseerd en worden strategische doelstellingen voorgesteld met concrete, door de verschillende actoren te ondernemen acties, om deze doelstellingen te verwezenlijken. De strategische doelstellingen zijn afgeleid van de essentiële aandachtsgebieden en specifieke acties die moeten worden ondernomen om die doelstellingen te verwezenlijken, gezien de bestaande belemmeringen voor gelijkheid, ontwikkeling en vrede - de doelstellingen van de Toekomstgerichte Strategieën van Nairobi voor de verbetering van de positie van vrouwen - en weerspiegelen de onderlinge afhankelijkheid hiervan. De doelstellingen en acties zijn aan elkaar gekoppeld, verdienen hoge prioriteit en versterken elkaar. Het Slotdocument is bedoeld om de omstandigheden van alle vrouwen, zonder uitzondering, die vaak op soortgelijke belemmeringen stuiten, te verbeteren, waarbij bijzondere aandacht moet worden geschonken aan de meest kansarme groepen.

46. Het Slotdocument erkent dat vrouwen stuiten op belemmeringen voor volledige gelijkheid en ontwikkelingskansen, wegens factoren als ras, leeftijd, taal, etnische afkomst, cultuur, godsdienst of een handicap, omdat zij inheemse vrouwen zijn of omdat er andere belemmerende omstandigheden zijn. Vele vrouwen hebben te kampen met specifieke problemen die verband houden met hun gezinssituatie, met name in het geval van eenoudergezinnen, en hun sociaaleconomische omstandigheden, zoals hun leefsituatie op het platteland, in afgelegen of verarmde gebieden. Extra moeilijk is de situatie voor vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen, met inbegrip van vrouwen die in eigen land zijn verdreven, alsook voor emigranten- en migrantenvrouwen en vrouwen van migrerende werknemers. Vele vrouwen worden ook met name getroffen door milieurampen, ernstige en besmettelijke ziekten en verschillende vormen van geweld jegens vrouwen.

A. Vrouwen en armoede

47. In de wereld van vandaag leven meer dan 1 miljard mensen, voornamelijk in de ontwikkelingslanden, in onaanvaardbare armoede; daarvan bestaat de overgrote meerderheid uit vrouwen. Armoede heeft verschillende oorzaken, inclusief structurele. Armoede is een complex, multidimensionaal probleem, dat is terug te voeren op zowel nationale als internationale factoren. De mondialisering van de economie en de sterk toenemende onderlinge afhankelijkheid tussen landen vormen niet alleen uitdagingen en kansen voor aanhoudende economische groei en ontwikkeling, maar brengen ook gevaren en onzekerheden voor de toekomst van de wereldeconomie met zich. Het onzekere mondiale economische klimaat gaat gepaard met economische herstructurering en, in sommige landen, een aanhoudende onbeheersbare stijging van de buitenlandse schuld, met daarnaast structurele aanpassingsprogramma's. Bovendien hebben allerlei soorten conflicten, verdrijving van mensen en achteruitgang van het milieu het vermogen van regeringen om te voorzien in de primaire behoeften van hun bevolking ondergraven. De parameters van sociale ontwikkeling zijn in alle landen ingrijpend veranderd door veranderingen in de wereldeconomie. Een belangrijke ontwikkeling was de steeds verder toenemende armoede onder vrouwen, waarvan de ernst per regio verschilt. De verschillen tussen mannen en vrouwen in economische medezeggenschap dragen ook in belangrijke mate bij aan de armoede van vrouwen. Migratie en alle daaruit voortvloeiende veranderingen in de gezinsstructuur hebben een extra last op de schouders van vrouwen gelegd, met name van vrouwen die voorzien in het onderhoud van verschillende van hen afhankelijke familieleden. Om in dergelijke ontwikkelingen te kunnen ingrijpen, moet het macro-economisch beleid worden heroverwogen en geherformuleerd. Dit beleid richt zich vrijwel uitsluitend op de formele sector. Het vormt ook vaak een belemmering voor de initiatieven van vrouwen en houdt geen rekening met het feit dat dit voor vrouwen andere gevolgen heeft dan voor mannen. Daarom is het voor strategieën om de armoede terug te dringen van essentieel belang een breed scala van beleidsmaatregelen en programma's te analyseren op basis van hun effect voor vrouwen en mannen. Teneinde armoede uit te bannen en duurzame ontwikkeling te bewerkstelligen moeten vrouwen en mannen volwaardig en op voet van gelijkheid deelnemen aan het opstellen van macro-economische en sociale beleidsmaatregelen en strategieën. Voor de uitbanning van armoede zijn armoedebestrijdingsprogramma's alleen niet voldoende: dit vraagt om democratische participatie en veranderingen in de economische structuren, om te waarborgen dat alle vrouwen toegang krijgen tot hulpbronnen en openbare diensten en kansen geboden krijgen. Armoede manifesteert zich in verschillende vormen, waaronder gebrek aan inkomsten en aan voldoende productiemiddelen om blijvend in eigen onderhoud te voorzien, honger en ondervoeding, slechte gezondheid, beperkte toegang of het ontbreken van toegang tot onderwijs en ander basisvoorzieningen, toenemende ziekte en sterfte door ziekte, geen of ontoereikende huisvesting, onveilige leefomstandigheden, sociale discriminatie en uitsluiting. Armoede wordt tevens gekenmerkt door het ontbreken van participatie in de besluitvorming en in het maatschappelijke, sociale en culturele leven. Armoede komt voor in alle landen - in

vele ontwikkelingslanden op massale schaal en in ontwikkelde landen her en der te midden van de rijkdom. De oorzaak kan liggen in economische recessie, waardoor werkgelegenheid verloren gaat, of in rampen of conflicten. Daarnaast heerst er armoede onder laagbetaalden en verkeren mensen die niet kunnen terugvallen op hun familie, sociale instellingen of één of ander vorm van opvang in zeer behoeftige omstandigheden.

48. In het afgelopen decennium is de armoede onder vrouwen onevenredig veel sterker toegenomen dan onder mannen, met name in ontwikkelingslanden. De verbreiding van armoede onder vrouwen is de laatste tijd ook tot een groot probleem uitgegroeid in de landen die aan het overschakelen zijn op een markteconomie; dit is een direct gevolg van het politieke, economische en sociale veranderingsproces. Andere oorzaken van dit verschijnsel zijn economische factoren, de starheid van de maatschappelijke bepaalde rolverdeling tussen mannen en vrouwen en de beperkte toegang van vrouwen tot macht, onderwijs, opleiding en productiemiddelen, alsmede andere factoren die zich aandienen en die kunnen leiden tot onzekerheid voor het gezin. Ook het feit dat in de economische analyse en planning niet voldoende rekening wordt gehouden met de positie van vrouwen en dat niet wordt gekeken naar de structurele oorzaken van armoede draagt hieraan bij.

49. Vrouwen dragen bij aan de economie en de bestrijding van armoede door zowel betaalde als onbetaalde arbeid thuis, in de gemeenschap en op de werkplek. Voor de uitbanning van armoede is empowerment van vrouwen van essentieel belang.

50. Aangezien armoede het hele huishouden treft, dragen vrouwen, gezien de verdeling van taken en verantwoordelijkheden in het huishouden, een onevenredig zware last, omdat zij moeten proberen verbruik en productie van het huishouden te beheren onder omstandigheden van toenemende schaarste. Armoede is met name acuut voor vrouwen op het platteland.

51. Armoede van vrouwen hangt direct samen met het ontbreken van economische mogelijkheden en autonomie, het gebrek aan toegang tot economische middelen, met inbegrip van kredietvoorzieningen, grondbezit en erfenissen, gebrek aan toegang tot onderwijs en ondersteunende diensten en hun minimale participatie in het besluitvormingsproces. Armoede kan vrouwen ook in situaties dwingen waarin zij gemakkelijk ten prooi vallen aan seksueel misbruik.

52. In teveel landen houdt het sociale stelsel niet voldoende rekening met de specifieke omstandigheden van vrouwen die in armoede leven en de neiging bestaat om de door dergelijke stelsels gegarandeerde voorzieningen terug te schroeven. Vrouwen lopen meer risico dan mannen om tot armoede te vervallen, met name op gevorderde leeftijd, aangezien socialezekerheidsstelsels zijn gebaseerd op het principe van ononderbroken betaalde arbeid. In sommige gevallen voldoen vrouwen niet aan die eis, omdat hun werk is onderbroken door onevenwichtige verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid. Bovendien hebben oudere vrouwen meer moeite met herintreden op de arbeidsmarkt.

53. In vele ontwikkelde landen, waar vrouwen en mannen eenzelfde niveau van algemeen onderwijs en beroepsopleiding hebben genoten en waar systemen bestaan voor bescherming tegen discriminatie, hebben in sommige sectoren de veranderingen van het afgelopen decennium geleid tot een sterke toename van de werkloosheid onder vrouwen of hun

werkgelegenheid onder druk gezet. Het percentage vrouwen onder de armen is diensgevolge toegenomen. In landen waar veel meisjes naar school gaan, vormen diegenen die het onderwijs het eerst verlaten, zonder enig diploma, de meest kwetsbare groep op de arbeidsmarkt.

54. In landen die aan het overschakelen zijn naar een markteconomie en in andere landen waar zich ingrijpende politieke, economische en sociale veranderingen voltrekken, hebben deze veranderingen vaak geleid tot vermindering van de inkomsten van vrouwen of tot het wegvallen hiervan.

55. Met name in ontwikkelingslanden moet de productiecapaciteit van vrouwen worden verruimd door hun toegang te geven tot kapitaal, middelen, krediet, grondbezit, technologie, informatie, technische ondersteuning en opleiding, om hun inkomen op een hoger niveau te brengen en hun voeding, onderwijs, gezondheidszorg en hun positie binnen het huishouden te verbeteren. De ontplooiing van productiemogelijkheden door vrouwen is van cruciaal belang om de armoedecyclus te doorbreken, zodat vrouwen volwaardig kunnen delen in de voordelen van ontwikkeling en de vruchten kunnen plukken van hun eigen arbeid.

56. Duurzame ontwikkeling en economische groei van zowel aanhoudende als duurzame aard zijn uitsluitend mogelijk door de economische, sociale, politieke, culturele en juridische positie van vrouwen te verbeteren. Rechtvaardige sociale ontwikkeling met erkenning van het recht van de armen, en met name vrouwen, op concrete mogelijkheden om duurzaam gebruik te maken van milieuhulpbronnen vormt een noodzakelijke basis voor duurzame ontwikkeling.

57. Het welslagen van beleid en maatregelen om de bevordering van gelijkheid van mannen en vrouwen te ondersteunen en te versterken en de positie van vrouwen te verbeteren, dient te zijn gebaseerd op de integratie van die gelijkstelling als streven in het algemene beleid met betrekking tot alle sectoren van de samenleving, alsmede de uitvoering van doelgerichte maatregelen met adequate institutionele en financiële steun op alle niveaus.

Strategische doelstelling A.1

Macro-economische beleidsmaatregelen en ontwikkelingsstrategieën, gericht op de behoeften en inspanningen van vrouwen die in armoede leven, toetsen, aannemen en doorvoeren

Te ondernemen acties

58. Door regeringen:

- a. Met volwaardige en gelijke participatie van vrouwen, macro-economisch en sociaal beleid toetsen en wijzigen, teneinde de doelstellingen van het Slotdocument te verwezenlijken;
- b. Beleidsmaatregelen en programma's - met inbegrip van die welke verband houden met macro-economische stabiliteit, structurele aanpassing, problemen in verband met buitenlandse schulden, belasting, investeringen, werkgelegenheid, afzetgebieden en alle relevante sectoren van de economie - vanuit het oogpunt van de positie van vrouwen en mannen analyseren wat betreft hun effect op armoede en ongelijkheid en in het bijzonder op de positie van vrouwen; het effect hiervan op het welzijn en de omstandigheden van

het gezin beoordelen en deze, zo nodig, aanpassen, teneinde een billijker verdeling van productiemiddelen, rijkdom, kansen, inkomsten en diensten te bevorderen.

- c. Gezonde en stabiele macro-economische en sectoriële beleidsmaatregelen nastreven en uitvoeren, die worden ontworpen en bewaakt met de volwaardige en gelijke participatie van vrouwen, die brede, aanhoudende economische groei stimuleren, die de structurele oorzaken van armoede aanpakken en zijn toegesneden op uitbanning van armoede en ongelijkheid op basis van gender, binnen het algehele kader van verwezenlijking van duurzame ontwikkeling waarbij de mens centraal staat;
- d. De toewijzing van overheidsuitgaven herstructureren en deze richten op het bevorderen van de economische mogelijkheden en gelijke toegang van vrouwen tot productiemiddelen om te voorzien in de fundamentele behoeften van vrouwen, met name van vrouwen die in armoede leven, op sociaal gebied, en wat onderwijs en gezondheid betreft.
- e. Waar en voor zover nodig de landbouw- en visserijsector ontwikkelen om, in voorkomend geval, de voedselvoorziening voor gezinnen en het land als geheel zeker te stellen en te zorgen dat mensen in hun eigen behoefte aan voedsel kunnen voorzien, via de noodzakelijke financiële, technische en personele middelen.
- f. Beleid en programma's ontwikkelen om een eerlijke verdeling van voedsel binnen het huishouden te bevorderen.
- g. Adequate vangnetten bieden en ondersteuningssystemen van overheidswege en vanuit de gemeenschap versterken, als integraal onderdeel van het sociaal beleid, teneinde vrouwen die in armoede leven in staat te stellen een ongunstig economisch klimaat het hoofd te bieden en hun mogelijkheden om in hun onderhoud te voorzien, hun activa en hun inkomsten in tijden van crisis te behouden;
- h. Economisch beleid genereren dat een positieve uitwerking heeft op de werkgelegenheid en de inkomsten van vrouwelijke arbeidskrachten in zowel de formele, als de informele sector en specifieke maatregelen aannemen om werkloosheid onder vrouwen, met name langdurige werkloosheid, aan te pakken;
- i. Waar nodig specifieke economische, sociale, landbouwtechnische en aanverwante beleidsmaatregelen opstellen en uitvoeren ter ondersteuning van huishoudens met een vrouw als kostwinner;
- j. Armoedebestrijdingsprogramma's ontwikkelen en uitvoeren, met inbegrip van programma's voor werkgelegenheid, om te zorgen dat vrouwen die in armoede leven, beter over voedsel kunnen beschikken, onder andere door passende mechanismen voor prijsstelling en distributie te hanteren;
- k. De volledige verwezenlijking van de mensenrechten van alle vrouwelijke migranten, met inbegrip van vrouwelijke migrerende werknemers, en hun bescherming tegen geweld en uitbuiting waarborgen; maatregelen invoeren om geregistreerde vrouwelijke migranten met inbegrip van vrouwelijke migrerende werknemers zeggenschap te geven; productieve arbeid van geregistreerde migrerende vrouwen vergemakkelijken door ruimere erkenning van hun vaardigheden, buitenlands onderwijs en buitenlandse getuigschriften en hun volledige integratie in de werkende bevolking vergemakkelijken;
- l. Maatregelen invoeren om vrouwen die in armoede leven of sociaal gemarginaliseerd zijn, te integreren of te reïntegreren in het arbeidsbestel en het economisch proces; zorgen dat vrouwen die in eigen land zijn verdreven volledige toegang hebben tot economische mogelijkheden en dat de kwalificaties en vaardigheden van vrouwelijke immigranten en vluchtelingen worden erkend;

- m. Vrouwen in staat stellen betaalbare huisvesting te verkrijgen en grond te verwerven door onder andere belemmeringen voor het verkrijgen hiervan weg te nemen, met speciale nadruk op het voorzien in de behoeften van vrouwen, met name diegenen die in armoede leven en die kostwinner zijn;
- n. Beleidsmaatregelen en programma's opstellen en uitvoeren die de toegang van vrouwelijke agrarische producenten en vissers (met inbegrip van vrouwelijke boeren en producenten die alleen in hun eigen onderhoud voorzien, met name in plattlandsgebieden) tot financiële en technische diensten, voorlichting en afzetmogelijkheden verruimen; toegang tot en zeggenschap over grond, passende infrastructuur en technologie verschaffen, teneinde vrouwen meer inkomsten te verschaffen en huishoudens meer zekerheid te bieden dat er voldoende voedsel voorhanden is, met name in plattlandsgebieden, en waar van toepassing, de ontwikkeling van op afzet gebaseerde coöperaties, in eigendom van producenten, stimuleren;
- o. Waar nog geen socialezekerheidsstelsels bestaan, deze in het leven roepen of deze herzien om te zorgen dat individuele vrouwen en mannen in elke levensfase met elkaar op voet van gelijkheid verkeren;
- p. Zorgen voor gratis of betaalbare juridische dienstverlening, met inbegrip van de mogelijkheid kennis te nemen van de eigen rechten, met name ten behoeve van vrouwen die in armoede leven;
- q. Specifieke maatregelen nemen om beleid en programma's voor inheemse vrouwen te bevorderen en te versterken, met hun volledige participatie en eerbiediging van hun culturele verscheidenheid, zodat zij kansen en mogelijkheden krijgen om in het ontwikkelingsproces keuzen te maken, teneinde de armoede waaronder zij gebukt gaan, uit te bannen.

59. Door multilaterale financiële instellingen en ontwikkelingsinstellingen, met inbegrip van de Wereldbank, het Internationale Monetaire Fonds en de regionale ontwikkelingsinstellingen en via bilaterale ontwikkelingssamenwerking:

- a. In overeenstemming met de toezeggingen gedaan tijdens de Wereldtopconferentie voor sociale ontwikkeling, trachten nieuwe en aanvullende financiële middelen te mobiliseren, die zowel adequaat, als voorspelbaar zijn en worden gemobiliseerd op zodanige wijze dat er zoveel mogelijk van dit soort middelen beschikbaar zijn en dat alle beschikbare financieringsbronnen en -mechanismen worden gebruikt, teneinde bij te dragen tot de uitbanning van armoede, specifiek ten behoeve van in armoede levende vrouwen;
- b. Het analytisch vermogen versterken, teneinde de gender-perspectieven systematischer te versterken en deze te integreren in de opzet en uitvoering van leningsprogramma's, met inbegrip van structurele-aanpassingsprogramma's en op economisch herstel gerichte programma's;
- c. Effectieve, ontwikkelingsgerichte en duurzame oplossingen voor de buitenlandse schuldenproblematiek vinden, teneinde hen te helpen programma's en projecten te financieren, die op ontwikkeling zijn gericht, waaronder de verbetering van de positie van vrouwen, onder andere door onmiddellijke uitvoering van de voorwaarden voor schuldsanering, waarover in december 1994 in de Club van Parijs overeenstemming werd bereikt, wat betekende dat de schuldenlast werd verminderd of zelfs kwijtgescholden, of andere maatregelen om de schuldenlast te verlichten werden genomen, en technieken ontwikkelen om schulden om te zetten, ten behoeve van sociale-

ontwikkelingsprogramma's en -projecten, in overeenstemming met de prioriteiten van het Slotdocument;

- d. De internationale financiële instellingen uitnodigen een innoverende aanpak voor ondersteuning van landen met een laag inkomen en een naar verhouding hoge multilaterale schuld, te bestuderen, teneinde hun schuldenlast te verlichten;
- e. Waarborgen dat structurele-aanpassingsprogramma's zo worden opgezet dat de negatieve effecten hiervan op kwetsbare en in een achterstandspositie verkerende groepen en gemeenschappen tot een minimum worden beperkt en de positieve effecten hiervan op dergelijke groepen en gemeenschappen worden gewaarborgd, door te voorkomen dat deze bij economische en sociale activiteiten worden gemarginaliseerd en door maatregelen te ontwerpen om te verzekeren dat zij toegang tot en zeggenschap over economische hulpbronnen en economische en sociale activiteiten krijgen; maatregelen nemen om ongelijkheid en economische verschillen te verminderen;
- f. Het effect van structurele-aanpassingsprogramma's op sociale ontwikkeling bestuderen door te beoordelen in hoeverre de sociale gevolgen hiervan seksegebonden zijn en door andere relevante methoden te hanteren, teneinde beleidsmaatregelen te ontwikkelen om de negatieve gevolgen hiervan te verminderen en de positieve te verbeteren, om zo te waarborgen dat vrouwen niet onevenredig zwaar gebukt gaan onder overgangskosten; de aanpassingsleningen aanvullen met verruimde, doelgerichte leningen voor sociale ontwikkeling;
- g. Een stimulerend klimaat creëren, waarin vrouwen een duurzaam bestaan kunnen opbouwen en in stand houden.

60. Door nationale en internationale niet-gouvernementele organisaties en vrouwengroepen:

- a. Alle bij het ontwikkelingsproces betrokken partijen mobiliseren, inclusief academische instellingen, niet-gouvernementele organisaties en vrouwengroeperingen aan de basis, om de effectiviteit van armoedebestrijdingsprogramma's, die zijn gericht op de armste en meest kansarme groepen vrouwen, zoals plattelandsvrouwen en inheemse vrouwen, vrouwelijke gezinshoofden, jonge vrouwen en oudere vrouwen, vluchtelingen en migrerende vrouwen en vrouwen met een handicap, te verbeteren, ervan uitgaande dat sociale ontwikkeling primair de verantwoordelijkheid van regeringen is;
- b. Lobbyen en, waar nodig, toezichthoudende instanties opzetten en andere relevante activiteiten ontplooiën om de uitvoering van de aanbevelingen inzake armoedebestrijding, zoals weergegeven in het Slotdocument en gericht op het waarborgen van verantwoording en doorzichtigheid van de zijde van de staat en de particuliere sectoren, te verzekeren;
- c. Hun activiteiten richten op vrouwen met uiteenlopende behoeften en erkennen dat jongerenorganisaties steeds effectievere partners in ontwikkelingsprogramma's worden;
- d. In samenwerking met de regering en de particuliere sectoren deelnemen aan de ontwikkeling van een algehele nationale strategie ter verbetering van gezondheidszorg, onderwijs en sociale dienstverlening, zodat meisjes en vrouwen van alle leeftijden die in armoede leven volledige toegang tot dergelijke voorzieningen hebben; zoeken naar financiering om toegang tot seksespecifieke diensten te waarborgen en die diensten uit te breiden tot de plattelandsgebieden en afgelegen streken, waar geen overheidsinstellingen zijn;

- e. In samenwerking met regeringen, werkgevers, andere sociale partners en andere betrokkenen bijdragen aan de ontwikkeling van een beleid voor onderwijs, opleiding en omscholing, om te verzekeren dat vrouwen een breed scala van vaardigheden kunnen verwerven om aan de eisen van deze tijd te voldoen;
- f. Middelen mobiliseren om het recht van vrouwen op volwaardige en gelijke toegang tot economische hulpbronnen te beschermen, met inbegrip van het recht om te erven en het recht op eigendom van grond en andere goederen, krediet, natuurlijke hulpbronnen en technologieën.

Strategische doelstelling A.2 Wetten en de bestuurlijke praktijk herzien om te waarborgen dan vrouwen gelijke rechten en toegang tot economische hulpbronnen krijgen

Te ondernemen acties

61. Door regeringen:

- a. Zorgen voor toegang tot gratis of betaalbare juridische dienstverlening, met inbegrip van ondersteuning door mensen die juridische teksten kunnen leven, in het bijzonder ten behoeve van vrouwen die in armoede leven;
- b. Hervormingen in de wetgeving en op bestuurlijk vlak uitvoeren, om vrouwen volledige en gelijke toegang te geven tot economische hulpbronnen, met inbegrip van het recht te erven en het recht op eigendom van grond of andere goederen, krediet, natuurlijke hulpbronnen en geschikte technologieën;
- c. Overwegen Overeenkomst nr. 169 van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) te bekrachtigen, als onderdeel van hun inspanningen om de rechten van inheemse volken te bevorderen en te beschermen.

Strategische doelstelling A.3 Vrouwen toegang verlenen tot spaar- en kredietfaciliteiten en -instellingen

Te ondernemen actie

62. Door regeringen:

- a. Voor kansarme vrouwen, waaronder vrouwelijke ondernemers, in plattelandsgebieden, in afgelegen streken en stedelijke gebieden, de toegang tot financiële dienstverlening verruimen door de banden tussen formele banken en bemiddelingsorganisaties voor de verstrekking van leningen te versterken, met inbegrip van ondersteuning via wetgeving, opleiding voor vrouwen en institutionele versterking voor bemiddelingsinstellingen, teneinde voor die instellingen kapitaal te mobiliseren en kredietfaciliteiten te verruimen;
- b. De banden tussen financiële instellingen en niet-gouvernementele organisaties bevorderen en innoverende leningswijzen ondersteunen, met inbegrip van methoden waarmee kredietverlening wordt geïntegreerd in dienstverlening en opleiding voor vrouwen, en kredietfaciliteiten voor plattelandsvrouwen verstrekken.

63. Door handelsbanken, gespecialiseerde financiële instellingen en de particuliere sector bij het beoordelen van hun beleid:

- a. Krediet- en spaarmethodieken hanteren die effectief zijn om in armoede levende vrouwen te bereiken en die innoverend zijn op het punt van vermindering van transactiekosten en herdefiniëring van risico;
- b. Speciale faciliteiten creëren om leningen te verstrekken aan vrouwen, ook jonge vrouwen, die geen toegang hebben tot de traditionele bronnen van zekerheidstelling;
- c. Bankverrichtingen vereenvoudigen, bijvoorbeeld door het minimum deposito en andere vereisten voor het openen van bankrekeningen te verminderen;
- d. Waar mogelijk gezamenlijke eigendom en participatie van vrouwelijke cliënten in de besluitvorming van instellingen voor kredietverlening en financiële dienstverlening waarborgen.

64. Door multilaterale en bilaterale organisaties voor ontwikkelingssamenwerking:

Via de verstrekking van kapitaal en/of middelen financiële instellingen ondersteunen die opereren ten behoeve van vrouwelijke ondernemers en producenten met weinig inkomsten, die een klein of zeer klein bedrijf beheren, in zowel de formele als de informele sector.

65. Door regeringen en multilaterale financiële instellingen, al naar gelang:

Instellingen ondersteunen die voldoen aan de prestatienormen om grote aantallen vrouwen en mannen met een laag inkomen te kunnen bereiken via kapitalisering, herfinanciering en ondersteuning van institutionele ontwikkeling in zodanige vormen, dat zij hierdoor worden geholpen om in hun eigen onderhoud te voorzien.

66. Door internationale organisaties:

De financiering voor programma's en projecten ter bevordering van duurzame en productieve ondernemersactiviteiten verruimen om vrouwen in een achterstandspositie en in armoede levende vrouwen inkomsten te bieden.

Strategische doelstellingen A.4

Op gender gebaseerde methodologieën ontwikkelen en onderzoek verrichten om de feminisering van de armoede aan te pakken

Te ondernemen actie

67. Door regeringen, intergouvernementele organisaties, academische instellingen en onderzoeksorganisaties en de particuliere sector:

- a. Conceptuele en praktische methodieken ontwikkelen om in alle aspecten van de economische beleidsvorming, met inbegrip van planning en programma's voor structurele aanpassing, rekening te houden met zowel mannen als vrouwen;
- b. Deze methodieken toepassen bij het analyseren van het effect van alle beleidsmaatregelen en programma's, waaronder structurele-aanpassingsprogramma's, op zowel mannen als vrouwen, en de onderzoeksresultaten verspreiden.

68. Door nationale en internationale organisaties voor de statistiek:

- a. Gegevens inwinnen, uitgesplitst naar sekse en leeftijd, met betrekking tot armoede en alle aspecten van economische bedrijvigheid en kwalitatieve en kwantitatieve statistische indicatoren ontwikkelen om de economische resultaten beter te kunnen beoordelen vanuit het oogpunt van gender;
- b. Geschikte statistische methoden ontwikkelen om de werkzaamheden en alle bijdragen van vrouwen aan de nationale economie, inclusief hun bijdragen aan onbetaalde en huishoudelijke activiteiten, te onderkennen en in hun volle omvang zichtbaar te maken en de relatie tussen onbetaald werk en het voorkomen van armoede onder vrouwen en hun kwetsbaarheid hiervoor bestuderen.

B. Onderwijs en opleiding van vrouwen

69. Onderwijs is één van de mensenrechten en vormt een essentieel instrument om de doelstellingen op het gebied van gelijkheid, ontwikkeling en vrede te verwezenlijken. Onderwijs zonder onderscheid komt zowel meisjes als jongens ten goede en draagt zodoende uiteindelijk bij tot gelijke betrekkingen tussen vrouwen en mannen. Om te zorgen dat meer vrouwen een actieve bijdrage aan veranderingen kunnen leveren, moeten zij qua toegang tot en het halen van onderwijskwalificaties dezelfde mogelijkheden hebben als mannen. De alfabetisering van vrouwen biedt een belangrijke mogelijkheid om gezondheid, voeding en opvoeding in het gezin te verbeteren en stelt hen in staat aan de besluitvorming in de samenleving deel te nemen. Investeren in schoolonderwijs en buitenschools onderwijs en opleiding voor meisjes en vrouwen levert een uitzonderlijk hoog maatschappelijk en economisch rendement op en is één van de beste methoden gebleken om duurzame ontwikkeling en aanhoudende en duurzame economische groei te bereiken.

70. Op regionaal niveau hebben meisjes en jongens gelijke toegang tot het basisonderwijs verworven, behalve in bepaalde delen van Afrika, met name ten zuiden van de Sahara en in Centraal Azië, waar nog te weinig mogelijkheden zijn om onderwijs te volgen. In het voortgezet onderwijs zijn vorderingen gemaakt: in sommige landen hebben meisjes dezelfde mogelijkheden als jongens om hieraan deel te nemen. Het aantal meisjes en vrouwen dat hoger onderwijs volgt, is aanzienlijk gestegen. In vele landen hebben particuliere scholen ook een belangrijke aanvullende rol gespeeld bij verbetering van de toegang tot onderwijs op alle niveaus. Toch kunnen, meer dan 5 jaar nadat de Wereldconferentie inzake Onderwijs voor Iedereen (Jomtien, Thailand, 1990) de Mondiale Verklaring inzake Onderwijs voor Iedereen en het Framework for Action om te voorzien in basisleerbehoefte, ¹⁴ ongeveer 100 miljoen kinderen, onder wie ten minste 60 miljoen meisjes, geen basisonderwijs volgen en wordt meer dan 2/3de van de 960 miljoen analfabete volwassenen in de wereld gevormd door vrouwen. Het hoge percentage analfabetisme in de meeste ontwikkelingslanden, met name in Afrika ten zuiden van de Sahara en enkele Arabische staten, blijft een belangrijke belemmering voor de verbetering van de positie van de vrouw.

71. In vele gebieden worden meisjes bij de toegang tot het onderwijs nog altijd gediscrimineerd, door gewoonten en gebruiken, vroegtijdige huwelijken en zwangerschappen, ontoereikende leermiddelen en onderwijsmaterialen waarin onderscheid tussen seksen wordt gemaakt, seksuele intimidatie en gebrek aan adequate en fysiek of anderszins toegankelijke opleidingsfaciliteiten. Meisjes moeten op jeugdige leeftijd zwaar huishoudelijk werk

¹⁴ Final Report of the World Conference on Education for All: Meeting Basic Learning Needs, Jomtien, Thailand, 5-9 March 1990, Inter-Agency Commission (UNDP, UNESCO, UNICEF, World Bank); World Conference on Education for All, New York, 1990, appendix 1.

verrichten. Van meisjes en jonge vrouwen wordt verwacht dat zij zowel in het onderwijs, als in het huishouden hun plichten vervullen, wat er vaak toe leidt dat hun schoolprestaties te wensen overlaten en dat zij voortijdig het onderwijs de rug toekeren. De gevolgen hiervan werken langdurig door in alle aspecten van het leven van de vrouw.

72. De totstandbrenging van een onderwijskundig en sociaal klimaat waarin vrouwen en mannen, meisjes en jongens gelijk worden behandeld en worden aangemoedigd om al hun mogelijkheden te benutten, met eerbiediging van hun vrijheid van denken, geweten, godsdienst en overtuiging en waarin onderwijsmiddelen een niet-stereotiepe beeld van vrouwen en mannen bevorderen, zou effectief zijn voor de uitbanning van de oorzaken van discriminatie van vrouwen en van ongelijkheden tussen vrouwen en mannen.

73. Vrouwen moeten in staat worden gesteld de vruchten te plukken van een doorlopende verwerving van kennis en vaardigheden, naast die welke zij in hun jeugd hebben verworven. Dit concept van permanente educatie omvat kennis en vaardigheden die in het schoolonderwijs en schoolopleidingen zijn verworven, alsook het leren buiten school, waaronder vrijwilligersactiviteiten, onbetaald werk en traditionele kennis.

74. In leerplannen en lesmateriaal wordt nog steeds op grote schaal onderscheid tussen seksen gemaakt en wordt slechts zelden rekening gehouden met de specifieke behoeften van meisjes en vrouwen. Dit versterkt de traditionele rolverdeling tussen vrouwen en mannen, waardoor vrouwen worden belemmerd in hun mogelijkheden om volwaardig en op voet van gelijkheid deel te nemen aan de samenleving. Doordat onderwijsgeevenden op alle niveaus zich niet voldoende rekenschap geven van de verschillen tussen vrouwen en mannen, worden de bestaande ongelijkheden tussen mannen en vrouwen versterkt, wordt de neiging tot discrimineren gestimuleerd en wordt het zelfrespect van meisjes ondergraven. Het gebrek aan voorlichting over seksuele en reproductieve gezondheid heeft verstrekkende gevolgen voor vrouwen en mannen.

75. Met name in wetenschappelijke leerplannen wordt onderscheid gemaakt tussen en vrouwen en mannen. In wetenschappelijke studieboeken wordt geen melding gemaakt van de dagelijkse ervaringen van meisjes en vrouwen en worden vrouwelijke wetenschapsbeoefenaars niet erkend. Meisjes kunnen vaak geen basisonderwijs volgen in wiskunde en exacte en technische vakken, waarin zij kennis kunnen opdoen die zij zouden kunnen toepassen om hun dagelijks leven te verbeteren en hun kansen op werkgelegenheid te verruimen. Via een voortgezette studie exacte wetenschappen en technologie worden vrouwen voorbereid op een actieve rol in de technologische en industriële ontwikkeling van hun land, zodat een gevarieerde benadering van beroepsonderwijs en technische opleiding noodzakelijk is. Technologie verandert de wereld in snel tempo en heeft ook al invloed op de ontwikkeling.

76. Een van de factoren die van belang zijn voor de constante vooruitgang van vrouwen in beroepsactiviteiten, is dat meisjes en vrouwen toegang hebben tot alle onderwijsniveaus, waaronder het hoger onderwijs, en tot alle wetenschappelijke gebieden, en niet afhaken. Desondanks valt op te merken dat meisjes zich nog altijd concentreren op een beperkt aantal vakgebieden.

77. De massamedia vormen een machtig onderwijsmiddel. Als onderwijsinstrument kunnen de massamedia door onderwijsgevendende en gouvernementele en niet-gouvernementele instellingen worden gebruikt om de positie van vrouwen te verbeteren en ontwikkeling te bevorderen. Onderwijs via de computer en informatiesystemen gaan een steeds belangrijker rol vervullen bij het leren en de verspreiding van kennis. Televisie heeft met name de grootste invloed op jongeren en kan als zodanig in zowel positieve als negatieve zin, waardeoordelen, attitudes en percepties ten aanzien van vrouwen en meisjes vorm geven. Daarom is het van essentieel belang dat leerkrachten onderricht geven in kritische beoordeling en analytische vaardigheden.

78. De middelen die worden bestemd voor onderwijs, met name ten behoeve van meisjes en vrouwen, zijn in vele landen ontoereikend en zijn in sommige gevallen nog verder gekort, onder andere in het kader van aanpassingsbeleid en -programma's. Ontoereikende budgetten hebben op de lange termijn een nadelige uitwerking op de ontwikkeling van de mens en wel met name op de ontwikkeling van de vrouw.

79. Bij het aanpakken van ongelijke toegang tot onderwijs en ontoereikende onderwijskansen moeten regeringen en andere actoren een actief en zichtbaar beleid bevorderen gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, zodat, voordat besluiten worden genomen, een analyse wordt gemaakt van de effecten hiervan op respectievelijk vrouwen en mannen.

Strategische doelstelling B.1

Gelijke toegang tot onderwijs waarborgen

Te ondernemen actie

80. Door regeringen:

- a. Het streven naar gelijke toegang tot onderwijs bevorderen door maatregelen te nemen om discriminatie in het onderwijs op alle niveaus op grond van geslacht, ras, taal, godsdienst, etnische afkomst, leeftijd of een handicap of enige andere vorm van discriminatie uit te bannen en eventueel overwegen klachtenregelingen op te zetten;
- b. Tegen het jaar 2000 algemene toegang verschaffen tot basisonderwijs en zorgen dat ten minste 80% van de kinderen in die leeftijdscategorie het basisonderwijs afronden; tegen het jaar 2005 het verschil tussen jongens en meisjes in het basis- en voortgezet onderwijs overbruggen; voor het jaar 2015 in alle landen zorgen voor basisonderwijs voor iedereen;
- c. Verschillen tussen beide seksen in de toegang tot alle sectoren van het hoger onderwijs uitbannen door te verzekeren dat vrouwen gelijke toegang hebben tot loopbaanontwikkeling, opleiding, studie- en onderzoekbeurzen en door, waar van toepassing, hiertoe gerichte maatregelen (positieve actie) aan te nemen.
- d. Een onderwijsstelsel creëren dat ontvankelijk is voor de behoeften van beide seksen, teneinde gelijke onderwijs- en opleidingskansen, alsmede volwaardige en gelijke participatie van vrouwen in het beheer en de beleids- en besluitvorming op onderwijsgebied te waarborgen.
- e. In samenwerking met ouders, niet-gouvernementele organisaties, waaronder jongerenorganisaties, gemeenschappen en de particuliere sector, jonge vrouwen een academische en technische opleiding bieden, mogelijkheden aanreiken voor

loopbaanplanning, leiderschap en sociale vaardigheden en werkervaring om hen voor te bereiden op volwaardige participatie in de samenleving;

- f. Zorgen dat meer meisjes zich inschrijven voor het onderwijs en dit blijven volgen, door passende budgettaire maatregelen te treffen, door de steun van ouders en de samenleving in te roepen en ook door campagnes, flexibele lesroosters, stimulansen, beurzen en andere methoden om de kosten van het onderwijs aan meisjes voor hun familie tot een minimum te beperken en het de ouders gemakkelijker te maken onderwijs voor een meisje te kiezen, en door te verzekeren dat de rechten van vrouwen en meisjes op vrijheid van geweten en godsdienst in onderwijsinstellingen worden geëerbiedigd, door elke discriminatie uit hoofde van wetten of regelgeving, op grond van godsdienst, ras of cultuur af te schaffen;
- g. Een onderwijsklimaat bevorderen dat alle belemmeringen voor de opleiding van zwangere jongeren en jonge moeders wegneemt, zo nodig mede via betaalbare en fysiek toegankelijke kinderopvang en voorlichting voor het ouderschap, om hen die gedurende hun schooltijd verantwoordelijk zijn voor de zorg voor hun kinderen en broers en zusjes aan te moedigen om terug te keren naar of door te gaan met hun schoolopleiding en deze af te ronden;
- h. De kwaliteit van het onderwijs verbeteren en gelijke kansen voor vrouwen en mannen creëren voor toegang tot onderwijs, teneinde te verzekeren dat vrouwen van alle leeftijden de kennis, capaciteiten, geschiktheid, vaardigheden en morele waarden verwerven die zij nodig hebben om zich te ontwikkelen en volwaardig, onder gelijke omstandigheden deel te nemen aan het sociale, economische en politieke ontwikkelingsproces;
- i. Zorgen voor niet-discriminerende professionele schooladviesdiensten en loopbaanontwikkelingsprogramma's die rekening houden met beide seksen, om meisjes aan te moedigen een academische of technische opleiding te volgen, teneinde hun toekomstige carrièremogelijkheden te verruimen;
- j. Aanmoedigen tot bekrachtiging van het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten¹⁵, wanneer dit nog niet is gebeurd.

Strategische doelstelling B.2 Analfabetisme onder vrouwen uitbannen

Te ondernemen actie

81. Door regeringen, nationale, regionale en internationale organen, bilaterale en multilaterale donoren en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Het percentage analfabeten onder vrouwen ten minste reduceren tot de helft van het niveau in 1990, met nadruk op plattelandsvrouwen, migrerende vrouwen, vluchtelingen en binnenslands ontheemde vrouwen en vrouwen met een handicap;
- b. Voor het jaar 2000 het basisonderwijs toegankelijk maken voor iedereen en ernaar streven dat dit in gelijke mate wordt voltooid door meisjes;
- c. De kloof tussen mannen en vrouwen op het gebied van fundamentele en functionele lees- en schrijfvaardigheid ongedaan maken, zoals aanbevolen in de Mondiale Verklaring inzake Onderwijs voor Iedereen (Jomtien);
- d. De verschillen tussen ontwikkelde landen en ontwikkelingslanden verkleinen;

¹⁵ Resolutie 2200 A(XXI), van de Algemene Vergadering, bijlage.

- e. Deelname van volwassenen en gezinsleden aan het leerproces stimuleren, om algehele alfabetisering voor iedereen te bevorderen;
- f. In combinatie met alfabetisering, sociale vaardigheden en wetenschappelijke en technologische kennis bevorderen en streven naar verruiming van de definitie van alfabetisering, rekening houdende met de huidige doelstellingen en uitgangspunten.

Strategische doelstelling B.3 De toegang van vrouwen tot beroepsonderwijs, wetenschap en technologie en permanente educatie verbeteren

Te ondernemen actie

82. Door regeringen, in samenwerking met werkgevers, werknemers en vakbonden, internationale en niet-gouvernementele organisaties, waaronder vrouwen- en jongerenorganisaties en onderwijsinstellingen:

- a. Onderwijs-, opleidings- en herscholingsbeleid voor vrouwen ontwikkelen en uitvoeren, met name voor jonge vrouwen en vrouwen die herintreden op de arbeidsmarkt, teneinde hun de vaardigheden bij te brengen om te kunnen voorzien in de behoeften van een veranderende sociaaleconomische context, ter verbetering van hun kansen op werkgelegenheid.
- b. Buitenschoolse onderwijsmogelijkheden voor vrouwen en meisjes in het onderwijsstelsel erkennen;
- c. Vrouwen en meisjes informatie verstrekken over de beschikbaarheid en de voordelen van beroepsopleiding, opleidingsprogramma's op het gebied van wetenschap en technologie en programma's voor permanente educatie;
- d. Onderwijs- en opleidingsprogramma's ontwerpen voor vrouwen die geen werk hebben, teneinde hun nieuwe kennis en vaardigheden bij te brengen om hun kansen op werkgelegenheid te verruimen en te verbreden, met inbegrip van zelfstandig ondernemerschap, en hun ondernemersvaardigheden te ontwikkelen;
- e. Beroepsonderwijs en technische opleidingen diversifiëren en zorgen dat vrouwen en meisjes betere toegang krijgen tot, en beter kunnen doorgaan met onderwijs en beroepsopleidingen op gebieden als wetenschap, wiskunde, technische vakken, milieuwetenschappen en technologie, informatietechnologie en geavanceerde technologie alsmede managementopleidingen;
- f. De centrale rol van vrouwen op het gebied van voedsel- en landbouwonderzoek, voorlichtings- en opleidingsprogramma's bevorderen;
- g. De aanpassing van leerplannen en lesmaterialen stimuleren, aanmoedigen tot een stimulerend opleidingsklimaat en gerichte maatregelen nemen om opleidingen voor het volledige scala van beroepskeuzen in niet-traditionele loopbanen voor vrouwen en mannen te bevorderen, met inbegrip van het ontwikkelen van multidisciplinaire cursussen voor docenten in exacte vakken en wiskunde om hen bewust te maken van het belang van wetenschap en technologie voor het leven van vrouwen;
- h. Leerplannen en lesmaterialen ontwikkelen en opstellen en gerichte maatregelen nemen om te zorgen dat vrouwen betere toegang krijgen tot en beter kunnen participeren op technische en wetenschappelijke gebieden, en wel met name op gebieden waar zij niet of te weinig zijn vertegenwoordigd;

- i. Beleidsmaatregelen en programma's ontwikkelen om vrouwen aan te moedigen tot participatie in alle programma's in het leerlingwezen;
- j. Opleidingen op het gebied van voorlichting over techniek, management, landbouw en marketing voor vrouwen in de landbouw, visserij, industrie, handel, kunsten en ambachten verruimen, teneinde de mogelijkheden van vrouwen om inkomsten te genereren te verbeteren en te zorgen dat zij op grotere schaal deelnemen aan de economische besluitvorming, met name via vrouwenorganisaties aan de basis en hun bijdrage aan productie, marketing, zakenleven, wetenschap en technologie te vergroten;
- k. Volwassen vrouwen met weinig of geen opleiding, vrouwen met een handicap of geregistreerde migrerende vrouwen, vrouwelijke vluchtelingen en ontheemden toegang bieden toe kwaliteitsonderwijs en -opleidingen op alle passende niveaus, teneinde hun kansen op werk te verbeteren.

Strategische doelstelling B.4 Onderwijs en opleidingen zonder discriminatie ontwikkelen

Te ondernemen actie

83. Door regeringen, onderwijsautoriteiten en andere onderwijskundige en academische instellingen:

- a. Aanbevelingen opstellen en leerplannen, studieboeken en onderwijshulpmiddelen ontwikkelen zonder op gender gebaseerde stereotypering, voor alle onderwijsniveaus, inclusief de lerarenopleiding, in samenwerking met alle betrokkenen - uitgevers, docenten, overheidsinstanties en ouderverenigingen;
- b. Opleidingsprogramma's en -materialen ontwikkelen voor leerkrachten en begeleiders die stimuleren tot bewustwording ten aanzien de positie, de rol en de bijdrage van vrouwen en mannen in het gezin, zoals omschreven onder punt 29 hierboven, en de samenleving; in dit verband gelijkheid, samenwerking en onderling respect, alsmede het delen van verantwoordelijkheden door meisjes en jongens bevorderen vanaf de kleuterleeftijd en in het bijzonder onderwijsmodules ontwikkelen om te verzekeren dat jongens beschikken over de vaardigheden die zij nodig hebben om in hun eigen huishoudelijke behoeften te voorzien en de verantwoordelijkheid voor hun huishouden en voor de zorg van hun gezinsleden te delen;
- c. Opleidingsprogramma's en -materialen ontwikkelen voor leerkrachten en begeleiders, om hen beter bewust te maken van hun eigen rol in het onderwijsproces, teneinde hun effectieve strategieën aan te reiken voor gender-bewust onderwijs.
- d. Maatregelen treffen om te verzekeren dat vrouwelijke leerkrachten en hoogleraren dezelfde kansen en dezelfde status hebben als mannelijke leerkrachten en hoogleraren, gezien het feit dat het belangrijk is op alle niveaus vrouwelijke docenten te hebben en teneinde meisjes ertoe te bewegen naar school te gaan en te zorgen dat zij niet afhaken.
- e. Onderwijs in het vreedzaam oplossen van conflicten introduceren en bevorderen;
- f. Gerichte maatregelen treffen om te zorgen dat het percentage vrouwen dat toegang krijgt tot beleids- en besluitvorming op onderwijsgebied toeneemt, en wel met name het percentage vrouwelijke docenten op alle onderwijsniveaus en in academische disciplines waarin van oudsher mannen overheersen, zoals wetenschappelijke en technologische vakken;

- g. Studies en onderzoek naar de positie van mannen en vrouwen op alle onderwijsniveaus ondersteunen en ontwikkelen, met name op postacademisch niveau aan academische instellingen, en de resultaten hiervan toepassen bij de ontwikkeling van leerplannen, waaronder universitaire leerplannen, studieboeken en lesmateriaal, en bij de lerarenopleiding;
- h. Voor alle vrouwen opleidingen en kansen ontwikkelen om leiding te geven, om hen aan te moedigen zowel tijdens hun opleiding of studie, als later in de samenleving leidinggevende taken te vervullen;
- i. Passende onderwijs- en informatieprogramma's ontwikkelen, waarbij rekening wordt gehouden met meertaligheid, in het bijzonder in samenhang met de massamedia, om het publiek, en met name ouders, bewust te maken van het belang van niet-discriminerend onderwijs voor kinderen en het delen van gezinsverantwoordelijkheden door meisjes en jongens;
- j. Programma's voor mensenrechteneducatie ontwikkelen, waarin op alle niveaus aandacht wordt geschonken aan de positie van zowel vrouwen als mannen, in het bijzonder door instellingen voor hoger onderwijs aan te moedigen om met name bij rechtswetenschappen, sociale en politieke wetenschappen in de doctorale en postdoctorale fase de studie van de mensenrechten van vrouwen op te nemen, zoals bedoeld in de VN-verdragen;
- k. Waar nodig obstakels op het gebied van wet- en regelgeving en op sociaal gebied voor voorlichting over seksualiteit en voortplanting in het kader van formele onderwijsprogramma's met betrekking tot gezondheidsaangelegenheden van vrouwen, wegnemen;
- l. Met begeleiding en ondersteuning van ouders en in samenwerking met onderwijzend personeel en onderwijsinstellingen de opstelling van onderwijsprogramma's voor meisjes en jongens en de totstandbrenging van geïntegreerde diensten aanmoedigen om hen beter bewust te maken van hun verantwoordelijkheden en hen te helpen die verantwoordelijkheden te aanvaarden, rekening houdende met het belang van dergelijk onderwijs en zulke diensten voor de persoonlijke ontwikkeling en het zelfrespect, en met de dringende noodzaak om ongewenste zwangerschappen, de verspreiding van seksueel overdraagbare ziekten, en wel met name HIV/AIDS, en verschijnselen als seksueel geweld en misbruik te voorkomen;
- m. Zorgen voor toegankelijke recreatie- en sportfaciliteiten en voor meisjes en vrouwen van alle leeftijden gender-bewuste programma's binnen onderwijsinstellingen en vormingscentra opstellen en versterken en de verbetering van de positie van vrouwen op alle gebieden van sport en lichamelijke oefening ondersteunen, mede via coachen, trainen en bestuurlijke functies, op nationaal, regionaal en internationaal niveau;
- n. Het recht van inheemse vrouwen en meisjes op onderwijs erkennen en ondersteunen en een multiculturele aanpak van onderwijs bevorderen, die inspeelt op de behoeften, aspiraties en culturen van inheemse vrouwen, mede via het ontwikkelen van passende onderwijsprogramma's, leerplannen en lesmateriaal, voor zover mogelijk in de inheemse taal, en door voorzieningen te treffen voor de participatie van inheemse vrouwen in deze processen;
- o. De artistieke, geestelijke en culturele activiteiten van inheemse vrouwen erkennen en eerbiedigen;
- p. Waarborgen dat de gelijkheid tussen beide seksen en de culturele, godsdienstige en overige verscheidenheid in onderwijsinstellingen worden geëerbiedigd;

- q. Onderwijs-, opleidings- en relevante informatieprogramma's voor vrouwen op het platteland en in het boerenbedrijf bevorderen, door gebruik te maken van betaalbare, geschikte technologieën en de massamedia - zoals radioprogramma's, cassettes en mobiele units;
- r. Buitenschools onderwijs geven, met name voor plattelandsvrouwen om hun mogelijkheden met betrekking tot gezondheidszorg, micro-bedrijven, landbouw en wettelijke rechten te benutten;
- s. Alle belemmeringen voor toegang tot formeel onderwijs voor zwangere jongeren en jonge moeders wegnemen en kinderopvang en waar nodig andere ondersteunende dienstverlening stimuleren.

Strategische doelstelling B.5 Voldoende middelen toekennen voor en toezicht houden op de uitvoering van onderwijshervormingen

Te ondernemen actie

84. Door regeringen

- a. De benodigde budgettaire middelen verstrekken aan de onderwijssector, waarbij deze binnen de onderwijssector worden herverdeeld om te zorgen dat, waar nodig, meer geld beschikbaar komt voor basisonderwijs;
- b. Op passende niveaus een systeem opzetten om toezicht uit te oefenen op de uitvoering van onderwijshervormingen en -maatregelen binnen de relevante ministeries en, waar nodig, ondersteuningsprogramma's opzetten om hieruit voortkomende problemen te verhelpen.

85. Door regeringen en, waar nodig, particuliere en openbare instellingen, stichtingen, onderzoeksinstituten en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Waar nodig, extra gelden mobiliseren vanuit particuliere en openbare instellingen, stichtingen, onderzoeksinstituten en niet-gouvernementele organisaties om meisjes en vrouwen, alsmede jongens en mannen, op voet van gelijkheid in staat te stellen hun opleiding te voltooien, met bijzondere nadruk op achterstandsgroepen;
- b. Financiering verstrekken voor bijzondere programma's, zoals programma's op het gebied van wiskunde, exacte wetenschappen en computertechnologie, om alle meisjes en vrouwen betere kansen te bieden.

86. Door multilaterale ontwikkelingsinstellingen, met inbegrip van de Wereldbank, regionale ontwikkelingsbanken, bilaterale donoren en stichtingen:

- a. Overwegen de financiering ten behoeve van onderwijs en opleiding van meisjes en vrouwen in het kader van programma's voor ontwikkelingshulp met voorrang te verruimen;
- b. Overwegen met de ontvangende regeringen samen te werken om te waarborgen dat de financiering voor onderwijs ten behoeve van vrouwen in programma's voor structurele aanpassing en economisch herstel, waaronder lenings- en stabiliseringsprogramma's, wordt gehandhaafd of verruimd.

87. Door internationale en intergouvernementele organisaties, in het bijzonder de UNESCO, op mondiaal niveau.

- a. Bijdragen aan de evaluatie van de geboekte vooruitgang aan de hand van onderwijsmaatstaven, vastgesteld door nationale, regionale en internationale organen en er bij regeringen op aandringen dat zij bij het uitvoeren van maatregelen verschillen tussen vrouwen en mannen en tussen jongens en meisjes wegwerken met betrekking tot kansen in onderwijs en opleiding en de op alle gebieden bereikte niveaus, met name in programma's voor basisonderwijs en alfabetisering;
- b. Op verzoek aan ontwikkelingslanden technische ondersteuning bieden ter versterking van hun vermogen om de vooruitgang bij het overbruggen van de kloof tussen vrouwen en mannen op het gebied van onderwijs, opleiding en onderzoek en ten aanzien van de prestatieniveaus op alle gebieden te bewaken, met name in de basiseducatie en bij het uitbannen van analfabetisme;
- c. Een internationale campagne voeren om de rechten van vrouwen en meisjes op onderwijs te bevorderen;
- d. Een aanzienlijk percentage van hun middelen bestemmen voor basiseducatie ten behoeve van vrouwen en meisjes;

Strategische doelstelling B.6 Permanente educatie en opleiding voor meisjes en vrouwen bevorderen

Te ondernemen actie

88. Door regeringen, onderwijsinstellingen en gemeenschappen:

- a. Waarborgen dat er een breed scala van onderwijs- en opleidingsprogramma's beschikbaar is, die ertoe leiden dat vrouwen en meisjes doorlopend kennis en vaardigheden verwerven die zij nodig hebben om te leven in, bij te dragen aan en profijt te hebben van de gemeenschap en het land waarin zij leven;
- b. Kinderopvang en andere dienstverlening om moeders in staat te stellen hun opleiding voort te zetten, ondersteunen;
- c. Flexibele programma's opzetten voor onderwijs, opleiding en herscholing ten behoeve van permanente educatie, om de overgang tussen verschillende soorten activiteiten voor vrouwen in al hun levensfasen te vergemakkelijken.

C. Vrouwen en gezondheid*

**De Heilige Stoel heeft ten aanzien van dit hoofdstuk een algemeen voorbehoud gemaakt. Dit voorbehoud dient te worden uitgelegd overeenkomstig de verklaring die de vertegenwoordiger van de Heilige Stoel op de Vierde Bijeenkomst van de Hoofdc commissie op 14 september 1995 heeft gemaakt.*

89. Vrouwen hebben het recht te beschikken over het hoogst haalbare niveau van lichamelijke en geestelijke gezondheid. Het bezit van dit recht is van vitaal belang voor hun leven en hun welzijn en voor hun vermogen om deel te nemen aan alle sectoren van het openbare en particuliere leven. Gezondheid is een toestand van volledig lichamelijk, geestelijk en sociaal welzijn en niet uitsluitend de afwezigheid van ziekten of gezondheidsproblemen. De gezondheid van vrouwen heeft ook betrekking op hun emotioneel, sociaal en lichamelijk welzijn en wordt bepaald door de sociale, politieke en economische context waarin zij leven, alsmede door biologische factoren. Gezondheid en welzijn zijn echter voor de meeste vrouwen niet weggelegd. Een belangrijke belemmering voor vrouwen om het hoogst haalbare niveau van gezondheid te bereiken, is ongelijkheid, zowel tussen mannen en vrouwen, als tussen vrouwen onderling in verschillende geografische gebieden, maatschappelijke klassen en inheemse en etnische groepen. In nationale en internationale fora hebben vrouwen er met nadruk op gewezen dat gelijkheid, met inbegrip van het delen van gezinsverantwoordelijkheden, ontwikkeling en vrede, noodzakelijke voorwaarden zijn om optimale gezondheid gedurende hun hele leven te bereiken.

90. Vrouwen hebben verschillende en ongelijke mogelijkheden voor toegang tot en gebruikmaking van primaire gezondheidszorg, waaronder primaire voorzieningen ter voorkoming en behandeling van kinderziekten, ondervoeding, bloedarmoede, maag- en darmziekten, besmettelijke ziekten, malaria en andere tropische ziekten en tuberculose, enzovoorts. Ook hebben vrouwen verschillende en ongelijke mogelijkheden om hun gezondheid te beschermen, te verbeteren en op peil te houden. In vele ontwikkelingslanden is ook het ontbreken van verloskundige voorzieningen voor noodgevallen een punt van specifieke zorg. Gezondheidsbeleidsmaatregelen en -programma's houden vaak de seksegebonden stereotypes in stand en houden geen rekening met sociaaleconomische verschillen en andere verschillen tussen vrouwen en gaan vaak voorbij aan het gebrek aan autonomie van vrouwen met betrekking tot hun gezondheid. De gezondheid van vrouwen wordt tevens beïnvloed door seksegebonden vooroordelen in het gezondheidsstelsel en door het feit dat aan vrouwen ontoereikende en onjuiste medische diensten worden verleend.

91. In vele landen, en wel met name in ontwikkelingslanden, specifiek in de minst ontwikkelde landen, worden de stelsels voor openbare gezondheidszorg steeds slechter, doordat er minder overheids gelden aan de gezondheidszorg worden gespendeerd en in sommige gevallen structurele aanpassing plaatsvindt. Bovendien kan de privatisering van

stelsels voor gezondheidszorg zonder passende garanties voor algehele toegankelijkheid van betaalbare gezondheidszorg ertoe leiden dat er steeds minder gezondheidszorg beschikbaar is. Deze situatie is niet alleen direct van invloed op de gezondheid van meisjes en vrouwen, maar legt ook onevenredig zware verantwoordelijkheden op vrouwen, wier samenstel van taken, inclusief hun rol binnen het gezin en de gemeenschap, vaak niet wordt erkend; daarom ontvangen zij niet de noodzakelijke sociale, psychologische en economische steun.

92. Het recht van vrouwen om te beschikken over het hoogste gezondheidsniveau, dient gedurende hun hele levenscyclus evenzeer te worden gewaarborgd als het recht van mannen hierop. Vrouwen ondergaan grotendeels dezelfde gezondheidsomstandigheden als mannen, maar vrouwen ervaren deze anders. Het feit dat onder vrouwen meer armoede heerst en dat zij in sterkere mate economisch afhankelijk zijn, hun ervaring met geweld, de negatieve houding jegens vrouwen en meisjes, discriminatie op grond van ras of andere factoren, de beperkte zeggenschap die vele vrouwen over hun seksuele en reproductieve leven hebben en hun gebrek aan invloed op de besluitvorming, dit alles vormt een maatschappelijke realiteit die een negatief effect op hun gezondheid heeft. Gebrek aan voedsel en onbillijke verdeling van voedsel in het gezin, waardoor meisjes en vrouwen minder krijgen, onvoldoende toegang tot schoon water, sanitaire voorzieningen en brandstofvoorraden, met name in plattelandsgebieden en arme delen van de steden, en gebrekkige huisvestingsomstandigheden leiden tot overbelasting van vrouwen en hun gezinnen en hebben een negatieve uitwerking op hun gezondheid. Goede gezondheid is van essentieel belang voor een productief en bevredigend leven en het recht van alle vrouwen op zeggenschap over alle aspecten van hun gezondheid, en wel met name hun eigen vruchtbaarheid, is een voorwaarde voor de versterking van hun positie.

93. Discriminatie jegens meisjes in de toegang tot voeding en gezondheidszorg, die vaak een gevolg is van de voorkeur voor zonen, vormt een bedreiging voor hun huidige en toekomstige gezondheid en welzijn. Omstandigheden die meisjes dwingen tot een huwelijk, zwangerschap en kinderen krijgen op jonge leeftijd en die hen onderwerpen aan schadelijke praktijken, zoals verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan, leveren ernstige gevaren voor de gezondheid op. Opgroeïende meisjes moeten, in hun ontwikkeling naar volwassenheid, toegang hebben tot de benodigde gezondheidszorg en voedselvoorzieningen, maar hebben dit al te vaak niet. Advisering over en toegang tot voorlichting over seksuele en reproductieve gezondheid en dienstverlening ten behoeve van jongeren zijn nog ontoereikend of ontbreken volledig en het recht van een jonge vrouw op privacy, vertrouwelijkheid, respect en gefundeerde inspraak komt vaak niet aan de orde. Opgroeïende meisjes zijn zowel biologisch als psychosociaal kwetsbaarder dan jongens voor seksueel misbruik, geweld en prostitutie en voor de gevolgen van onbeschermd en vroegtijdige seksuele contacten. De tendens in de richting van seksuele ervaring op jonge leeftijd, gecombineerd met een gebrek aan informatie en dienstverlening, verhoogt het risico van ongewenste zwangerschap op te jeugdige leeftijd, op besmetting met het Hiv-virus en andere seksueel overdraagbare ziekten alsmede onveilige abortussen. Het feit dat meisjes op jonge leeftijd kinderen krijgen, blijft een belemmering voor verbeteringen in de onderwijssituatie en de economische en sociale positie van vrouwen overal ter wereld. Over het geheel genomen kunnen voor jonge vrouwen huwelijk en moederschap op jeugdige leeftijd hun kansen op onderwijs en werkgelegenheid ernstig belemmeren en dit alles zal naar alle waarschijnlijkheid op de lange termijn nadelige gevolgen hebben voor de kwaliteit van hun eigen leven en dat van hun kinderen. Jonge mannen leren vaak niet het zelfbeschikkingsrecht van vrouwen te eerbiedigen en verantwoordelijkheid op het gebied van seksualiteit en voortplanting gezamenlijk te dragen.

94. Reproductieve gezondheid is een situatie van volledig lichamelijk, geestelijk en sociaal welzijn en duidt niet uitsluitend op de afwezigheid van ziekten of gezondheidsproblemen, in alle zaken die betrekking hebben op het voortplantingssysteem en de functies en processen hiervan. Daarom impliceert reproductieve gezondheid dat mensen een bevredigend en veilig seksleven kunnen hebben en dat zij de mogelijkheid hebben om zich voort te planten en de vrijheid om te beslissen of, wanneer en hoe vaak zij dit willen doen. Deze laatste voorwaarde impliceert het recht van mannen en vrouwen op informatie over en toegang tot veilige, effectieve, betaalbare en aanvaardbare methoden voor gezinsplanning naar eigen keuze, alsmede andere methoden van hun keuze voor regulering van de vruchtbaarheid die niet in strijd zijn met de wet, en het recht op toegang tot behoorlijke voorzieningen voor gezondheidszorg die vrouwen in staat stellen hun zwangerschap en de bevalling veilig te doorstaan en die paren de beste kans bieden op een gezonde baby. In aansluiting op bovenstaande beschrijving van reproductieve gezondheid wordt reproductieve-gezondheidszorg gedefinieerd als het samenstel van methoden, technieken en diensten dat bijdraagt aan reproductieve gezondheid en welzijn door het voorkomen en oplossen van problemen met betrekking tot reproductieve gezondheid. Hieronder valt tevens seksuele gezondheid, die is bedoeld om het leven en de persoonlijke betrekkingen meer invulling te geven, en niet uitsluitend advisering en zorg in verband met voortplanting en seksueel overdraagbare ziekten.

95. Gezien de bovenstaande definitie omvatten rechten m.b.t. voortplanting bepaalde mensenrechten die reeds in nationale wetgevingen, internationale mensenrechteninstrumenten en andere instrumenten waarover overeenstemming is bereikt, worden erkend. Deze rechten berusten op de erkenning van het fundamentele recht van alle paren en individuele personen om vrijelijk en in volle verantwoordelijkheid te beslissen hoeveel kinderen zij willen hebben, met welk leeftijdsverschil en op welk tijdstip en te beschikken over de informatie en de middelen om hierover te kunnen beslissen, en het recht om het hoogste niveau van seksuele en reproductieve gezondheid te bereiken. Het impliceert tevens hun recht om beslissingen te nemen met betrekking tot voortplanting, zonder dat daarbij sprake is van discriminatie, dwang en geweld, zoals tot uitdrukking gebracht in mensenrechteninstrumenten. Bij de uitoefening van dit recht moeten zij rekening houden met de behoeften van de kinderen die zij reeds hebben en eventuele toekomstige kinderen en met hun verantwoordelijkheden jegens de samenleving. De bevordering van de verantwoorde uitoefening van deze rechten voor alle mensen dient de grondslag te vormen voor door regeringen en samenlevingen ondersteunde beleidsmaatregelen en programma's op het gebied van reproductieve gezondheid, met inbegrip van gezinsplanning. In het kader hiervan dient volledige aandacht te worden geschonken aan de bevordering van gelijke contacten tussen beide seksen, met wederzijds respect, en met name aan het voorzien in de behoeften van jongeren wat betreft educatie en dienstverlening om hen in staat te stellen op positieve en verantwoorde wijze met hun seksualiteit om te gaan. Reproductieve gezondheid ligt buiten het bereik van vele mensen ter wereld, door factoren als: ontoereikende kennis omtrent de seksualiteit van de mens en onvoldoende of slechte informatie en dienstverlening met betrekking tot reproductieve gezondheid, het vaak zeer onveilig seksueel gedrag, discriminerende sociale praktijken, een negatieve houding jegens vrouwen en meisjes en de beperkte zeggenschap van vele vrouwen en meisjes over hun eigen seksuele en reproductieve leven. Jongeren zijn met name kwetsbaar, omdat het hun in de meeste landen ontbreekt aan informatie en toegang tot relevante diensten. Oudere vrouwen en mannen hebben specifieke problemen op het gebied

van reproductieve en seksuele gezondheid, waaraan vaak onvoldoende aandacht wordt geschonken.

96. De mensenrechten van vrouwen impliceren hun recht om zeggenschap uit te oefenen en vrijelijk en verantwoord te beslissen over zaken die verband houden met hun seksualiteit, met inbegrip van seksuele en reproductieve gezondheid, vrij van dwang, discriminatie en geweld. Gelijke betrekkingen tussen vrouwen en mannen in zaken die verband houden met seksuele relaties en voortplanting, inclusief volledige eerbiediging van de integriteit van de persoon, vragen om wederzijds respect, overeenstemming en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor seksueel gedrag en de gevolgen daarvan.

97. Voorts lopen vrouwen specifieke gevaren met betrekking tot hun gezondheid doordat er niet voldoende wordt ingespeeld op de behoeften aan gezondheidszorg in verband met seksualiteit en voortplanting en er te weinig diensten zijn om in die behoeften te voorzien. Complicaties in verband met zwangerschap en geboorte vormen in vele ontwikkelingslanden de belangrijkste oorzaken van sterfte en ziekte van vrouwen in de vruchtbare leeftijd. Tot op zekere hoogte bestaan vergelijkbare problemen in sommige landen die verkeren in de overgangsfase naar een markteconomie. Onveilige abortussen bedreigen het leven van grote aantallen vrouwen, wat een ernstig probleem voor de volksgezondheid vormt, aangezien met name de armsten en de jongsten de grootste risico's nemen. De meeste van deze sterfgevallen, gezondheidsproblemen en verwondingen zijn te voorkomen door de toegang tot adequate gezondheidszorg te verbeteren, inclusief veilige en effectieve methoden voor gezinsplanning en verloskundige zorg in noodgevallen, met erkenning van het recht van vrouwen en mannen op informatie over en toegang tot veilige, effectieve, betaalbare en aanvaardbare methoden van gezinsplanning naar hun keuze, alsmede andere methoden van hun keuze voor regulering van de vruchtbaarheid, die niet in strijd zijn met de wet, en het recht op toegang tot behoorlijke voorzieningen voor gezondheidszorg, die vrouwen de mogelijkheid bieden van een veilig verloop van hun zwangerschap en de geboorten en paren de beste kansen bieden op een gezonde baby. Deze problemen en middelen moeten worden bestudeerd op basis van het rapport van de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling, met specifieke aandacht voor de relevante paragrafen van het Actieprogramma van de conferentie.¹⁶ In de meeste landen beperkt de veronachtzaming van de reproductieve rechten van vrouwen in ernstige mate hun kansen in het openbare en particuliere leven, met inbegrip van kansen op onderwijs en economische en politieke empowerment. Het vermogen van vrouwen om zeggenschap uit te oefenen over hun eigen vruchtbaarheid, vormt een belangrijke basis voor het bezit van andere rechten. Het aanvaarden van gezamenlijke verantwoordelijkheid door vrouwen en mannen in aangelegenheden die betrekking hebben op seksueel gedrag en voortplanting is tevens essentieel voor verbetering van de gezondheid van de vrouw.

98. HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten, waarvan de overdracht soms een gevolg is van seksueel geweld, hebben een vernietigend effect op de gezondheid van vrouwen en wel met name de gezondheid van opgroeiende meisjes en jonge vrouwen. Zij hebben vaak niet het vermogen om aan te dringen op veilige en verantwoorde seks en hebben weinig toegang tot voorlichting en voorzieningen voor preventie en behandeling. Vrouwen, die de helft van alle recentelijk met HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten besmette

¹⁶ Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 september 1994, (Publicatie van de Verenigde Naties, verkoopnummer E. 95 .XIII.18), hoofdstuk I, resolutie 1, bijlage.

volwassenen vormen, hebben er, bij hun inspanningen om de verspreiding van seksueel overdraagbare ziekten te beheersen, met nadruk op gewezen dat maatschappelijke kwetsbaarheid en de ongelijke machtsverhoudingen tussen vrouwen en mannen veilige seks in de weg staan. De gevolgen van HIV/AIDS reiken verder dan de gezondheid van vrouwen en werken ook door in hun rol als moeder en verzorgster en in hun bijdrage aan de economische ondersteuning van hun gezin. De sociale gevolgen van HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten, en de effecten ervan op ontwikkeling en gezondheid, dienen te worden gezien vanuit het oogpunt van beide seksen.

99. Seksueel en op gender gebaseerd geweld, inclusief lichamelijk en psychologisch misbruik, handel in vrouwen en meisjes en andere vormen van misbruik en seksuele uitbuiting, maken dat meisjes en vrouwen groot gevaar lopen op lichamelijke en geestelijke letsels, ziekten en ongewenste zwangerschap. Dergelijke omstandigheden weerhouden vrouwen er vaak van gebruik te maken van gezondheidszorg en andere diensten.

100. Geestelijke verwarring in samenhang met marginalisering, gebrek aan zeggenschap en armoede, gecombineerd met een te zware werkdruk en stress en het toenemen van geweld in de huiselijke sfeer en misbruik van bepaalde (genot)middelen, zijn enkele andere gezondheidsproblemen waarover vrouwen zich in toenemende mate zorgen maken. Vrouwen overal ter wereld, en met name jonge vrouwen, gaan steeds meer roken, met alle ernstige gevolgen van dien voor hun eigen gezondheid en die van hun kinderen. Ook problemen met betrekking tot de beroepsuitoefening nemen toe, aangezien grote aantallen vrouwen werkzaam zijn in laagbetaalde banen op hetzij de formele, hetzij de informele arbeidsmarkt, onder afschuwelijke en ongezonde omstandigheden, en het aantal vrouwen dat zo moet werken toeneemt. Borst- en baarmoederhalskanker en andere carcinomen in het voortplantingssysteem, alsmede onvruchtbaarheid, treffen steeds meer vrouwen en zijn te voorkomen of te genezen als zij in een vroeg stadium worden ontdekt.

101. De toename van de levensverwachting en het groeiende aantal oudere vrouwen maken dat hun gezondheidsproblemen bijzondere aandacht vergen. De gezondheidsvooruitzichten van vrouwen voor de lange termijn worden beïnvloed door veranderingen in de menopauze, die, in combinatie met langdurige omstandigheden en andere factoren, zoals slechte voeding en gebrek aan lichaamsbeweging, de kans op hart- en vaatziekten en osteoporose kunnen vergroten. Andere ouderdomsziekten en het verband tussen ouder worden en invaliditeit onder vrouwen dienen eveneens nader te worden gezien.

102. Vrouwen worden, evenals mannen, met name in plattelandsgebieden en arme stadsdelen, in toenemende mate blootgesteld aan gevaren voor de gezondheid door milieurampen en achteruitgang van het milieu. Vrouwen reageren anders op verschillende milieurisico's en verontreinigende stoffen, en blootstelling hieraan heeft voor hen andere gevolgen.

103. De kwaliteit van de gezondheidszorg voor vrouwen laat vaak op verschillende manieren te wensen over, afhankelijk van plaatselijke omstandigheden. Vrouwen worden vaak niet met eerbied behandeld en krijgen ook geen garantie van privacy en vertrouwelijkheid; bovendien krijgen zij niet altijd volledige informatie over de beschikbare keuzemogelijkheden en diensten. Daarnaast is in sommige landen bij gebeurtenissen in het leven van vrouwen overmedicatie gebruikelijk, wat leidt tot onnodig chirurgisch ingrijpen en onjuiste medicatie.

104. Statistische gegevens over gezondheid worden vaak niet systematisch vergaard, uitgesplitst en geanalyseerd naar leeftijd, geslacht en sociaaleconomische omstandigheden en naar gevestigde demografische normen, die worden gehanteerd om de belangen te dienen en de problemen op te lossen van subgroepen, met bijzondere nadruk op de kwetsbare en gemarginaliseerde en andere relevante variabelen. In vele landen zijn geen recente en betrouwbare gegevens beschikbaar over sterfte en ziekte onder vrouwen en over omstandigheden en ziekten die met name vrouwen treffen. Er is relatief weinig bekend over de wijze waarop sociale en economische factoren de gezondheid van meisjes en vrouwen van alle leeftijden beïnvloeden, over de verlening van gezondheidszorg aan meisjes en vrouwen en het patroon van het gebruik dat zij daarvan maken, en evenmin over de waarde van programma's voor ziektepreventie en gezondheidsbevordering bij vrouwen. Er is niet voldoende onderzoek gedaan naar onderwerpen die van belang zijn voor de gezondheid van vrouwen en het ontbreekt vaak aan financiële middelen hiervoor. Medisch onderzoek, bijvoorbeeld naar hartziekten, en epidemiologische studies zijn in vele landen vaak uitsluitend gebaseerd op mannen; zij zijn niet uitgesplitst naar sekse. Klinische tests waarbij vrouwen zijn betrokken om fundamentele informatie te vergaren over dosering, neveneffecten en effectiviteit van geneesmiddelen, met inbegrip van anticonceptiva, ontbreken merkbaar en de tests beantwoorden niet altijd aan ethische normen voor onderzoek en toetsing. Toedieningsvoorschriften voor geneesmiddelen en andere medische therapieën en handelingen waaraan vrouwen worden onderworpen, zijn gebaseerd op onderzoek op mannen, zonder enig onderzoek of aanpassing op basis van de verschillen tussen de seksen.

105. Bij het aanpakken van ongelijkheid in de gezondheidstoestand voor vrouwen en mannen, en de ongelijke toegang tot gezondheidszorg, die vaak ontoereikend is, moeten regeringen en andere actoren een actief, zichtbaar beleid bevorderen gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, zodat, voordat er beslissingen worden genomen, een analyse wordt gemaakt van de effecten op respectievelijk vrouwen en mannen.

Strategische doelstelling C.1 ***Verruiming van de toegang voor vrouwen tot passende, betaalbare en hoogwaardige gezondheidszorg, voorlichting en aanverwante diensten, gedurende hun hele leven***

Te ondernemen actie

106. Door regeringen, in samenwerking met niet-gouvernementele organisaties en organisaties van werkgevers en werknemers en met steun van internationale instellingen:

- a. De toezeggingen ondersteunen en uitvoeren, die zijn gedaan in het Actieprogramma van de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling, zoals vastgelegd in het verslag van de Conferentie en de Verklaring van Kopenhagen inzake sociale ontwikkeling en het Actieprogramma van de Wereldtopconferentie inzake sociale ontwikkeling¹⁷ en de verplichtingen van staten die hierbij partij zijn ingevolge het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen en andere

¹⁷ Report of the World Summit for Social Development, Kopenhagen 6-12 maart 1995, (A/CONF.166/9), hoofdstuk I, resolutie 1, bijlagen I en II.

- relevante internationale overeenkomsten, teneinde te voorzien in de behoeften aan gezondheidszorg van meisjes en vrouwen van alle leeftijden;
- b. Opnieuw het recht bevestigen op het hoogst haalbare niveau van lichamelijke en geestelijke gezondheid, de verwezenlijking van dit recht voor vrouwen en meisjes beschermen en bevorderen en dit opnemen in, bijvoorbeeld, de nationale wetgeving; bestaande wetgeving waar nodig herzien, waaronder wetgeving en beleid inzake gezondheidszorg, om uiting te geven aan de inzet voor de gezondheid van vrouwen en te verzekeren dat deze wetgeving en beleidsmaatregelen beantwoorden aan de veranderende rol en verantwoordelijkheden van vrouwen, ongeacht waar zij wonen;
 - c. In samenwerking met vrouwen en maatschappelijke organisaties gender-bewuste gezondheidsprogramma's opzetten en uitvoeren, met inbegrip van gedecentraliseerde gezondheidsdiensten, die zich richten op de behoeften van vrouwen in hun hele leven en rekening houden met hun vele taken en verantwoordelijkheden, het beslag op hun tijd, de specifieke behoeften van plattelandsvrouwen en vrouwen met een handicap en de verscheidenheid van de behoeften van vrouwen, voortkomend uit o.a. leeftijd en sociaaleconomische en culturele verschillen; vrouwen, en met name lokale en inheemse vrouwen, betrekken bij de vaststelling en planning van prioriteiten en programma's voor gezondheidszorg; alle belemmeringen voor gezondheidszorg voor vrouwen wegnemen en een breed scala van diensten voor gezondheidszorg verlenen;
 - d. Vrouwen hun hele leven lang op voet van gelijkheid met mannen toegang verlenen tot socialezekerheidsstelsels;
 - e. Beter toegankelijke, beschikbare en betaalbare, hoogwaardige diensten voor primaire gezondheidszorg verlenen, met inbegrip van zorg voor de seksuele en reproductieve gezondheid, waartoe tevens worden gerekend voorlichting en dienstverlening voor gezinsplanning, met bijzondere aandacht voor zwangerschaps-zorg en verloskundige zorg voor noodgevallen, zoals overeengekomen in het Actieprogramma van de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling;
 - f. Een nieuwe opzet creëren voor voorlichting, dienstverlening en opleiding in de gezondheidszorg, ten behoeve van hen die daarin werkzaam zijn, zodat rekening wordt gehouden met beide seksen en dat hieruit de mogelijkheden van de gebruiker blijken met betrekking tot intermenselijke en communicatieve vaardigheden en het recht van de gebruiker op privacy en vertrouwelijkheid; deze dienstverlening, voorlichting en opleiding moeten uitgaan van een holistische benadering;
 - g. Zorgen dat de gezondheidszorg en zorgverleners zich bij de verlening van gezondheidszorg aan vrouwen houden aan de mensenrechten en aan ethische en gender-bewuste normen en beroepscode, om te komen tot verantwoorde, vrijwillige en gefundeerde instemming; de ontwikkeling, uitvoering en verspreiding van ethische codes, op basis van bestaande internationale codes voor medische ethiek, alsmede ethische principes die gelden voor andere beroepsbeoefenaars in de gezondheidszorg, aanmoedigen;
 - h. Alle passende maatregelen nemen om een einde te maken aan schadelijke, medisch niet noodzakelijke of gedwongen medische ingrepen, alsmede aan onjuiste medicatie of overmedicatie voor vrouwen, en waarborgen dat alle vrouwen volledig op de hoogte zijn van hun keuzemogelijkheden, met inbegrip van vermoedelijke voordelen en mogelijke neveneffecten, waarop zij worden gewezen door behoorlijk opgeleid personeel;
 - i. Gezondheidsdiensten versterken en heroriënteren, met name in de primaire gezondheidszorg, teneinde te waarborgen dat vrouwen en meisjes alom toegang hebben tot hoogwaardige gezondheidszorg; slechte gezondheid en ziekte na de bevalling

verminderen en wereldwijd de overeengekomen doelstelling van vermindering van de kraamvrouwensterfte met ten minste 50% van het niveau van 1990 in het jaar 2000, en nog eens een halvering tegen het jaar 2015 in de hele wereld verwezenlijken; verzekeren dat op elk niveau van het gezondheidsstelsel de benodigde diensten beschikbaar zijn en reproductieve-gezondheidszorg via het stelsel voor primaire gezondheidszorg toegankelijk maken voor alle mensen die hiervoor qua leeftijd in aanmerking komen, en wel zo spoedig mogelijk, maar uiterlijk in het jaar 2015;

- j. Erkennen dat, zoals overeengekomen in paragraaf 8.25 van het Actieprogramma van de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling, onveilige abortus een belangrijk punt van zorg voor de volksgezondheid is, en handelend optreden tegen het effect hiervan op de gezondheid;¹⁸
- k. Tegen de achtergrond van paragraaf 8.25 van het Actieprogramma van de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling, dat luidt: "Abortus moet in geen geval worden bevorderd als methode van gezinsplanning. Op alle regeringen en relevante intergouvernementele en niet-gouvernementele organisaties wordt een dringend beroep gedaan hun inzet voor de gezondheid van vrouwen te vergroten, het effect van onveilige abortus op de gezondheid aan te pakken ¹⁹als belangrijk punt van zorg voor de volksgezondheid en te zorgen dat minder vaak abortus wordt gepleegd, door de diensten voor gezinsplanning uit te breiden en te verbeteren. Aan de voorkoming van ongewenste zwangerschappen moet altijd de hoogste prioriteit worden toegekend en alles moet in het werk worden gesteld om de noodzaak van abortus weg te nemen. Vrouwen die ongewenst zwanger zijn, moeten gemakkelijk kunnen beschikken over betrouwbare informatie en kunnen rekenen op medelevende begeleiding. Over eventuele maatregelen of veranderingen met betrekking tot abortus binnen het stelsel van gezondheidszorg kunnen uitsluitend beslissingen worden genomen op nationaal of lokaal niveau, overeenkomstig de nationale wetgevingsprocedures. Onder omstandigheden waarin abortus niet in strijd is met de wet, dient deze op veilige wijze te worden verricht. In alle gevallen moeten vrouwen toegang hebben tot hoogwaardige dienstverlening om de complicaties die optreden bij abortus, te beheersen. Nazorg, voorlichting en gezinsplanning dienen terstond te worden aangeboden, wat ook zal helpen herhaling van abortus te voorkomen". Overwegen wetten te herzien die strafmaatregelen bevatten tegen vrouwen die illegale abortus hebben ondergaan.
- l. In het bijzonder aandacht besteden aan de behoeften van meisjes, met name aan de bevordering van gezond gedrag, waaronder lichaamsbeweging, specifieke maatregelen nemen om de grote verschillen in ziekte en sterfte tussen mannen en vrouwen, waarbij meisjes in het nadeel verkeren, ongedaan te maken, terwijl tegelijkertijd internationaal goedgekeurde doelstellingen voor de vermindering van zuigelingen- en kindersterfte moeten worden gerealiseerd - met name moeten in het jaar 2000 de sterftcijfers van zuigelingen en kinderen onder de 5 jaar met een derde van het niveau van 1990 zijn verminderd of zijn teruggebracht tot 50 à 70 gevallen per 1000 levend geboren kinderen, naar gelang welk aantal het kleinst is; in het jaar 2015 moet de zuigelingensterfte zijn teruggedrongen tot 35 per 1000 levend geboren kinderen en het sterftcijfer van kinderen onder de 5 jaar tot 45 per 1000;

¹⁸ Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994, (Publication of the United Nations sales number E. 95 .XIII.18), chapter I, resolution 1, annex.

¹⁹ Onveilige abortus wordt gedefinieerd als een procedure voor beëindiging van een ongewenste zwangerschap, hetzij door personen die niet beschikken over de hiervoor benodigde vaardigheden, hetzij in een omgeving die niet voldoet aan de minimale medische normen, of beide (gebaseerd op Wereldgezondheidsorganisatie The Prevention and Management of Unsafe Abortion, Rapport van een Technische Werkgroep, Genève, april 1992 (WHO/MSM/92.5))

- m. Zorgen dat meisjes in hun ontwikkeling naar volwassenheid voortdurend toegang hebben tot de noodzakelijke gezondheids- en voedingsinformatie en diensten op dit gebied, teneinde een gezonde overgang van jeugd naar volwassenheid te vergemakkelijken;
- n. Informatie, programma's en diensten ontwikkelen om vrouwen te helpen inzicht te krijgen in en zich aan te passen aan veranderingen die samenhangen met het ouder worden en in de behoeften aan gezondheidszorg van oudere vrouwen te voorzien, met specifieke aandacht voor hen die lichamelijk of geestelijk afhankelijk zijn;
- o. Zorgen dat meisjes en vrouwen van alle leeftijden met een of andere vorm van handicap, ondersteunende diensten ontvangen;
- p. Specifiek beleid opstellen, programma's ontwerpen en de nodige wetgeving maken, om omgevings- en beroepsgevaaren voor de gezondheid, samenhangend met werkzaamheden in huis, op de werkplek en elders, te verminderen of weg te nemen, met bijzondere aandacht voor zwangere en zogende vrouwen;
- q. Diensten voor geestelijke gezondheidszorg integreren in de stelsels voor primaire gezondheidszorg of op andere hiertoe aangewezen niveaus, ondersteunende programma's ontwikkelen en mensen die werkzaam zijn in de primaire gezondheidszorg trainen in het onderkennen van de behoeften en het verzorgen van meisjes en vrouwen van alle leeftijden die enigerlei vorm van geweld hebben ondergaan, en wel met name geweld in de huiselijke sfeer, seksueel misbruik of ander misbruik als gevolg van een gewapend of niet gewapend conflict;
- r. Publieksvoorlichting over de voordelen van borstvoeding bevorderen; methoden en middelen bestuderen om de Internationale Code van de WHO/UNICEF voor de verkoop van vervangingsproducten voor borstvoeding volledig uit te voeren en moeders in staat te stellen hun baby's zelf te voeden, door wettelijke, economische, praktische en emotionele ondersteuning te bieden;
- s. Mechanismen opzetten om niet-gouvernementele organisaties, en wel met name vrouwenorganisaties, beroepsorganisaties en andere organen die zich inspannen om de gezondheid van meisjes en vrouwen te verbeteren, te ondersteunen en te betrekken bij de beleidsvorming op overheidsniveau, het ontwerpen van programma's en eventueel de uitvoering hiervan binnen de gezondheidssector en aanverwante sectoren op alle niveaus;
- t. Niet-gouvernementele organisaties die ijveren voor de gezondheid van vrouwen ondersteunen, en helpen bij de ontwikkeling van netwerken ter verbetering van coördinatie en samenwerking tussen alle sectoren die van invloed zijn op gezondheid;
- u. De verstrekking van geneesmiddelen rationaliseren en zorgen voor een betrouwbare, constante levering van hoogwaardige farmaceutische middelen, anticonceptiva en andere voorzieningen aan de hand van de Modellijst van essentiële geneesmiddelen van de WHO, en de veiligheid van geneesmiddelen en voorzieningen verzekeren via nationale wettelijke goedkeuring van geneesmiddelen;
- v. Vrouwen die oneigenlijk gebruik maken van bepaalde (genot)middelen, en hun gezinnen, betere toegang bieden tot passende behandeling en resocialisatie;
- w. Zorgen dat er in elk huishouden en op nationaal niveau voldoende voedsel beschikbaar is, al naar gelang, en programma's uitvoeren die zijn gericht op het verbeteren van de voedingssituatie van alle meisjes en vrouwen door uitvoering te geven aan de verplichtingen, aangegaan in het Actieplan inzake voeding van de Internationale

Voedingsconferentie,²⁰ waaronder in het jaar 2000 een wereldwijde daling van ernstige en matige ondervoeding van kinderen onder de 5 jaar met de helft van het niveau van 1990, waarbij bijzondere aandacht moet worden besteed aan de grote verschillen in voeding tussen mannen en vrouwen, en in het jaar 2000 een vermindering van bloedarmoede door ijzergebrek bij meisjes en vrouwen, met een derde van het niveau van 1990;

- x. Zorgen dat veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen universeel toegankelijk zijn, en zo spoedig mogelijk effectieve openbare distributiesystemen installeren;
- y. Volwaardige en gelijke toegang tot de infrastructuur en diensten voor gezondheidszorg waarborgen voor inheemse vrouwen.

Strategische doelstelling C.2 Preventieprogramma's ter bevordering van de gezondheid van vrouwen versterken

Te ondernemen actie

107. Door regeringen, in samenwerking met niet-gouvernementele organisaties, de massamedia, de particuliere sector en relevante internationale organisaties, met inbegrip van de organisaties van de Verenigde Naties, waar nodig:

- a. Prioriteit verlenen aan onderwijs- en buitenschoolse opleidingsprogramma's die vrouwen ondersteunen en in staat stellen om zelfrespect te ontwikkelen, kennis te verwerven, beslissingen te nemen en verantwoordelijkheid te aanvaarden voor hun eigen gezondheid, onderling respect te bereiken in zaken die verband houden met seksualiteit en vruchtbaarheid en mannen voor te lichten over het belang van de gezondheid en het welzijn van vrouwen, met bijzondere nadruk op programma's voor zowel mannen als vrouwen, die zich concentreren op de uitbanning van schadelijke attitudes en praktijken, met inbegrip van verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan, voorkeur voor zonen (die resulteert in het doden van meisjesbaby's en in geslachtskeuze voor de geboorte), vroegtijdige huwelijken, inclusief kinderhuwelijken, geweld jegens vrouwen, seksuele uitbuiting, seksueel misbruik, dat kan leiden tot besmetting met HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten, misbruik van verdovende middelen, discriminatie van meisjes en vrouwen bij de verdeling van voedsel, alsook andere schadelijke attitudes en praktijken die verband houden met het leven, de gezondheid en het welzijn van vrouwen, waarbij wordt erkend dat sommige van deze praktijken een schending van de mensenrechten en van ethische medische beginselen kunnen vormen;
- b. Streven naar sociaal beleid en beleid voor ontplooiing van de mens, onderwijs en werkgelegenheid om armoede onder vrouwen uit te bannen, teneinde hen minder gemakkelijk ten prooi te doen vallen aan gezondheidsproblemen, en hun gezondheid te verbeteren;
- c. Mannen aanmoedigen om de taken met betrekking tot de verzorging van kinderen en huishoudelijk werk gelijkelijk te verdelen en hun deel bij te dragen in de financiële ondersteuning van hun gezin, ook al wonen zij niet onder één dak met hen;
- d. Wetten aanscherpen, instellingen hervormen en normen en handelwijzen bevorderen die discriminatie van vrouwen uitbannen en zowel vrouwen als mannen aanmoedigen hun

²⁰ Final Report of the International Conference on Nutrition, Rome, 5-11 december 1992 (Rome, United Nations Food and Agriculture Organization (FAO), 1993), Part II.

verantwoordelijkheid voor hun seksueel gedrag en voortplantingsgedrag te dragen; zorgen voor volledige eerbiediging van de integriteit van de persoon, maatregelen nemen om de omstandigheden te waarborgen die nodig zijn voor vrouwen om hun voortplantingsrechten uit te oefenen en dwingende wetten en praktijken afschaffen;

- e. Toegankelijke informatie opstellen en verspreiden via gezondheidscampagnes, de media, betrouwbare begeleiding en het onderwijsstelsel, bedoeld om te verzekeren dat vrouwen en mannen, en met name jongeren, kennis kunnen verwerven over hun gezondheid en in het bijzonder informatie over seksualiteit en voortplanting, rekening houdende met de rechten van het kind op toegang tot informatie, privacy, vertrouwelijkheid, respect en gefundeerde instemming, alsmede tot de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van ouders en voogden, om, op een wijze die aansluit bij de zich ontwikkelende capaciteiten van het kind, passende leiding en begeleiding te bieden aan het kind bij de uitoefening van de rechten die worden erkend in het Verdrag inzake de rechten van het kind en in overeenstemming met het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen; zorgen dat bij alle maatregelen met betrekking tot kinderen primair wordt gelet op de belangen van het kind;
- f. In het onderwijsstelsel, op de werkplek en in de samenleving programma's opzetten en ondersteunen om mogelijkheden te creëren voor meisjes en vrouwen van alle leeftijden om, op dezelfde basis als mannen en jongens, deel te nemen aan sport, lichaamsbeweging en recreatie;
- g. De specifieke behoeften van jongeren erkennen en specifieke, passende programma's uitvoeren, zoals onderwijs en voorlichting over zaken die verband houden met seksualiteit en reproductieve gezondheid en over seksueel overdraagbare ziekten, waaronder HIV/AIDS, rekening houdende met de rechten van het kind en de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van ouders, zoals vastgesteld in paragraaf 107(e) hierboven;
- h. Beleid ontwikkelen om de onevenredig zware en toenemende last te verminderen die drukt op de schouders van vrouwen met meerdere taken binnen het gezin en de samenleving, door hun adequate steun te bieden en toegang te geven tot programma's die uitgaan van diensten voor gezondheidszorg en maatschappelijk werk;
- i. Regelgeving aannemen om te verzekeren dat de arbeidsomstandigheden, met inbegrip van beloning en bevordering van vrouwen op alle niveaus van het gezondheidsstelsel, niet discriminerend zijn en voldoen aan eerlijke en professionele normen om hen in staat te stellen doeltreffend te werken;
- j. Verzekeren dat voorlichting en opleidingen over gezondheid en voeding een integraal deel vormen van alle alfabetiseringsprogramma's voor volwassenen en schoolleerplannen vanaf het basisonderwijs;
- k. Mediacampagnes en voorlichtings- en educatieprogramma's ontwikkelen en opzetten die vrouwen en meisjes informeren over de gezondheid en de met misbruik en verslaving verband houdende gevaren, strategieën nastreven om misbruik van verdovende middelen en verslaving te ontmoedigen en resocialisatie en herstel te bevorderen;
- l. Uitgebreide en samenhangende programma's ontwerpen en uitvoeren voor de voorkoming, diagnostisering en behandeling van osteoporose, een probleem dat zich voornamelijk bij vrouwen manifesteert;
- m. Programma's en diensten, inclusief mediacampagnes, opzetten en/of versterken ten behoeve van de preventie, tijdige ontdekking en behandeling van borstkanker, baarmoederhalskanker en andere soorten kanker aan het voortplantingssysteem;

- n. Milieurisico's, die in toenemende mate een bedreiging van de gezondheid vormen, terugdringen, met name in arme streken en gemeenschappen; voorzorgsmaatregelen treffen zoals overeengekomen in de Verklaring van Rio inzake milieu en ontwikkeling, aangenomen door de Conferentie van de Verenigde Naties inzake milieu en ontwikkeling,²¹ en rapportage over gezondheidsgevaaren voor vrouwen in verband met het milieu, in het kader van het toezicht op de uitvoering van Agenda 21;²²
- o. Vrouwen, mensen die in de gezondheidszorg werkzaam zijn, beleidsontwikkelaars en het grote publiek bewust maken van de ernstige, maar afwendbare gevaren die tabaksconsumptie oplevert voor de gezondheid en over de noodzaak tot regelgeving en voorlichting om het roken tegen te gaan, als belangrijke activiteiten ter bevordering van de gezondheid en voorkoming van ziekten;
- p. Zorgen dat leerplannen voor de medicijnenstudie en andere opleidingen in de gezondheidszorg uitgebreide, verplichte, gender-bewuste cursussen over de gezondheid van vrouwen omvatten;
- q. Specifieke preventiemaatregelen treffen om vrouwen, jongeren en kinderen te beschermen tegen elke vorm van misbruik zoals seksueel misbruik, uitbuiting, mensenhandel en geweld, inclusief de opstelling en toepassing van wetten, alsmede wettelijke bescherming en medische en andere ondersteuning bieden.

Strategische doelstelling C.3

Gender-bewuste initiatieven ontplooiën, die zich richten op seksueel overdraagbare ziekten, HIV/AIDS, en zaken die verband houden met seksuele en de reproductieve gezondheid

Te ondernemen actie

108. Door regeringen, internationale instellingen, met inbegrip van de relevante organisaties van de Verenigde Naties, bilaterale en multilaterale donoren en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Zorgen dat vrouwen, met name zij die zijn besmet met HIV/AIDS of andere seksueel overdraagbare ziekten of die worden getroffen door de HIV/AIDS-pandemie, worden betrokken bij alle besluitvorming met betrekking tot de ontwikkeling, uitvoering, controle en evaluatie van beleidsmaatregelen en programma's met betrekking tot HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten;
- b. Wetten herzien en, waar nodig, gedragingen bestrijden die kunnen bijdragen aan de vatbaarheid van vrouwen voor HIV-besmetting en andere seksueel overdraagbare ziekten, inclusief de toepassing van wetgeving tegen deze sociaal-culturele gedragingen die hieraan bijdragen, en wetgeving, beleidsmaatregelen en procedures uitvoeren om vrouwen, jongeren en jonge meisjes te beschermen tegen discriminatie in verband met HIV/AIDS;
- c. Alle sectoren van de maatschappij, met inbegrip van de openbare sector, alsook internationale organisaties aanmoedigen om van medegevoel getuigende en

²¹ Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992, Part I, Resolutions Adopted by the Conference (Publication of the United Nations, sales number E.93.I.8 and corrigenda), resolution 1, annex I

²² Ibidem, resolutie 1, bijlage II.

- ondersteunende, niet-discriminerende beleidsmaatregelen en procedures te ontwikkelen in verband met HIV/AIDS, die de rechten van besmette burgers beschermen;
- d. De omvang van de HIV/AIDS-pandemie in hun landen erkennen, met name rekening houdende met het effect hiervan op vrouwen, teneinde te verzekeren dat besmette vrouwen niet worden gestigmatiseerd en gediscrimineerd, ook bij het reizen;
 - e. Multisectoriële, genderbewuste programma's en strategieën ontwikkelen om de maatschappelijke achterstelling van vrouwen en meisjes te beëindigen en hun sociale en economische empowerment en gelijkheid te verzekeren; stimuleren van programma's om mannen voor te lichten en in staat te stellen om hun verantwoordelijkheden te nemen, teneinde HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten te voorkomen;
 - f. De ontwikkeling van strategieën voor de gemeenschap die vrouwen van alle leeftijden beschermen tegen HIV en andere seksueel overdraagbare ziekten, vergemakkelijken; besmette meisjes, vrouwen en hun familie zorg en steun bieden en alle geledingen van de samenleving mobiliseren om de HIV/AIDS-pandemie te bestrijden en druk uit te oefenen op alle verantwoordelijke autoriteiten om op tijdige, doeltreffende, duurzame en genderbewuste wijze te reageren;
 - g. De nationale capaciteit om gender-bewuste beleidsmaatregelen en programma's inzake HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten tot stand te brengen en te verbeteren, ondersteunen en versterken, inclusief de verstrekking van middelen en faciliteiten aan vrouwen, die het merendeel van de zorg of de economische ondersteuning blijken te waarborgen voor hen die zijn besmet met HIV/AIDS of worden getroffen door de pandemie, en de nabestaanden, met name kinderen en ouderen;
 - h. Workshops en gespecialiseerde voorlichting en opleidingen verzorgen voor ouders, beleidsmakers en opinievormers op alle niveaus van de samenleving, inclusief godsdienstige en traditionele autoriteiten, met betrekking tot preventie van HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten en de repercussies hiervan op zowel vrouwen en mannen van alle leeftijden;
 - i. Alle vrouwen en iedereen die werkzaam is in de gezondheidszorg alle relevante informatie en voorlichting verstrekken over seksueel overdraagbare ziekten, inclusief HIV/AIDS en zwangerschap en de gevolgen voor de baby, met inbegrip van borstvoeding;
 - j. Vrouwen en hun formele en informele organisaties ter zijde staan om effectieve programma's voor voorlichting en ondersteuning van lotgenoten op te zetten en uit te breiden en deel te nemen aan het ontwerpen, uitvoeren en bewaken van deze programma's;
 - k. Volledige aandacht schenken aan de bevordering van betrekkingen tussen beide seksen op basis van wederzijds respect en gelijkheid en met name aan het ondervangen van de behoeften van jongeren aan voorlichting en dienstverlening, teneinde hen in staat te stellen op positieve, verantwoorde wijze om te gaan met hun seksualiteit;
 - l. Specifieke programma's opzetten voor mannen van alle leeftijden en jongens, met erkenning van de rol van de ouders, zoals uiteengezet in paragraaf 107(e) hierboven, gericht op het geven van volledige en nauwgezette voorlichting over veilig en verantwoord seksueel en reproductief gedrag, met inbegrip van vrijwillige, passende methoden voor mannen om HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten te voorkomen door onder andere onthouding en het gebruik van condooms;
 - m. Zorgen dat paren en individuele personen via het stelsel voor primaire gezondheidszorg universeel toegang krijgen tot passende en betaalbare preventievoorzieningen met betrekking tot seksueel overdraagbare ziekten, met inbegrip van HIV/AIDS, en de

begeleiding en vrijwillige en vertrouwelijke diagnostiek en behandeling voor vrouwen uitbreiden; zorgen dat, waar mogelijk, condooms van goede kwaliteit, alsmede geneesmiddelen voor de behandeling van seksueel overdraagbare ziekten, aan de diensten voor gezondheidszorg worden verstrekt en gedistribueerd;

- n. Programma's ondersteunen die erkennen dat het hogere risico dat vrouwen lopen om te worden besmet met HIV verband houdt met onbezonnen gedrag, waaronder het intraveneus gebruik van verdovende middelen en onbeschermd, onverantwoordelijk seksueel verkeer onder invloed van verdovende middelen, en passende preventie maatregelen nemen;
- o. Steun geven aan en vaart zetten achter actiegericht, door vrouwen beheerst onderzoek naar betaalbare methoden om HIV en andere seksueel overdraagbare ziekten te voorkomen, naar strategieën om vrouwen de mogelijkheid te bieden zich te beschermen tegen seksueel overdraagbare ziekten, inclusief HIV/AIDS, en naar methoden voor verzorging, ondersteuning en behandeling van vrouwen, waarbij ervoor wordt gezorgd dat zij zijn betrokken bij alle aspecten van dergelijk onderzoek;
- p. Onderzoek ondersteunen en initiëren dat zich richt op de behoeften en omstandigheden van de vrouw, inclusief onderzoek naar hiv-besmetting en andere seksueel overdraagbare ziekten bij vrouwen, naar door vrouwen geregelde methoden voor bescherming, zoals niet-zaaddodende microbicides en naar de houding en gedragingen van mannen en vrouwen ten aanzien van het nemen van risico's.

Strategische doelstelling C.4 Onderzoek bevorderen en informatie verspreiden betreffende de gezondheid van de vrouw

Te ondernemen actie

109. Door regeringen, de organisatie van de Verenigde Naties, beroepsbeoefenaars in de gezondheidszorg, onderzoeksinstituten, niet-gouvernementele organisaties, donoren, farmaceutische industrieën en de massamedia, al naar gelang:

- a. Onderzoekers opleiden en systemen introduceren die de mogelijkheid bieden vergaarde, geanalyseerde en, onder andere, naar geslacht en leeftijd, of andere gevestigde demografische criteria uitgesplitste en sociaaleconomische variabelen zo nodig te gebruiken bij besluitvorming, planning, toezicht en evaluatie;
- b. Gender-bewuste en op vrouwen geconcentreerde gezondheidsonderzoeken, behandeling en technologie bevorderen en traditionele en inheemse kennis koppelen aan moderne geneeskunde, waarbij aan vrouwen informatie ter beschikking wordt gesteld om hen in staat te stellen gefundeerde en verantwoorde beslissingen te nemen;
- c. Het aantal vrouwen in leidinggevende posities in beroepen in de gezondheidszorg uitbreiden, met inbegrip van onderzoekers en wetenschappers, teneinde zo snel mogelijk tot gelijkheid te komen;
- d. Financiële en andere steun uit alle andere bronnen verruimen ten behoeve van preventief, passend biomedisch, gedragsgericht, epidemiologisch en op gezondheidszorg gericht onderzoek naar zaken die verband houden met de gezondheid van vrouwen en ten behoeve van onderzoek naar de sociale, economische en politieke oorzaken van gezondheidsproblemen onder vrouwen en de gevolgen hiervan, met inbegrip van het effect van verschillen in sekse en leeftijd, in het bijzonder met betrekking tot chronische en niet-overdraagbare ziekten, en met name hart- en vaatziekten, vormen van kanker,

ontstekingen en aandoeningen aan de voortplantingsorganen, HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten, geweld in huiselijke kring, gezonde werkomstandigheden, handicaps, met het milieu verband houdende gezondheidsproblemen, tropische ziekten en gezondheidsaspecten van het ouder worden;

- e. Vrouwen informeren over de factoren die de kansen op ontwikkeling van kanker en ontstekingen aan de voortplantingsorganen verhogen, zodat zij gefundeerde beslissingen over hun gezondheid kunnen nemen;
- f. Sociaal, economisch, politiek en cultureel onderzoek ondersteunen en financieren betreffende de gevolgen van op gender gebaseerde ongelijkheid voor de gezondheid van de vrouw, met inbegrip van oorzaken van ziekten, epidemiologie, verlening en gebruikmaking van diensten en uiteindelijk behandelingsresultaat;
- g. Gezondheidsdiensten en onderzoek naar de zorgverlening ondersteunen om de toegang tot dienstverlening te verruimen en de kwaliteit hiervan te verbeteren, teneinde passende ondersteuning te bieden aan vrouwen die werkzaam zijn in de gezondheidszorg en te bestuderen volgens welke patronen aan vrouwen gezondheidszorg wordt verleend en door vrouwen gebruik wordt gemaakt van deze zorg;
- h. Financiële en institutionele steun bieden ten behoeve van onderzoek naar veilige, doeltreffende, betaalbare en aanvaardbare methoden en technologieën ten behoeve van de reproductieve en seksuele gezondheid van vrouwen en mannen, met inbegrip van veiligere, effectievere, beter betaalbare en meer aanvaardbare methoden voor de regulering van vruchtbaarheid, inclusief natuurlijke gezinsplanning voor beide seksen, methoden om bescherming te bieden tegen HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten en eenvoudige, niet kostbare methoden om deze ziekten te diagnosticeren en dergelijke; dit onderzoek dient in alle fasen te worden begeleid door gebruikers en te worden belicht vanuit het gender-perspectief, met name vanuit de vrouw, en dient strikt in overeenstemming met internationaal aanvaarde juridische, ethische, medische en wetenschappelijke normen voor biomedisch onderzoek te worden uitgevoerd;
- i. Aangezien onveilige abortus ²³een belangrijke bedreiging vormt voor de gezondheid en het leven van vrouwen, dient onderzoek te worden bevorderd om inzicht te krijgen in de redenen voor en de gevolgen van abortus provocatus en om hierop beter te kunnen ingaan, inclusief de gevolgen hiervan voor de vruchtbaarheid, de reproductieve en geestelijke gezondheid en de anticonceptiemiddelen nadien, inclusief onderzoek naar de behandeling van complicaties van abortussen en nazorg;
- j. Heilzame, traditionele gezondheidszorg erkennen en stimuleren, met name het soort zorg dat wordt verleend door inheemse vrouwen, teneinde de waarde van de traditionele gezondheidszorg in de totale dienstverlening op dit gebied te behouden en hierin te integreren en onderzoek ter verwezenlijking van dit doel ondersteunen;
- k. Mechanismen ontwikkelen om beschikbare gegevens en onderzoeksresultaten te evalueren en te verspreiden onder onderzoekers, beleidsvormers, beroepsbeoefenaars in de gezondheidszorg en vrouwen, enzovoorts;
- l. Toezicht houden op onderzoek naar de menselijke genen en aanverwant genetisch onderzoek, bezien in het licht van de gezondheid van de vrouw, en informatie en resultaten van volgens aanvaarde ethische normen verrichte studies verspreiden.

²³ Onveilige abortus wordt gedefinieerd als een procedure voor beëindiging van een ongewenste zwangerschap, hetzij door personen die niet beschikken over de hiervoor benodigde vaardigheden, hetzij in een omgeving die niet voldoet aan de minimale medische normen, of beide (gebaseerd op Wereldgezondheidsorganisatie The Prevention and Management of Unsafe Abortion, Rapport van een Technische Werkgroep, Genève, april 1992 (WHO/MSM/92.5)).

Te ondernemen actie

110. Door regeringen op alle niveaus en, indien van toepassing, in samenwerking met niet-gouvernementele organisaties, en wel met name vrouwen- en jongerenorganisaties:

- a. De toekenning van begrotingsmiddelen ten behoeve van de primaire gezondheidszorg en sociale dienstverlening verruimen, met voldoende steun voor secundaire en tertiaire zorg, en bijzondere aandacht schenken aan de reproductieve en seksuele gezondheid van meisjes en vrouwen, met prioriteit voor gezondheidsprogramma's in plattelandsgebieden en arme stedelijke gebieden;
- b. Een innoverende aanpak ontwikkelen voor de financiering van gezondheidsdiensten door participatie vanuit de samenleving en lokale financiering te bevorderen; waar nodig de toekenning van begrotingsgelden ten behoeve van gezondheidscentra in de gemeenschappen en op de gemeenschap georiënteerde programma's en diensten die zich richten op de specifieke gezondheidsbehoeften van de vrouw;
- c. Lokale gezondheidsdiensten ontwikkelen en daarbij de integratie van gender-bewuste op de gemeenschap georiënteerde participatie en zelfzorg, en specifiek opgezette preventieve gezondheidsprogramma's bevorderen;
- d. Waar nodig doelstellingen en een tijdspad ontwikkelen om de gezondheid van vrouwen te verbeteren en om programma's te plannen, uit te voeren, te bewaken en te evalueren, op basis van de effecten hiervan op elk van beide seksen, daarbij gebruik makend van kwalitatieve en kwantitatieve gegevens, uitgesplitst naar sekse, leeftijd, andere gevestigde demografische criteria en sociaaleconomische variabelen;
- e. Indien van toepassing, ministeriële en interdepartementale systemen opzetten om toezicht uit te oefenen op de uitvoering van beleidshervormingen met betrekking tot de gezondheid van vrouwen en, waar nodig, dit hoog op de prioriteitenlijst van de nationale planningsautoriteiten plaatsen, die erop moeten toezien dat in alle overheidsorganen en binnen alle overheidsprogramma's de gezondheid van vrouwen alle aandacht krijgt;

111. Door regeringen, de Verenigde Naties en haar gespecialiseerde organisaties, internationale financiële instellingen, bilaterale donoren en de particuliere sector, al naar gelang:

- a. Beleid opstellen dat investeringen in de gezondheid van vrouwen begunstigt en, indien van toepassing, de bijdragen aan dergelijke investeringen verruimen;
- b. Passende materiële, financiële en logistieke ondersteuning verlenen aan niet-gouvernementele jongerenorganisaties, teneinde hen te stimuleren zich te richten op problemen van jongeren op het gebied van gezondheid, waaronder seksuele en reproductieve gezondheid;
- c. Hogere prioriteit geven aan de gezondheid van vrouwen en systemen ontwikkelen om de gezondheidsdoelstellingen van het Slotdocument en relevante internationale overeenkomsten te coördineren en uit te voeren om vooruitgang te waarborgen.

D. Geweld jegens vrouwen

112. Geweld jegens vrouwen vormt een belemmering voor verwezenlijking van de doelstellingen van gelijkheid, ontwikkeling en vrede. Geweld jegens vrouwen betekent zowel een schending van als een inbreuk op of het teniet doen van het genot van mensenrechten en fundamentele vrijheden. Het feit dat deze rechten en vrijheden al sinds jaar en dag niet worden beschermd en bevorderd als het om geweld jegens vrouwen gaat, is een kwestie die alle staten betreft en die dient te worden aangepakt. De kennis omtrent de oorzaken en gevolgen, alsmede het voorkomen hiervan en de maatregelen om het te bestrijden, zijn sinds de Conferentie van Nairobi sterk uitgebreid. In alle samenlevingen worden vrouwen en meisjes in meerdere of mindere mate onderworpen aan lichamelijk, seksueel en psychologisch misbruik, ongeacht inkomensniveau, klasse en cultuur. De zwakke maatschappelijke en economische positie van vrouwen kan zowel een oorzaak als een gevolg van geweld jegens vrouwen zijn.

113. Onder "geweld jegens vrouwen" wordt verstaan elke daad van geweld op basis van gender, die resulteert of kan resulteren in lichamelijke, seksuele of psychologische schade aan of lijden van vrouwen, met inbegrip van de dreiging met dergelijke gewelddaden, dwang of willekeurige vrijheidsberoving, ongeacht of dit plaatsvindt in het openbaar of in de privésfeer. Tot geweld jegens vrouwen worden dan ook o.a. de volgende daden gerekend:

- a. Lichamelijk, seksueel en psychologisch geweld binnen het gezin, met inbegrip van mishandeling, seksueel misbruik van meisjes in het gezin, geweld in verband met de bruidsschat, verkrachting binnen het huwelijk, verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan en andere traditionele gebruiken die schadelijk zijn voor vrouwen, buitenechtelijk geweld en geweld in samenhang met uitbuiting;
- b. Lichamelijk, seksueel en psychologisch geweld binnen de samenleving in het algemeen, waaronder verkrachting, seksueel misbruik, seksuele intimiteiten en intimidatie op het werk, in onderwijsinstellingen en elders, vrouwenhandel en gedwongen prostitutie;
- c. Lichamelijk, seksueel en psychologisch geweld, gepleegd of gedoogd door de staat, waar dit ook plaatsvindt.

114. Andere gewelddaden jegens vrouwen zijn o.a.: schending van de mensenrechten van vrouwen in omstandigheden van gewapende conflicten, in het bijzonder moord, stelselmatige verkrachting, seksuele slavernij.

115. Gewelddaden jegens vrouwen omvatten tevens gedwongen sterilisatie en gedwongen abortus, gedwongen gebruik van anticonceptiemiddelen, het doden van meisjesbaby's en geslachtskeuze voor de geboorte.

116. Sommige groepen vrouwen, zoals vrouwen die behoren tot minderheidsgroepen, inheemse vrouwen, vluchtelingen, vrouwelijke migranten, inclusief vrouwelijke migrerende werknemers, vrouwen die in armoede leven in plattelandsgemeenschappen of afgelegen streken, ontheemde vrouwen, vrouwen in instellingen of in gevangenschap, meisjes, vrouwen met een handicap, oudere vrouwen, ontheemde vrouwen, gerepatrieerde vrouwen, vrouwen die in armoede leven en vrouwen die zich bevinden in omstandigheden van een gewapend conflict, buitenlandse bezetting, aanvalsoorlogen, burgeroorlogen, terrorisme, inclusief gijzeling, zijn ook buitengewoon kwetsbaar voor geweld.

117. Daden van geweld of bedreiging hiermee - ongeacht of zij binnenshuis of in de samenleving plaatsvinden ofwel worden gepleegd of gedoogd door de staat - impliceren angst en onzekerheid in het leven van vrouwen en staan de verwezenlijking van gelijkheid, ontwikkeling en vrede in de weg. De angst voor geweld, inclusief intimidatie, vormt een permanente belemmering voor de mobiliteit van vrouwen en beperkt hun toegang tot hulpbronnen en fundamentele activiteiten. Geweld jegens vrouwen brengt hoge sociale en economische kosten en kosten voor gezondheidszorg voor de individu en de samenleving met zich mee. Geweld jegens vrouwen is één van de cruciale sociale mechanismen waardoor vrouwen worden gedwongen in een ondergeschikte positie ten opzichte van mannen. In vele gevallen komt geweld jegens vrouwen en meisjes voor in het gezin of in het huis, waar geweld vaak wordt getolereerd. Verwaarlozing, lichamelijk en seksueel misbruik en verkrachting van meisjes en vrouwen door familieleden of andere leden van het huishouden, alsmede echtelijk of buitenechtelijk misbruik worden vaak niet gemeld en zijn dus moeilijk te achterhalen. Ook wanneer van dergelijk geweld wel melding wordt gemaakt, worden de slachtoffers vaak niet beschermd en de daders niet gestraft.

118. Geweld jegens vrouwen is een uiting van de van oudsher bestaande ongelijke machtsverhoudingen tussen mannen en vrouwen, die hebben geleid tot overheersing en discriminatie van vrouwen door mannen en die de werkelijke verbetering van de positie van vrouwen belemmeren. Levenslang geweld jegens vrouwen is in hoofdzaak terug te voeren tot culturele patronen, en wel in het bijzonder tot de schadelijke gevolgen van bepaalde tradities of gebruiken en alle daden van extremisme, verband houdende met ras, sekse, taal of godsdienst die de achtergestelde positie van vrouwen in het gezin, op de werkplek, binnen de gemeenschap en de maatschappij als geheel, in stand houden; het gebrek aan toegang van vrouwen tot juridische informatie, steun of bescherming; het ontbreken van wetten, die geweld jegens vrouwen daadwerkelijk verbieden, het niet hervormen van bestaande wetten; ontoereikende inspanningen van de zijde van de overheden om bewustwording te bevorderen en bestaande wetten uit te voeren en het ontbreken van educatieve en andere middelen om de oorzaken en gevolgen van geweld aan te pakken. Beelden in de media van geweld jegens vrouwen, in het bijzonder beelden die verkrachting of seksuele slavernij laten zien, dan wel vrouwen en meisjes tonen als lustobject, met inbegrip van pornografie, dragen ertoe bij dat dergelijk geweld blijft voortduren, waarmee de samenleving als geheel, en kinderen en jongeren in het bijzonder, nadelig worden beïnvloed.

119. Het is noodzakelijk en haalbaar een holistische en multidisciplinaire benadering te ontwikkelen om te werken aan gezinnen, samenlevingen en staten, waarin geen geweld jegens vrouwen voorkomt. Gelijkheid, partnerschap tussen vrouwen en mannen en eerbied voor de menselijke waardigheid moeten doorwerken in alle fasen van het socialiseringsproces. Onderwijsstelsels dienen zelfrespect, onderling respect en samenwerking tussen vrouwen en mannen te bevorderen.

120. Door het ontbreken van adequate, naar sekse uitgesplitste gegevens en statistieken over het vóórkomen van geweld, worden de opstelling van programma's en het toezicht op veranderingen bemoeilijkt. Ontbreken of tekortschieten van documentatie en onderzoek op het gebied van geweld in de huiselijke sfeer, seksuele intimidatie en geweld jegens vrouwen en meisjes in besloten kring, in het openbaar, en ook op de werkplek, belemmeren de inspanningen om specifieke strategieën te ontwerpen die hier iets aan doen. De ervaringen in een aantal landen wijzen uit dat vrouwen en mannen kunnen worden gemobiliseerd om geweld in al zijn vormen te overwinnen en dat effectieve overheidsmaatregelen kunnen worden getroffen om zowel de oorzaken, als de gevolgen van geweld aan te pakken. Mannengroeperingen die zich inzetten tegen geweld jegens de andere sekse zijn noodzakelijke bondgenoten om veranderingen door te voeren.

121. Vrouwen kunnen kwetsbaar zijn voor geweld dat wordt gepleegd door personen in een gezagspositie, ongeacht of er al dan niet sprake is van een conflict. Door alle functionarissen te scholen in humanitair recht en mensenrechten en plegers van gewelddaden jegens vrouwen te straffen, zou men ertoe kunnen bijdragen dat dergelijk geweld niet plaatsvindt onder verantwoordelijkheid van ambtenaren op wie vrouwen moeten kunnen vertrouwen, met inbegrip van politie, gevangenispersoneel en veiligheidstroepen.

122. Daadwerkelijke afschaffing van handel in vrouwen en meisjes ten behoeve van de seksindustrie is een zaak van grote internationale zorg. De uitvoering van het Verdrag ter bestrijding van handel in personen en van de exploitatie van prostitutie door anderen, 1949,²⁴ alsmede andere relevante documenten, dient te worden geëvalueerd en aangescherpt. Het gebruik van vrouwen in internationale prostitutie- en handelsnetwerken, is een kernactiviteit van de internationale georganiseerde misdaad geworden. De Speciale Rapporteur van de Commissie voor de rechten van de mens inzake geweld jegens vrouwen, die een onderzoek heeft ingesteld naar deze daden als extra oorzaak van de schending van de mensenrechten en fundamentele vrijheden van vrouwen en meisjes, wordt uitgenodigd om, binnen haar mandaat en met de grootste spoed, aandacht te schenken aan de problematiek van internationale handel ten behoeve van de seksindustrie, alsmede aan gedwongen prostitutie, verkrachting, seksueel misbruik en sekstoerisme. Vrouwen en meisjes die het slachtoffer zijn van deze internationale handel, lopen meer risico op verder geweld, alsook op ongewenste zwangerschap en seksueel overdraagbare infectieziekten, inclusief HIV/AIDS.

123. Bij het optreden tegen geweld jegens vrouwen moeten regeringen en andere actoren een actief en zichtbaar beleid bevorderen om in alle beleidsmaatregelen en programma's rekening te houden met beide seksen zodat, alvorens er beslissingen worden genomen, er een analyse kan worden gemaakt van de gevolgen hiervan voor onderscheidenlijk vrouwen en mannen.

²⁴ Resolutie 317 (IV) van de Algemene Vergadering, bijlage.

Te ondernemen actie

124. Door regeringen:

- a. Geweld jegens vrouwen veroordelen en zich niet beroepen op gebruiken, traditie of godsdienstige overwegingen om zich te onttrekken aan hun verplichtingen met betrekking tot de uitbanning hiervan, zoals vervat in de Verklaring inzake de uitbanning van geweld jegens vrouwen.
- b. Zich onthouden van geweld jegens vrouwen en gepaste waakzaamheid betrachten om gewelddaden jegens vrouwen te voorkomen, te onderzoeken en, in overeenstemming met de nationale wetgeving, te bestraffen, ongeacht of deze daden worden gepleegd door de staat of door particuliere personen;
- c. Strafrechtelijke, civielrechtelijke, arbeidsrechtelijke en administratieve sancties in de nationale wetgeving invoeren en/of verzwaren, teneinde het onrecht dat vrouwen en meisjes is aangedaan die aan één of andere vorm van geweld zijn onderworpen, thuis, op de werkplek, in de gemeenschap of de maatschappij, te bestraffen en te ondervangen;
- d. Wetgeving aannemen en/of uitvoeren en met geregelde tussenpozen toetsen en analyseren om de effectiviteit hiervan ten aanzien van de uitbanning van geweld jegens vrouwen te waarborgen, met nadruk op de voorkoming van geweld en de vervolging van de plegers hiervan; maatregelen treffen om aan geweld onderworpen vrouwen te beschermen en hun toegang te geven tot rechtvaardige en doeltreffende tegenmaatregelen, met inbegrip van compensatie en schadeloosstelling en geneeskundige behandeling van slachtoffers en de reclassering van daders;
- e. Actief werken aan de bekrachtiging en/of uitvoering van internationale normen en mensenrechteninstrumenten, voor zover deze verband houden met geweld jegens vrouwen, met inbegrip van die welke zijn vervat in de Universele Verklaring van de rechten van de mens,²⁵ het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten,²⁶ het Internationaal Verdrag inzake economische sociale en culturele rechten²⁷ en het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing;²⁸
- f. Het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen uitvoeren, rekening houdende met Algemene aanbeveling nr. 19, aangenomen door de Commissie inzake de uitbanning van discriminatie van vrouwen, tijdens haar 11e zitting;²⁹
- g. Een actief en zichtbaar beleid bevorderen gericht op mainstreaming van een genderperspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's die verband houden met geweld jegens vrouwen; maatregelen en programma's, gericht op verruiming van kennis en begrip van de oorzaken, gevolgen en mechanismen van geweld jegens vrouwen actief bevorderen, ondersteunen en uitvoeren onder hen die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van dergelijke beleidsmaatregelen, zoals functionarissen belast met de rechtshandhaving, de politie en juridisch, medisch en sociaal personeel, alsook diegenen

²⁵ Resolutie 217A (III) van de Algemene Vergadering.

²⁶ Resolutie 2200 A(XXI), van de Algemene Vergadering, bijlage.

²⁷ Resolutie 2200 A(XXI), van de Algemene Vergadering, bijlage.

²⁸ Resolutie 39/46 van de Algemene Vergadering, bijlage.

²⁹ Official Records of the General Assembly, Forty-seventh Session, Supplement No. 38 (A/47/38), hoofdstuk I.

die zich bezighouden met minderheids-, migratie- en vluchtelingenvraagstukken, en strategieën ontwikkelen om te verzekeren dat vrouwelijke slachtoffers van geweld niet opnieuw slachtoffer worden ten gevolge van wetten die geen rekening houden met de verschillen tussen seksen, dan wel ten gevolge van de justitiële of handhavingspraktijk;

- h. Vrouwen die hebben te kampen met geweld toegang geven tot gerechtelijke procedures en, conform de nationale wetgeving, tot rechtvaardige en doeltreffende tegenmaatregelen voor het leed dat hun is aangedaan, en vrouwen op de hoogte stellen van hun rechten om te streven naar genoegdoening via dergelijke procedures;
- i. Wetgeving opstellen en uitvoeren tegen de plegers van daden van geweld tegen vrouwen, zoals verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan, doding van meisjesbaby's, geslachtskeuze voor de geboorte en geweld in samenhang met de bruidsschat, en de inspanningen van niet-gouvernementele en maatschappelijke organisaties ter bestrijding van dergelijke praktijken, krachtig steunen.
- j. Op alle passende niveaus actieplannen opstellen en uitvoeren om geweld tegen vrouwen uit te bannen.
- k. Alle passende maatregelen nemen, met name op het gebied van onderwijs, om het sociale en culturele gedragspatroon van mannen en vrouwen te veranderen en vooroordelen, gebruiken en alle andere praktijken die zijn gebaseerd op vermeende minderwaardigheid of meerderwaardigheid van één van beide seksen en op stereotypering van de rol van mannen en vrouwen, uit te bannen;
- l. Institutionele mechanismen tot stand brengen en versterken, zodat vrouwen en meisjes gewelddaden jegens henzelf kunnen melden in een veilig en vertrouwelijk klimaat, zonder vrees voor straf en vergelding, en een aanklacht kunnen indienen;
- m. Verzekeren dat vrouwen met een handicap toegang hebben tot informatie en diensten op het gebied van geweld tegen vrouwen;
- n. De opleidingsprogramma's voor personeel in de justitiële, juridische, medische, sociale en onderwijssector, politiefunctionarissen en migrantenwerkers opzetten, verbeteren of ontwikkelen, al naar gelang, en financieren, ter voorkoming van machtsmisbruik dat leidt tot geweld jegens vrouwen en teneinde dergelijk personeel bewust te maken van de aard van daden van geweld en dreiging met geweld op basis van gender, zodat een eerlijke behandeling van vrouwelijke slachtoffers kan worden gewaarborgd.
- o. Waar nodig, wetten aannemen en bestaande wetten aanscherpen die politiefunctionarissen, veiligheidsbeambten of andere ambtenaren bestraffen die zich in de uitoefening van hun functie inlaten met gewelddaden jegens vrouwen; bestaande wetgeving toetsen en doeltreffende maatregelen nemen tegen de plegers van dergelijk geweld;
- p. Binnen de overheidsbegroting toereikende middelen toekennen en middelen vanuit de gemeenschap mobiliseren ten behoeve van activiteiten die verband houden met de uitbanning van geweld jegens vrouwen, met inbegrip van middelen voor de uitvoering van actieplannen op alle passende niveaus;
- q. In rapporten die worden ingediend in overeenstemming met de bepalingen van de relevante mensenrechteninstrumenten van de Verenigde Naties informatie opnemen met betrekking tot geweld jegens vrouwen en met betrekking tot maatregelen die worden getroffen om uitvoering te geven aan de Verklaring inzake de uitbanning van geweld jegens vrouwen;
- r. Samenwerken met en assistentie verlenen aan de Speciale Rapporteur van de Commissie voor de rechten van de mens op het gebied van geweld jegens vrouwen bij de uitoefening van haar mandaat, en alle verlangde informatie verstrekken; tevens samenwerken met

andere bevoegde organisaties, zoals de Speciale Rapporteur van de Commissie voor de rechten van de mens op het gebied van marteling en de Speciale Rapporteur van de Commissie voor de rechten van de mens op het gebied van standrechtelijke, niet-justitiële en willekeurige executies, in samenhang met geweld jegens vrouwen;

- s. Aanbevelen dat de Commissie voor de rechten van de mens het mandaat van de Speciale Rapporteur inzake geweld jegens vrouwen verlengt, wanneer haar ambtstermijn in 1997 afloopt, en dat zij, indien die verlenging wordt gewaarborgd, dit mandaat actualiseert en versterkt.

125. Door regeringen, met inbegrip van lokale besturen, organisaties binnen de samenleving, niet-gouvernementele organisaties, onderwijsinstellingen, de openbare en particuliere sector, en in het bijzonder het bedrijfsleven, en de massamedia, al naar gelang:

- a. Goede financiële steun verlenen ten behoeve van onderdak en opvang voor meisjes en vrouwen die slachtoffer worden van geweld, zorgen voor medische, psychologische en andere ondersteuning en gratis of betaalbare rechtsbijstand, indien nodig, en passende ondersteuning bieden om hen in staat te stellen middelen van bestaan te vinden;
- b. Qua taal en cultuur toegankelijke diensten opzetten voor vrouwelijke migranten en meisjes, met inbegrip van vrouwelijke migrerende werknemers, die het slachtoffer zijn van geweld op basis van sekse;
- c. De kwetsbaarheid voor geweld en andere vormen van misbruik van vrouwelijke migranten onderkennen, ook van vrouwelijke migrerende werknemers, wier rechtspositie in het ontvangende land afhangt van werkgevers, die misbruik kunnen maken van hun omstandigheden;
- d. Ondersteuning bieden aan initiatieven van vrouwenorganisaties en niet-gouvernementele organisaties overal ter wereld om de bewustwording ten aanzien van geweld jegens vrouwen te vergroten en bij te dragen aan de uitbanning hiervan;
- e. Educatie- en vormingscampagnes binnen de gemeenschap organiseren, ondersteunen en financieren om mensen beter bewust te maken van geweld jegens vrouwen, als schending van mensenrechten, door lokale gemeenschappen te mobiliseren om passende genderbewuste traditionele en innoverende methoden voor conflictoplossing te hanteren;
- f. De fundamentele rol van bemiddelingsinstellingen, zoals centra voor primaire gezondheidszorg, centra voor gezinsplanning, bestaande schoolgezondheidsdiensten, consultatiebureaus voor moeder en kind, centra voor migrerende gezinnen enz. erkennen, ondersteunen en bevorderen met betrekking tot voorlichting en educatie over misbruik;
- g. Informatiecampagnes en educatie- en vormingsprogramma's organiseren en financieren, teneinde meisjes en jongens, vrouwen en mannen bewust te maken van de persoonlijke en maatschappelijke nadelige gevolgen van geweld in het gezin, de gemeenschap en de samenleving als geheel; hen leren te communiceren zonder gebruik van geweld, en opleidingen voor slachtoffers en potentiële slachtoffers bevorderen, zodat zij zichzelf en anderen tegen dergelijk geweld kunnen beschermen;
- h. Informatie verspreiden over de hulp die beschikbaar is voor vrouwen en gezinnen die het slachtoffer zijn van geweld;
- i. Opvang- en reclasseringsprogramma's voor de plegers van geweld opzetten, financieren en stimuleren, en onderzoek bevorderen met betrekking tot verdergaande inspanningen gericht op dergelijke opvang en reclassering, teneinde herhaling van dergelijk geweld te voorkomen;

- j. Het verantwoordelijkheidsbesef van de media voor de verbreiding van niet-stereotiepe beelden van vrouwen en mannen en het achterwege laten van vormen van presentatie die leiden tot geweld vergroten, en hen die verantwoordelijk zijn voor de inhoud van de media aanmoedigen om professionele richtlijnen en gedragscodes op te stellen; tevens zorgen voor bewustmaking m.b.t. de belangrijke rol van de media bij het informeren en voorlichten van mensen omtrent de oorzaken en de gevolgen van geweld jegens vrouwen en bij het stimuleren van de maatschappelijke discussie over dit onderwerp.

126. Door regeringen, werkgevers, vakbonden, gemeenschaps- en jongerenorganisaties en niet-gouvernementele organisaties, al naar gelang:

- a. Programma's en procedures ontwikkelen om seksuele intimidatie en andere vormen van geweld jegens vrouwen in alle onderwijsinstellingen, op de werkplek en elders uit te bannen;
- b. Programma's en procedures ontwikkelen om voorlichting te geven en mensen duidelijker bewust te maken van daden van geweld jegens vrouwen die een misdaad en een schending van de mensenrechten van vrouwen vormen;
- c. Opvang, herstel- en ondersteuningsprogramma's ontwikkelen voor meisjes, jongeren en jonge vrouwen die te maken hadden of hebben met een op misbruik gebaseerde relatie, met name voor hen die leven in tehuizen of instellingen waar misbruik plaatsvindt;
- d. Speciale maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen uit te bannen, met name jegens vrouwen in een kwetsbare situatie, zoals jonge vrouwen, vluchtelingen, ontheemde of binnenslands ontheemde vrouwen, vrouwen met een handicap en vrouwelijke migrerende werknemers, met inbegrip van het toepassen van bestaande wetgeving en, waar nodig, het ontwikkelen van nieuwe wetgeving voor vrouwelijke migrerende werknemers in zowel het land van herkomst als het ontvangende land.

127. Door de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties:

De Speciale Rapporteur van de Commissie voor de rechten van de mens inzake geweld jegens vrouwen alle steun bieden, in het bijzonder de benodigde personeelsleden en middelen om al haar functies te kunnen verrichten, met name bij de uitvoering en continuering van taken, die hetzij afzonderlijk, hetzij tezamen met andere speciale rapporteurs en werkgroepen worden verricht, en passende ondersteuning bieden voor periodiek overleg met de Commissie inzake de uitbanning van discriminatie van vrouwen en alle door het verdrag gecreëerde instellingen.

128. Door regeringen, internationale organisaties en niet-gouvernementele organisaties:

De verspreiding en uitvoering van de UNHCR-richtlijnen inzake de bescherming van vrouwelijke vluchtelingen en de UNHCR-richtlijnen inzake de voorkoming en bestrijding van seksueel geweld tegen vluchtelingen.

Strategische doelstelling D.2 ***De oorzaken en gevolgen van geweld jegens vrouwen en de doeltreffendheid van preventiemaatregelen bestuderen.***

Te ondernemen actie

129. Door regeringen, regionale organisaties, de Verenigde Naties, andere internationale organisaties, onderzoeksinstituten, vrouwen- en jongerenorganisaties en niet-gouvernementele organisaties, al naar gelang:

- a. Onderzoek bevorderen, gegevens verzamelen en statistieken opstellen, in het bijzonder betreffende geweld in huiselijke kring, in verband met het veel voorkomen van verschillende vormen van geweld tegen vrouwen, en onderzoek naar de oorzaken, de aard, de ernst en de gevolgen van geweld jegens vrouwen en de effectiviteit van de maatregelen die worden toegepast om geweld jegens vrouwen te voorkomen en te ondervangen, aanmoedigen.
- b. Bevindingen van onderzoeken en studies op grote schaal verspreiden.
- c. Steun geven aan en de aanzet geven tot onderzoek naar het effect van geweld, zoals verkrachting, op vrouwen en meisjes en de hieruit voortkomende informatie en statistieken voor het publiek beschikbaar stellen;
- d. De media aanmoedigen om het effect van de stereotiepe rolverdeling tussen seksen te bestuderen, inclusief de stereotypes die in stand worden gehouden in de reclame, die geweld op basis van gender en ongelijkheid stimuleren, en na te gaan hoe die stereotypering in de loop van het leven wordt doorgegeven;
- e. Maatregelen nemen om deze negatieve beeldvorming uit te bannen, teneinde een geweldloze samenleving te bevorderen.

Strategische doelstelling D.3 ***Vrouwenhandel uitbannen en slachtoffers van geweld als gevolg van prostitutie en vrouwenhandel ondersteunen***

Te ondernemen actie

130. Door regeringen van landen van herkomst, doorreis en bestemming, regionale en internationale organisaties, al naar gelang:

- a. De bekrachtiging en toepassing van internationale verdragen inzake handel in personen en slavernij overwegen;
- b. Passende maatregelen treffen om de kernfactoren aan te pakken, inclusief externe factoren, die de handel in vrouwen en meisjes ten behoeve van prostitutie en andere vormen van commerciële seks, gedwongen huwelijken en dwangarbeid stimuleren, teneinde de handel in vrouwen uit te bannen, mede door aanscherping van de bestaande wetgeving, om zo de rechten van vrouwen en meisjes beter te beschermen en degenen die zich schuldig maken aan inbreuk op die rechten te straffen door middel van zowel strafrechtelijke, als civielrechtelijke maatregelen;
- c. Samenwerking en gecoördineerde maatregelen intensiveren via alle relevante autoriteiten en instellingen die zich bezighouden met de rechtshandhaving, teneinde nationale, regionale en internationale netwerken in vrouwenhandel te ontmantelen;

- d. Middelen toewijzen om uitgebreide programma's op te zetten, bestemd voor het herstel en de re-integratie van slachtoffers van mensenhandel, mede via een vakopleiding, rechtsbijstand en confidentiële gezondheidszorg, en maatregelen nemen om samen te werken met niet-gouvernementele organisaties, om te voorzien in de sociale, medische en psychologische zorg voor slachtoffers van mensenhandel;
- e. Educatie- en vormingsprogramma's en -beleid ontwikkelen en wetgeving overwegen, gericht op de voorkoming van sekstoerisme en mensenhandel, met bijzondere nadruk op de bescherming van jonge vrouwen en kinderen.

E. Vrouwen en gewapende conflicten

131. Een klimaat waarin de wereldvrede wordt gehandhaafd en de mensenrechten, de democratie en de vreedzame beslechting van geschillen worden bevorderd en beschermd, in overeenstemming met de beginselen van het niet dreigen met geweld of het gebruiken van geweld tegen de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid en van eerbiediging van soevereiniteit, zoals vervat in het Handvest van de Verenigde Naties, vormt een belangrijke factor in de verbetering van de positie van de vrouw. Vrede is onlosmakelijk verbonden met gelijkheid tussen vrouwen en mannen en met ontwikkeling. Gewapende en andersoortige conflicten, terrorisme en gijzeling gaan in vele delen van de wereld nog altijd voort. Agressie, buitenlandse bezetting, etnische en andere soorten conflicten vormen een aanhoudende realiteit, waarvan de invloed zich doet voelen onder vrouwen en mannen in vrijwel elke regio. Grote en stelselmatige schendingen van de mensenrechten en situaties die een ernstige belemmering vormen voor de gebruikmaking van die rechten duren in verschillende delen van de wereld voort. Dergelijke schendingen en belemmeringen omvatten niet alleen martelingen en wrede, onmenselijke en vernederende behandeling of bestraffing, maar ook standrechtelijke en willekeurige executies, verdwijningen, willekeurige gevangenneming, alle vormen van racisme en rassendiscriminatie, buitenlandse bezetting en vreemde overheersing, vreemdelingenhaat, armoede, honger en andere vormen van verloochening van economische, sociale en culturele rechten, godsdienstige onverdraagzaamheid, terrorisme, discriminatie van vrouwen en het ontbreken van een rechtsstaat. Het internationale humanitaire recht, dat aanvallen op de burgerbevolking verbiedt, wordt als zodanig soms stelselmatig genegeerd en de mensenrechten worden vaak geschonden in samenhang met situaties waarin sprake is van gewapende conflicten, waarbij de burgerbevolking, en wel met name vrouwen, kinderen, ouderen en gehandicapten betrokken raken. Schendingen van de mensenrechten van vrouwen in situaties waarin sprake is van een gewapend conflict zijn schendingen van de fundamentele beginselen van internationale mensenrechten en humanitair recht. Grootscheepse schendingen van mensenrechten, met name in de vorm van volkenmoord, etnische zuivering als oorlogsstrategie en de gevolgen hiervan, en verkrachting, inclusief stelselmatige verkrachting van vrouwen in oorlogssituaties, waardoor een massale uittocht van vluchtelingen en ontheemden ontstaat, zijn afschrikwekkende praktijken die krachtig worden veroordeeld en waaraan onmiddellijk een halt moet worden toegeroepen, terwijl de plegers van dergelijke misdaden moeten worden gestraft. Sommige van deze situaties komen voort uit de verovering of kolonialisering van een land door een andere staat, waarna die kolonialisering van staatswege of via militaire onderdrukking in stand wordt gehouden.

132. Het Verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd van 1949 en de Aanvullende protocollen van 1977³⁰ bepalen dat vrouwen met name dienen te worden beschermd tegen elke aantasting van hun eer, en wel in het bijzonder tegen vernederende en denigrerende behandeling, verkrachting, gedwongen prostitutie of een andere vorm van onzedelijk geweld. De Verklaring en het Actieprogramma van Wenen, aangenomen door de Wereldconferentie Mensenrechten, bepaalt dat "schendingen van de mensenrechten van vrouwen in situaties waarin sprake is van een gewapend conflict, schendingen vormen van de fundamentele beginselen van internationale mensenrechten en het humanitaire recht".³¹ Al dit soort schendingen, inclusief met name moord, verkrachting, met inbegrip van stelselmatige verkrachting, seksuele slavernij en onvrijwillige zwangerschap vragen om een bijzonder effectief antwoord. Grote en stelselmatige schendingen en situaties die een ernstige belemmering vormen voor het volledige genot van mensenrechten blijven in verschillende delen van de wereld voortduren. Dergelijke schendingen en belemmeringen omvatten, naast marteling en wrede, onmenselijke en vernederende behandeling of standrechtelijke of willekeurige gevangenneming, alle vormen van racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat, verloochening van economische, sociale en culturele rechten en godsdienstige onverdraagzaamheid.

133. Schendingen van mensenrechten in situaties waarin sprake is van een gewapend conflict en militaire bezetting vormen schendingen van de grondbeginselen van internationale mensenrechten en humanitair recht, zoals vervat in internationale mensenrechteninstrumenten en in de Geneefse verdragen van 1944 en de aanvullende protocollen hierbij. Er vinden nog altijd grove schendingen van de mensenrechten plaats en er wordt nog altijd een beleid gevoerd van etnische zuivering in door oorlog verscheurde en bezette gebieden. Dit soort praktijken heeft onder andere geleid tot een massale stroom vluchtelingen en andere ontheemden, die internationale bescherming nodig hebben, en mensen die in eigen land zijn verdreven, van wie de meerderheid wordt gevormd door vrouwen, opgroeiende meisjes en kinderen. Er vallen vaak meer slachtoffers onder de burgerbevolking, en wel met name vrouwen en kinderen, dan onder de strijders. Bovendien nemen vrouwen vaak de zorg voor gewonde strijders op zich en ook komen zij, als gevolg van conflicten, er in het huishouden onverwacht alleen voor te staan, worden zij alleenstaande ouder en moeten zij zorgen voor oudere familieleden.

134. In een wereld van aanhoudende instabiliteit en geweld is een goede samenwerking om te komen tot vrede en veiligheid dringend noodzakelijk. De gelijke toegang tot en volledige participatie van vrouwen in machtsstructuren en hun volledige betrokkenheid bij alle inspanningen ter voorkoming en oplossing van conflicten zijn van essentieel belang voor de instandhouding en de bevordering van vrede en veiligheid. Vrouwen spelen weliswaar een belangrijke rol bij de oplossing van conflicten, handhaving van vrede en defensie en mechanismen op het gebied van buitenlandse aangelegenheden, maar zij zijn nog altijd ondervertegenwoordigd in functies waar de besluitvorming plaatsvindt. Willen vrouwen een gelijke rol spelen in het waarborgen en handhaven van vrede, dan moeten zij politieke en economische zeggenschap krijgen en adequaat zijn vertegenwoordigd op alle niveaus van het besluitvormingsproces.

³⁰ Verenigde Naties, Treaty Series, vol. 75, no. 973, blz. 287.

³¹ Report of the World Conference on Human Rights..., hoofdstuk III, deel II, paragraaf 38.

135. Weliswaar hebben hele gemeenschappen te lijden onder de gevolgen van gewapende conflicten en terrorisme, maar met name vrouwen en meisjes worden hierdoor getroffen, gezien hun positie in de samenleving en hun geslacht. Partijen die een geschil hebben, gaan zich vaak ongestraft te buiten aan verkrachting van vrouwen, waarbij ze soms stelselmatige verkrachting als tactiek voor oorlogvoering en terrorisme hanteren. Het effect van geweld jegens vrouwen en schending van de mensenrechten van vrouwen in dergelijke omstandigheden wordt gevoeld door vrouwen van alle leeftijden, die zijn ontheemd, hun huis en hun bezittingen hebben verloren, zijn geconfronteerd met het verlies of de onvrijwillige verdwijning van naaste familieleden, met armoede en scheiding en verscheuring van hun familie, en die het slachtoffer zijn van moord, terrorisme, marteling, onvrijwillige verdwijning, seksuele slavernij, verkrachting, seksueel misbruik en gedwongen zwangerschap in situaties waarin sprake is van een gewapend conflict, met name als gevolg van een beleid van etnische zuivering en andere nieuwe en opkomende vormen van geweld. Dit gaat gepaard met de levenslange, sociale, economische en psychologisch traumatische gevolgen van gewapende conflicten, buitenlandse bezetting en vreemde overheersing.

136. Vrouwen en kinderen vormen ongeveer 80% van de miljoenen vluchtelingen en andere ontheemden in de wereld, met inbegrip van mensen die in eigen land zijn verdreven. Zij dreigen te worden beroofd van hun bezittingen, goederen en diensten en van hun recht om terug te keren naar hun oorspronkelijke woonplaats en zij dreigen ten prooi te vallen aan geweld en onveiligheid. In het bijzonder moet aandacht worden geschonken aan seksueel geweld tegen ontwortelde vrouwen en meisjes als methode van vervolging in het kader van stelselmatige terreur- en intimidatiecampagnes, waardoor leden van een bepaalde etnische, culturele of godsdienstige groepering worden gedwongen hun huis te ontvluchten. Vrouwen kunnen ook op de vlucht worden gedreven door een gegronde vrees voor vervolging om redenen die staan vermeld in het Verdrag van 1951 inzake de status van vluchtelingen en het Protocol van 1967, met inbegrip van vervolging via seksueel geweld of vervolging om andere op sekse gebaseerde redenen, en tijdens hun vlucht blijven zij kwetsbaar voor geweld en uitbuiting in de landen waar zij asiel zoeken en zich opnieuw vestigen, dan wel tijdens en na hun repatriëring. Vrouwen hebben in sommige landen waar zij asiel zoeken problemen om als vluchteling te worden erkend, wanneer hun aanvraag is gebaseerd op dergelijke vervolging.

137. Gevluchte, ontheemde en migrerende vrouwen geven in de meeste gevallen blijk van kracht, uithoudingsvermogen en vindingrijkheid en zij kunnen een positieve bijdrage leveren aan de landen waarin zij zich opnieuw vestigen of aan hun land van herkomst wanneer zij daarnaar terugkeren. Zij moeten naar behoren worden betrokken bij beslissingen die op hen van invloed zijn.

138. Vele niet-gouvernementele vrouwenorganisaties hebben gepleit voor vermindering van militaire uitgaven overal ter wereld, en voor het tegengaan van de internationale handel in en verspreiding van wapens. Degenen die het meest negatief worden beïnvloed door conflicten en buitensporige militaire uitgaven zijn mensen die in armoede leven, die gebrek lijden doordat er niet wordt geïnvesteerd in basisvoorzieningen. Vrouwen die in armoede leven, en met name vrouwen op het platteland, lijden ook door het gebruik van wapens, die buitensporig leed kunnen veroorzaken of een niet-onderscheidende werking hebben. In 64 landen over de hele wereld liggen meer dan 100 miljoen landmijnen (anti-personeelsmijnen) verspreid. Het negatieve effect van overmatige militaire uitgaven, de wapenhandel en investeringen ten behoeve van de productie en de aankoop van wapens op de ontwikkeling moet worden aangepakt. Tegelijkertijd vormt de handhaving van de nationale veiligheid en

vrede een belangrijke factor voor economische groei en het versterken van de positie van vrouwen.

139. In tijden van gewapende conflicten en het ineensstorten van gemeenschappen is de rol van vrouwen van cruciaal belang. Vrouwen spannen zich vaak in om, te midden van gewapende en andere conflicten, de maatschappelijke orde te behouden. Vrouwen leveren een belangrijke, maar vaak niet erkende bijdrage als opvoeders die hun gezin en de gemeenschap waarin zij leven de waarde van vrede bijbrengen.

140. Educatie om een cultuur van vrede tot stand te brengen, waarin rechtvaardigheid en tolerantie voor alle landen en volken centraal staan, is van essentieel belang om tot duurzame vrede te komen en hiermee moet op jonge leeftijd een begin worden gemaakt. Deze educatie moet elementen bevatten van conflictoplossing, bemiddeling, wegnemen van vooroordelen en respect voor verscheidenheid.

141. Bij het aanpakken van gewapende of andere conflicten moet een actief en zichtbaar beleid worden bevorderd gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, zodat, alvorens beslissingen worden genomen, een analyse wordt gemaakt van de effecten hiervan op respectievelijk vrouwen en mannen.

Strategische doelstelling E.1

De participatie van vrouwen in conflictoplossing op besluit-vormingsniveau verruimen en vrouwen die leven in omstandigheden waarin sprake is van gewapende en andere conflicten of die leven onder buitenlandse bezetting, beschermen.

Te ondernemen actie

142. Door regeringen en internationale en regionale intergouvernementele instellingen:

- a. Actie ondernemen om gelijke participatie van vrouwen en gelijke kansen voor vrouwen om deel te nemen aan alle fora en vredesactiviteiten op alle niveaus te bevorderen, met name op besluitvormingsniveau, inclusief het Secretariaat van de Verenigde Naties, daarbij rekening houdende met een billijke geografische verdeling, in overeenstemming met artikel 101 van het Handvest van de Verenigde Naties.
- b. Bij de oplossing van gewapende of andere conflicten en in geval van buitenlandse bezetting rekening houden met beide seksen en streven naar evenwicht bij de benoeming of voordracht van kandidaten voor juridische en andere functies in alle relevante internationale organen, zoals de Internationale Tribunalen van de Verenigde Naties voor het voormalige Joegoslavië en voor Rwanda en het Internationale Gerechtshof, alsook in andere organen die verband houden met de vreedzame oplossing van geschillen;
- c. Garanderen dat deze organisaties problemen in verband met gender juist kunnen aanpakken door de aanklagers, rechters en andere functionarissen degelijk op te leiden voor de behandeling van zaken waarbij sprake is van verkrachting, onvrijwillige zwangerschap in omstandigheden van een gewapend conflict, aanranding en andere vormen van geweld jegens vrouwen in gewapende conflicten, inclusief terrorisme, en zorgen dat zij in hun werk met beide seksen rekening houden.

Te ondernemen actie

143. Door regeringen:

- a. De conversie van militaire middelen en aanverwante industrieën ten behoeve van ontwikkeling en vreedzame doeleinden uitbreiden en versnellen, al naar gelang, afhankelijk van overwegingen die verband houden met de nationale veiligheid;
- b. Zich ertoe verbinden nieuwe methoden te onderzoeken om nieuwe openbare en particuliere financiële middelen te genereren, onder andere door middel van de passende vermindering van buitensporige militaire uitgaven, inclusief mondiale militaire uitgaven, wapenhandel en investeringen ten behoeve van de productie en de aankoop van wapenen, rekening houdende met de eisen qua nationale veiligheid, teneinde de toewijzing van aanvullende middelen ten behoeve van sociale en economische ontwikkeling mogelijk te maken, in het bijzonder ter verbetering van de positie van de vrouw;
- c. Maatregelen treffen om leden van de politie, veiligheidstroepen en strijdkrachten en anderen die daden van geweld jegens vrouwen plegen, zich te buiten gaan aan schendingen van het internationale humanitaire recht en schendingen van de mensenrechten van vrouwen in omstandigheden waarin sprake is van gewapende conflicten, op te sporen en te bestraffen;
- d. Met inachtneming van de gerechtvaardigde behoeften in verband met de landsverdediging, de gevaren die gewapende conflicten voor de samenleving vormen en het negatieve effect van buitensporige militaire uitgaven, wapenhandel, en wel in het bijzonder handel in wapens die buitensporig leed veroorzaken of een niet-onderscheidende werking hebben en overmatige investeringen ten behoeve van de productie en de aankoop van wapens onderkennen en aanpakken; eveneens de noodzaak onderkennen om de strijd aan te binden tegen illegale wapenhandel, geweld, misdaad, de productie en het gebruik van en de handel in verboden verdovende middelen en de handel in vrouwen en kinderen;
- e. In het besef dat met name vrouwen en kinderen het slachtoffer worden van het niet-onderscheidende gebruik van landmijnen (anti-personeelsmijnen):
 - (i) zich ertoe verbinden om actief te streven naar bekrachtiging, voor zover zij dat niet reeds hebben gedaan, van het Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben, te bekrachtigen, in het bijzonder het Protocol inzake het verbod of de beperking van het gebruik van mijnen, valstrikmijnen en andere mechanismen: (Protocol II)³², teneinde te komen tot wereldwijde bekrachtiging in het jaar 2000;
 - (ii) Zich ertoe verbinden om serieus te overwegen het Verdrag aan te scherpen teneinde een vermindering van het aantal slachtoffers en het intense lijden, toegebracht aan de burgerbevolking door het niet-onderscheidende gebruik van landmijnen, te bevorderen;
 - (iii) Zich ertoe verbinden om de hulp bij het opruimen van mijnen te bevorderen, met name door met betrekking tot opruimingsmethoden de uitwisseling van informatie, de

³² Zie The United Nations Disarmament Yearbook, deel 5: 1980 (Publicatie van de Verenigde Naties, Verkoopnummer E.81.IX.4), appendix VII

overdracht van technologische kennis en de bevordering van wetenschappelijk onderzoek te vergemakkelijken;

(iv) In het kader van de Verenigde Naties zich ertoe verbinden om inspanningen te steunen om een gezamenlijk programma te coördineren voor hulp bij het opruimen van mijnen zonder onnodig onderscheid;

(v) Zo spoedig mogelijk, als zij dat niet reeds hebben gedaan, een moratorium aannemen inzake de uitvoer van landmijnen (anti-personeelsmijnen), ook voor niet-gouvernementele organisaties, daarbij met voldoening opmerkende dat vele staten reeds moratoria hebben afgekondigd met betrekking tot de uitvoer, doorvoer of verkoop van dergelijke mijnen;

(vi) Zich ertoe verbinden om verdere internationale inspanningen aan te moedigen om te komen tot oplossingen voor de problemen die worden veroorzaakt door landmijnen (anti-personeelsmijnen), teneinde deze uiteindelijk uit te bannen, erkennende dat staten zich het meest effectief op dit doel kunnen richten, wanneer er haalbare en menselijke alternatieven worden ontwikkeld;

f. Zich bewust van de leidende rol die vrouwen in de vredesbeweging hebben gespeeld:

(i) Zich actief inspannen om te komen tot algemene en volledige ontwapening onder strikt en effectief internationaal beheer;

(ii) Onderhandelingen ondersteunen om onverwijld te komen tot een wereldomspannend en multilateraal, daadwerkelijk controleerbaar en algeheel verdrag op het verbod van kernproeven, dat bijdraagt aan nucleaire ontwapening en de voorkoming van de verspreiding van kernwapens in al zijn aspecten;

(iii) In afwachting van de inwerkingtreding van een algeheel kernstopverdrag, uiterste terughoudendheid betrachten met betrekking tot kernproeven.

Strategische doelstelling E.3 Niet-gewelddadige vormen van conflictoplossing bevorderen en schendingen van de mensenrechten in conflictsituaties tegengaan

Te ondernemen actie

144. Door regeringen:

- a. De bekrachtiging van of toetreding tot internationale documenten die bepalingen bevatten met betrekking tot de bescherming van vrouwen en kinderen in gewapende conflicten overwegen, inclusief het Verdrag van Genève betreffende de bescherming van burgers in oorlogstijd van 1949, de Protocollen bij de Geneefse Verdragen van 1949 inzake de bescherming van slachtoffers van internationale gewapende conflicten (Protocol I) en de bescherming van slachtoffers van niet-internationale gewapende conflicten (Protocol II);³³;
- b. De normen van het internationale humanitaire recht in gewapende conflicten volledig in acht nemen en alle maatregelen treffen die nodig zijn om vrouwen en kinderen te beschermen, met name tegen verkrachting, gedwongen prostitutie en elke andere vorm van aanranding;

³³ Verenigde Naties, Treaty Series, vol. 75, no. 973, blz. 287.

- c. De rol van vrouwen versterken en zorg dragen voor gelijke vertegenwoordiging van vrouwen op alle besluitvormingsniveaus in nationale en internationale instellingen die het beleid maken of beïnvloeden met betrekking tot zaken die verband houden met de vredeshandhaving, preventieve diplomatie en hiermee verband houdende activiteiten en in alle stadia van vredesbemiddeling en -onderhandelingen, rekening houden met de specifieke aanbevelingen van de Secretaris-Generaal in zijn Strategisch Actieplan voor de verbetering van de positie van vrouwen in het Secretariaat (1995-2000) (A/49/587, deel IV).

145. Door regeringen en internationale en regionale organisaties:

- a. Het zelfbeschikkingsrecht van alle volken opnieuw bevestigen, met name van volken onder koloniale of andere vormen van vreemde overheersing of buitenlandse bezetting en het belang van de effectieve verwezenlijking van dit recht, zoals onder andere verwoord in de Verklaring en het Actieprogramma van Wenen³⁴, aangenomen door de Wereldconferentie Mensenrechten, opnieuw bevestigen;
- b. Diplomatie, onderhandelingen en vreedzame regeling van geschillen aanmoedigen, in overeenstemming met het Handvest van de Verenigde Naties, en wel in het bijzonder Artikel 2, leden 3 en 4 hiervan;
- c. Aandringen op opsporing en veroordeling van stelselmatige verkrachting en andere vormen van onmenselijke en vernederende behandeling van vrouwen als doelgericht instrument in de oorlogvoering en bij etnische zuivering, en stappen ondernemen om te waarborgen dat de slachtoffers van dergelijk misbruik alle steun krijgen om zich lichamelijk en geestelijk te herstellen;
- d. Opnieuw bevestigen dat verkrachting in het kader van een gewapend conflict een oorlogsmisdaad vormt en dat dit onder bepaalde omstandigheden een misdaad tegen de mensheid is en een handeling van volkenmoord, zoals omschreven in het Verdrag inzake de voorkoming en bestraffing van genocide;³⁵ alle maatregelen nemen die nodig zijn om vrouwen en kinderen tegen dit soort handelingen te beschermen en mechanismen te versterken om al diegenen die hiervoor verantwoordelijk zijn op te sporen en te bestraffen en de daders te berechten;
- e. De normen, vervat in het internationale humanitaire recht en internationale mensenrechteninstrumenten naleven en versterken, om alle daden van geweld tegen vrouwen in situaties van gewapende en andere conflicten te voorkomen; een grootscheeps onderzoek instellen naar alle daden van geweld jegens vrouwen die in oorlogstijd worden begaan, inclusief verkrachting, met name stelselmatige verkrachting, gedwongen prostitutie en andere vormen van aanranding en seksuele slavernij. Alle misdadigers die verantwoordelijk zijn voor oorlogsmisdaden tegen vrouwen vervolgen en zorg dragen voor volledig eerherstel van vrouwelijke slachtoffers;
- f. Een beroep doen op de internationale gemeenschap om alle vormen en uitingen van terrorisme te veroordelen en tegen te gaan;
- g. Rekening houden met seksespecifieke problemen bij het ontwikkelen van opleidingsprogramma's voor alle relevante functionarissen op het gebied van internationaal humanitair recht en bewustzijn van mensenrechten en dit soort opleidingen

³⁴ Report of the World Conference on Human Rights, Wenen, 14-25 juni 1993 (A/Conf.157/24 (deel I)), hoofdstuk III.

³⁵ Resolutie 260A (III) van de Algemene Vergadering, bijlage.

- aanbevelen voor diegenen die zijn betrokken bij VN-activiteiten m.b.t. vredeshandhaving en humanitaire hulp, teneinde geweld tegen met name vrouwen te voorkomen;
- h. De aanneming van eenzijdige maatregelen die niet in overeenstemming zijn met het internationale recht en het Handvest van de Verenigde Naties en die de volledige verwezenlijking van economische en sociale ontwikkeling belemmeren van de bevolking van de getroffen landen, en wel met name vrouwen en kinderen, die hun welzijn in de weg staan en die obstakels vormen voor het volledig genot van hun mensenrechten, met inbegrip van het recht van iedereen op een levensstandaard die toereikend is voor hun gezondheid en welzijn en hun recht op voeding, medische verzorging en de noodzakelijke sociale voorzieningen, ontmoedigen en tegenhouden;
 - i. Maatregelen treffen in overeenstemming met het internationale recht, teneinde het negatieve effect van economische sancties op vrouwen en kinderen te verminderen.

Strategische doelstelling E.4 De bijdrage van vrouwen aan de totstandbrenging van een cultuur van vrede bevorderen

Te ondernemen actie

146. Door regeringen, internationale en regionale intergouvernementele instellingen en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Vreedzame oplossing van conflicten, vrede, verzoening en tolerantie bevorderen door middel van voorlichting, opleidingen, gemeenschappelijke acties en uitwisselingsprogramma's voor jongeren, met name voor jonge vrouwen;
- b. De verdere ontwikkeling van onderzoek naar vrede aanmoedigen, met deelneming van vrouwen, om het effect van gewapende conflicten op vrouwen en kinderen en de aard en de bijdrage van participatie van vrouwen in nationale, regionale en internationale vredesbewegingen te bestuderen; zich bezig houden met onderzoek en innoverende mechanismen tot stand brengen om geweld te beteugelen en conflicten op te lossen, waaraan op grote schaal bekendheid moet worden gegeven, en die door vrouwen en mannen moeten worden gehanteerd;
- c. Onderzoek naar de lichamelijke, psychologische, economische en sociale effecten van gewapende conflicten op vrouwen, en met name jonge vrouwen en meisjes, ontwikkelen en hieraan bekendheid geven, teneinde beleidsmaatregelen en programma's te ontwikkelen om de gevolgen van conflicten aan te pakken;
- d. Overwegen voorlichtingsprogramma's op te zetten voor meisjes en jongens om een cultuur van vrede tot stand te brengen, met speciale aandacht voor het oplossen van conflicten zonder gebruik van geweld, en de bevordering van tolerantie.

Strategische doelstelling E.5 Zorgen voor bescherming, ondersteuning en opleidingen voor vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die behoefte hebben aan internationale bescherming, en binnenslands ontheemde vrouwen

Te ondernemen actie

147. Door regeringen, intergouvernementele en niet-gouvernementele organisaties en andere instellingen die zorg dragen voor bescherming, ondersteuning en opleiding voor vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die behoefte hebben aan internationale bescherming, en binnenslands ontheemde vrouwen, met inbegrip van het Bureau van de Hoge Commissaris voor vluchtelingen van de Verenigde Naties en het Wereldvoedselprogramma, al naar gelang:

- a. Stappen ondernemen om te verzekeren dat vrouwen volledig worden betrokken bij de planning, opzet, uitvoering, bewaking en evaluatie van alle korte- en lange-termijnprojecten en -programma's die steun bieden aan vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die behoefte hebben aan internationale bescherming, en binnenslands ontheemde vrouwen, met inbegrip van het beheer van vluchtelingenkampen en hulpmiddelen; verzekeren dat vrouwelijke vluchtelingen en ontheemde vrouwen en meisjes direct toegang hebben tot de aangeboden diensten;
- b. Adequate bescherming en ondersteuning bieden aan vrouwen en kinderen die in eigen land zijn verdreven en oplossingen vinden voor de oorzaken van hun verdrijving, teneinde deze te voorkomen, en, waar mogelijk, hun terugkeer of hernieuwde vestiging te vergemakkelijken;
- c. Stappen ondernemen om de veiligheid en de lichamelijke integriteit van vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die behoefte hebben aan internationale bescherming, en binnenslands ontheemde vrouwen gedurende de periode waarin zij zijn verdreven en na hun terugkomst naar hun gemeenschap van herkomst te beschermen, inclusief programma's voor resocialisatie; effectieve maatregelen treffen om vrouwelijke vluchtelingen of ontheemde vrouwen te beschermen tegen geweld; een onpartijdig, grondig onderzoek instellen naar dergelijk geweld en de verantwoordelijken berechten;
- d. Met volledige eerbiediging en strikte inachtneming van het beginsel van non-refoulement van vluchtelingen, alle noodzakelijke stappen ondernemen om het recht van vrouwelijke vluchtelingen en ontheemde vrouwen om vrijwillig, veilig en waardig terug te keren naar hun plaats van herkomst, alsmede hun recht op bescherming na hun terugkeer te verzekeren.
- e. Maatregelen treffen op nationaal niveau, waar nodig via internationale samenwerking, in overeenstemming met het Handvest van de Verenigde Naties om duurzame oplossingen te vinden voor vraagstukken die verband houden met binnenslands ontheemde vrouwen, inclusief hun recht om vrijwillig en veilig naar hun oorspronkelijke huis terug te keren;
- f. Verzekeren dat de internationale gemeenschap en haar internationale organisaties financiële en andere middelen verstrekken voor noodhulp en andere ondersteuning op langere termijn, rekening houdende met de specifieke behoeften, middelen en mogelijkheden van vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die behoefte hebben aan internationale bescherming, en binnenslands ontheemde vrouwen; bij het verlenen van bescherming en ondersteuning alle passende maatregelen treffen om discriminatie van vrouwen en meisjes uit te bannen, teneinde hun gelijke toegang tot voldoende voedsel, water en onderdak, onderwijs en sociale voorzieningen en

- gezondheidszorg te verzekeren, inclusief reproductieve gezondheidszorg en zwangerschapszorg en initiatieven om tropische ziekten te bestrijden;
- g. De beschikbaarheid van lesmateriaal in de desbetreffende taal - ook in noodsituaties - vergemakkelijken, om de opleiding van gevluchte en ontheemde kinderen zo min mogelijk te verstoren;
 - h. Internationale normen hanteren om gelijke toegang en gelijke behandeling van vrouwen en mannen te verzekeren bij procedures om de vluchtelingenstatus te verkrijgen en bij asiolverlening, inclusief volledige eerbiediging en strikte inachtneming van het beginsel van non-refoulement door onder andere nationale immigratievoorschriften in overeenstemming te brengen met relevante internationale documenten en te overwegen die vrouwen als vluchteling te erkennen wier aanspraak op de vluchtelingenstatus is gebaseerd op de gegronde vrees voor vervolging om redenen die staan vermeld in het verdrag van 1951³⁶ en het Protocol van 1967³⁷ inzake de status van vluchtelingen, inclusief vervolging via seksueel geweld of andere met gender verband houdende vervolging, en toegang te geven tot speciaal opgeleide functionarissen, inclusief vrouwelijke functionarissen om met vrouwen te praten over gevoelige of pijnlijke ervaringen, zoals aanranding;
 - i. Inspanningen van staten om te komen tot de ontwikkeling van criteria en richtlijnen met betrekking tot specifiek op vrouwen gericht optreden tegen vervolging, ondersteunen en bevorderen, door informatie over initiatieven van staten om dergelijke criteria en richtlijnen te ontwikkelen, uit te wisselen en door toe te zien op de eerlijke en consequente toepassing hiervan;
 - j. Bevorderen dat vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die behoefte hebben aan internationale bescherming, en binnenslands ontheemde vrouwen op eigen benen kunnen staan, en programma's opzetten voor vrouwen, met name jonge vrouwen, die binnen de gemeenschap van vluchtelingen of repatrianten een leidende positie vervullen en zich bezig houden met besluitvorming;
 - k. Waarborgen dat de mensenrechten van vrouwelijke vluchtelingen en ontheemde vrouwen worden beschermd en dat vrouwelijke vluchtelingen en ontheemde vrouwen van deze rechten bewust worden gemaakt; zorgen dat het vitale belang van gezinshereniging wordt erkend;
 - l. Waar nodig, zorgen dat vrouwen die als vluchteling zijn erkend, toegang krijgen tot programma's voor beroepsopleiding, inclusief talenopleiding, opleiding en planning m.b.t. het opzetten van een kleine onderneming, en begeleiding met betrekking tot alle vormen van geweld jegens vrouwen, waarbij tevens inbegrepen moeten zijn rehabilitatieprogramma's voor slachtoffers van martelingen en trauma's; regeringen en andere donoren moeten adequaat bijdragen aan hulpprogramma's voor vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die behoefte hebben aan internationale bescherming, en binnenslands ontheemde vrouwen, met name rekening houdende met de effecten van de toenemende druk die de grote aantallen vluchtelingen op de schouders van de gastlanden leggen en met de behoefte om het aantal donoren uit te breiden en de lasten beter te verdelen;
 - m. Het grote publiek beter bewust maken van de bijdrage die vrouwelijke vluchtelingen leveren aan het land van opvang, het besef van hun mensenrechten en hun behoeften en

³⁶ Verenigde Naties, Treaty Series, deel 189, nummer 2524.

³⁷ Ibidem, deel 606, nummer 8791.

vaardigheden bevorderen en wederzijds begrip en aanvaarding stimuleren door middel van voorlichtingsprogramma's om transculturele en interraciale harmonie te bevorderen;

- n. Fundamentele en ondersteunende diensten verlenen aan vrouwen die van hun plaats van herkomst zijn verdreven door terrorisme, geweld, handel in verdoovende middelen of andere redenen die verband houden met gewelddadige omstandigheden;
- o. Besef van de mensenrechten van vrouwen ontwikkelen en, waar nodig, voorlichting en opleiding in mensenrechten geven aan militairen en politiefunctionarissen die actief zijn in gebieden waar een gewapend conflict heerst en waar vluchtelingen zijn.

148. Door regeringen:

- a. De UNHCR-richtlijnen inzake de bescherming van vrouwelijke vluchtelingen en de UNHCR-richtlijnen inzake beoordeling en verzorging van slachtoffers van verwondingen en geweld verspreiden en uitvoeren of soortgelijke voorlichting geven, in nauwe samenwerking met vrouwelijke vluchtelingen en in alle sectoren van vluchtelingenprogramma's;
- b. Vrouwen en kinderen die als gezinsleden migreren beschermen tegen misbruik of verloochening van hun mensenrechten door hulpverleners en overwegen hun verblijf te verlengen, als de familiebetrekkingen worden ontbonden, zulks binnen de grenzen van de nationale wetgeving.

Strategische doelstelling E.6

Hulp verlenen aan vrouwen uit de koloniën en gebieden zonder zelfbestuur

Te ondernemen actie

149 Door regeringen en intergouvernementele en niet-gouvernementele organisaties:

- a. De uitvoering van het zelfbeschikkingsrecht van alle volken ondersteunen en bevorderen, zoals onder andere vervat in de Verklaring en het Actieprogramma van Wenen, door speciale programma's op te zetten in leiderschap en in training ten behoeve van besluitvorming;
- b. Waar nodig via de massamedia, onderwijs op alle niveaus en speciale programma's de bewustwording van het grote publiek stimuleren, teneinde beter inzicht in de situatie van vrouwen in de koloniën en gebieden zonder zelfbestuur te creëren.

F. Vrouwen en de economie

150. Er bestaan aanzienlijke verschillen in de mogelijkheden van vrouwen en mannen om zeggenschap uit te oefenen over economische structuren in hun samenleving. In de meeste delen van de wereld spelen vrouwen feitelijk geen rol of zijn zij slecht vertegenwoordigd in het economische besluitvormingsproces, inclusief de formulering van financieel, monetair, handels- en ander economisch beleid, en hebben zij ook nauwelijks iets te zeggen over belastingstelsels en regelgeving met betrekking tot betaling. Aangezien individuele mannen en vrouwen vaak juist binnen het kader van dergelijk beleid hun beslissingen nemen, onder andere over de wijze waarop zij hun tijd verdelen tussen betaald en onbetaald werk, heeft de feitelijke ontwikkeling van deze economische structuren en beleidsmaatregelen direct effect op de toegang van vrouwen en mannen tot economische hulpbronnen, hun economische zeggenschap en dientengevolge de mate van gelijkheid tussen hen op individueel niveau en in het gezin en ook in de samenleving als geheel.

151. In vele regio's is het aandeel van vrouwen in betaald werk op de formele en de informele arbeidsmarkt aanzienlijk toegenomen en is dit het afgelopen decennium veranderd. Vrouwen werken weliswaar nog altijd in de landbouw en visserij, maar zij nemen ook op steeds grotere schaal deel aan micro-, kleine en middelgrote ondernemingen en zijn in sommige gevallen een meer overheersende rol gaan spelen in de zich uitbreidende informele sector. Als gevolg van onder andere moeilijke economische omstandigheden en het ontbreken van een goede onderhandelingspositie door ongelijkheid tussen de seksen, zijn vele vrouwen gedwongen een lage beloning en slechte arbeidsomstandigheden te aanvaarden, waardoor de voorkeur vaak naar vrouwelijke werknemers uitgaat. Anderzijds gaan steeds meer vrouwen uit eigen vrije wil werken, wanneer zij zich eenmaal bewust zijn geworden van hun rechten en hieraan vasthouden. Sommigen zijn erin geslaagd een plaats te verwerven op de arbeidsmarkt, zich op te werken en hun betaling en arbeidsomstandigheden te verbeteren. Vrouwen zijn echter bijzonder zwaar getroffen door de economische omstandigheden en herstructureringsprocessen, die de aard van de werkgelegenheid hebben veranderd en in sommige gevallen hebben geleid tot banenverlies, zelfs voor vrouwen met een beroepsopleiding en scholing. Bovendien hebben vele vrouwen, door gebrek aan andere mogelijkheden, hun intrede gedaan in de informele sector. In de beleidsvormingsprocessen van de multilaterale instellingen die de voorwaarden vaststellen voor structurele-aanpassingsprogramma's, leningen en schenkingen, en in samenwerking met regeringen de doelstellingen hiervoor bepalen, nemen vrouwen slechts in zeer beperkte mate deel en wordt nog nauwelijks rekening gehouden met gender-vraagstukken, die bij die beleidsvorming in aanmerking zouden moeten worden genomen.

152. Discriminatie in onderwijs en opleiding, aanstelling en beloning, promotie en horizontale mobiliteit, alsmede inflexibele arbeidsvoorwaarden, gebrek aan toegang tot productiemiddelen en ongelijkmatige verdeling van gezinsverantwoordelijkheden, in combinatie met het geheel of gedeeltelijk ontbreken van bepaalde diensten, zoals kinderopvang, blijven een beperking vormen voor werkgelegenheids-, beroeps-, economische en andere kansen en -mobiliteit van vrouwen en maken dat zij in het arbeidsproces sterk onder druk staan. Bovendien staat de algemene attitude de deelneming van vrouwen aan de ontwikkeling van het economisch beleid in de weg en beperkt deze in sommige regio's de toegang van vrouwen en meisjes tot onderwijs en opleidingen ten behoeve van economisch beheer.

153. Het aandeel van vrouwen in de arbeidsmarkt neemt steeds verder toe en vrijwel overall werken vrouwen steeds meer buiten het huishouden, hoewel deze ontwikkeling niet gepaard gaat met een verlichting van hun verantwoordelijkheid voor onbetaald werk in het huishouden en de gemeenschap. Het inkomen van vrouwen wordt in alle soorten huishoudens in steeds sterkere mate noodzakelijk. In sommige regio's neemt het aantal vrouwelijke ondernemers en zelfstandigen toe, met name in de informele sector. In vele landen wordt niet-standaard werk grotendeels verricht door vrouwelijke arbeidskrachten, zoals tijdelijk werk, incidenteel werk, meerdere deeltijdactiviteiten, werk voor bepaalde duur en thuiswerk.

154. Vrouwelijke migrerende werknemers, inclusief thuiswerkers, dragen bij aan de economie van hun land van herkomst doordat zij geld naar huis sturen en ook aan de economie van het ontvangende land doordat zij daar deelnemen aan het arbeidsproces. In vele ontvangende landen is het werkloosheidspercentage onder vrouwelijke migranten hoger dan onder niet-migrerende werknemers en mannelijke migranten.

155. Doordat onvoldoende aandacht wordt geschonken aan het analyseren van aan gender gerelateerde problemen, wordt in economische structuren, zoals financiële markten en instellingen, arbeidsmarkten, economie als academische discipline, economische en sociale infrastructuur, belastingheffing en socialezekerheidsstelsels, maar ook in gezinnen en huishoudens nog te vaak voorbijgegaan aan de bijdragen en problemen van vrouwen. Dientengevolge worden er nog altijd beleidsmaatregelen en programma's ontwikkeld die kunnen bijdragen aan de ongelijke behandeling van vrouwen en mannen. Waar vooruitgang is geboekt met het integreren van maatregelen die rekening houden met gender, zijn programma's en beleidsmaatregelen ook effectiever geworden;

156. Veel vrouwen hebben zich weliswaar opgewerkt in het economisch bestel, maar voor de meeste vrouwen, en wel met name voor hen die op extra belemmeringen stuiten, blijven er nog heel wat hindernissen te nemen op weg naar economische zelfstandigheid en een duurzaam bestaan voor zichzelf en hun gezinsleden. Vrouwen zijn actief op uiteenlopende economische gebieden, die zij vaak combineren, variërend van betaalde arbeid en landbouw en visserij voor eigen gebruik tot de informele sector. De economische vooruitgang van vrouwen wordt echter nog altijd mede gehinderd door juridische en op gebruiken gebaseerde belemmeringen voor eigendom van of toegang tot grond, natuurlijke hulpbronnen, kapitaal, kredieten, technologie en andere productiemiddelen, alsmede door inkomensverschillen. Vrouwen dragen niet alleen aan ontwikkeling bij via betaalde arbeid, maar ook in belangrijke

mate via onbetaalde arbeid. Enerzijds nemen vrouwen deel aan de productie van goederen en diensten voor de markt en voor huishoudelijk gebruik, aan landbouw, voedselproductie of familiebedrijven. Dit onbetaalde werk - met name het werk dat verband houdt met de landbouw - wordt weliswaar meegerekend in het United Nations System of National Accounts en wordt dus ook in aanmerking genomen bij de internationale normen voor arbeidsstatistieken, maar het wordt vaak ondergewaardeerd en slecht geregistreerd. Anderzijds verrichten vrouwen ook nog altijd het grootste deel van het onbetaalde huishoudelijk werk en werk in de gemeenschap, zoals verzorging van kinderen en ouderen, bereiding van voedsel voor het gezin, bescherming van de leefomgeving en vrijwillige hulpverlening aan kwetsbare en kansarme personen en groepen. Deze activiteiten worden vaak niet kwantitatief gemeten en in de nationale rekeningen wordt hieraan geen waarde toegekend. De bijdrage van vrouwen aan ontwikkeling wordt ernstig onderschat en de maatschappelijke erkenning hiervoor blijft dan ook beperkt. De volledige zichtbaarheid van de aard, de omvang en de verdeling van dit onbetaalde werk, zal ook bijdragen aan een betere verdeling van verantwoordelijkheden.

157. Door de mondialisering van de economie zijn weliswaar enkele nieuwe werkgelegenheidskansen voor vrouwen gecreëerd, maar er zijn ook ontwikkelingen die de ongelijkheden tussen vrouwen en mannen hebben aangescherpt. Tegelijkertijd kan mondialisering, inclusief economische integratie, druk op de werkgelegenheidssituatie van vrouwen doen ontstaan om deze aan te passen aan de nieuwe omstandigheden en om nieuwe bronnen van werkgelegenheid aan te boren, naarmate de handelsstructuren veranderen. Het effect van mondialisering op de economische positie van vrouwen dient nader te worden geanalyseerd.

158. Deze tendensen werden gekenmerkt door lage lonen, weinig of geen bescherming qua arbeidsnormen, slechte arbeidsomstandigheden met name met betrekking tot gezondheid en veiligheid van vrouwen in de beroepsuitoefening, een laag scholingspeil en het ontbreken van zekerheid ten aanzien van de arbeidsplaats en sociale zekerheid, zowel in de formele als in de informele sector. Werkloosheid onder vrouwen is in vele landen en sectoren een ernstig probleem, dat in omvang toeneemt. Jonge arbeidskrachten in de informele en de agrarische sector en migrerende vrouwelijke werknemers genieten nog altijd de minste bescherming qua arbeids- en immigratiewetgeving. Vrouwen, en met name zij die aan het hoofd staan van een gezin met jonge kinderen, zijn beperkt in hun werkgelegenheidskansen om redenen als inflexibele arbeidsomstandigheden en het in ontoereikende mate op zich nemen van gezinsverantwoordelijkheden door mannen en de samenleving als geheel.

159. In landen waar zich fundamentele politieke, economische en sociale veranderingen voltrekken, zouden de vaardigheden van vrouwen, indien deze beter zouden worden benut, een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het economisch leven van hun onderscheiden landen. Hun inbreng zou verder kunnen worden ontwikkeld en ondersteund en hun mogelijkheden zouden verder kunnen worden aangewend.

160. Het gebrek aan werkgelegenheid in de particuliere sector en de vermindering van het aantal banen bij de overheid en openbare diensten heeft vrouwen onevenredig zwaar getroffen. In sommige landen gaan vrouwen meer onbetaald werk verrichten, zoals de opvang van kinderen, zieken of ouderen, als compensatie voor het wegvallen van gezinsinkomsten, met name wanneer er geen overheidsdiensten beschikbaar zijn. In vele gevallen is bij het opzetten van werkgelegenheid scheppende strategieën onvoldoende aandacht geschonken aan

activiteiten en sectoren waarin vrouwen de boventoon voeren; ook is hierbij de toegang van vrouwen tot traditionele mannenberoepen en -sectoren onvoldoende bevorderd.

161. Veel vrouwen die betaalde arbeid verrichten, stuiten op belemmeringen die het hun onmogelijk maken hun potentieel te benutten. Er zijn weliswaar steeds meer vrouwen te vinden op de lagere managementniveaus, maar vaak komen zij niet hogerop door de discriminerende attitude van hun omgeving. Seksuele intimidatie is een regelrechte belediging van de waardigheid van een werknemer en vormt een factor die vrouwen verhindert een bijdrage te leveren naar evenredigheid van hun bekwaamheden. Het ontbreken van een gezinsvriendelijk werkklimaat, inclusief het gebrek aan passende en betaalbare kinderopvang en het vasthouden aan inflexibele werktijden maken eveneens dat vrouwen niet hun volledige potentieel kunnen benutten.

162. In de particuliere sector, waaronder multinationale en nationale ondernemingen, zijn vrijwel geen vrouwen op management- en beleidsniveau te vinden, wat wijst op discriminatie bij aanstellings- en bevorderingsbeleid. Het ongunstige werkklimaat, alsmede het beperkte aantal beschikbare arbeidsplaatsen hebben ertoe geleid dat vele vrouwen op zoek gaan naar alternatieven. Steeds meer vrouwen vestigen zich zelfstandig en worden eigenaar en manager van micro-, kleine en middelgrote ondernemingen. De uitbreiding van de informele sector in vele landen en van zelf opgezette en zelfstandige ondernemingen is grotendeels toe te schrijven aan vrouwen, wier traditie en initiatieven op het gebied van samenwerking en zelfhulp in productie en handel een vitale economische hulpbron vormen. Wanneer zij toegang krijgen tot en zeggenschap verwerven over kapitaal, kredieten en andere hulpbronnen, technologie en opleiding, kunnen vrouwen de productie, afzet en inkomsten ten behoeve van duurzame ontwikkeling vergroten.

163. Gezien het feit dat er nog altijd sprake is van ongelijkheid, maar tegelijkertijd merkbaar vooruitgang wordt geboekt, is het zaak het werkgelegenheidsbeleid opnieuw te overdenken om hierin het gender-perspectief te integreren en aandacht te vestigen op een breder scala van mogelijkheden, en alle negatieve gendergebonden implicaties van de huidige arbeids- en werkgelegenheidsstructuren aan te pakken. Om volledige gelijkheid tussen vrouwen en mannen qua bijdrage aan de economie te verwezenlijken, dienen gerichte pogingen in het werk te worden gesteld om te komen tot gelijke erkenning en waardering voor de invloed die de werkzaamheden, de ervaring, de kennis en de waarden van zowel vrouwen als mannen in de samenleving uitoefenen.

164. Bij het ontwikkelen van het economisch potentieel en de onafhankelijkheid van vrouwen dienen regeringen en andere actoren een actief en zichtbaar beleid te bevorderen, gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, zodat, alvorens beslissingen worden genomen, een analyse wordt gemaakt van de effecten hiervan op respectievelijk vrouwen en mannen.

Strategische doelstelling F.1

De economische rechten en de onafhankelijkheid van vrouwen bevorderen, inclusief toegang tot werkgelegenheid, passende arbeidsvoorwaarden en zeggenschap over economische hulpbronnen

Te ondernemen actie

165. Door regeringen:

- a. Wetgeving toepassen en handhaven om de rechten van vrouwen en mannen op gelijke betaling voor gelijk of gelijkwaardig werk te garanderen;
- b. Wetten aannemen en uitvoeren tegen discriminatie op basis van geslacht op de arbeidsmarkt, met name ten aanzien van oudere vrouwelijke werknemers, aanstelling en promotie, de uitbreiding van werknemersvoorzieningen en sociale zekerheid en arbeidsvoorwaarden;
- c. Discriminerende praktijken van werkgevers uitbannen en passende maatregelen treffen met het oog op de rol en de taken van vrouwen in de voortplanting, om te voorkomen dat vrouwen een arbeidsplaats wordt geweigerd of dat zij worden ontslagen wegens zwangerschap of het geven van borstvoeding, of dat van hen een bewijs wordt verlangd dat zij een voorbehoedmiddel gebruiken, en effectieve maatregelen nemen om te verzekeren dat zwangere vrouwen, vrouwen die met zwangerschapsverlof zijn of vrouwen die herintreden op de arbeidsmarkt na de geboorte van een kind, niet worden gediscrimineerd;
- d. Systemen ontwerpen en gerichte maatregelen treffen om vrouwen in staat te stellen volwaardig en op gelijke wijze te participeren in de opstelling van beleidsmaatregelen en de vaststelling van structuren via organen als ministeries van financiën en handel, nationale economische commissies, instellingen voor economisch onderzoek en andere essentiële instanties, alsmede via hun participatie in de desbetreffende internationale organisaties;
- e. Wetgeving en administratieve hervormingen tot stand brengen om vrouwen dezelfde rechten als mannen te geven op toegang tot economische hulpbronnen, inclusief toegang tot eigendom van en zeggenschap over grond en andere goederen, kredieten, het recht om te erven, natuurlijke hulpbronnen en geschikte nieuwe technologie;
- f. De nationale inkomsten- en successiebelasting en socialezekerheidsstelsels opnieuw bezien, om alle bestaande vooringenomenheden ten nadele van vrouwen weg te nemen;
- g. Trachten de kennis omtrent arbeid en werkgelegenheid te verruimen, onder andere door inspanningen om de aard, de omvang en de verdeling van onbetaalde arbeid te meten en hierin beter inzicht te verkrijgen, met name waar het gaat om de zorg voor gezinsleden en onbetaalde arbeid ten behoeve van de familieboerderij of het familiebedrijf, en de uitwisseling en verspreiding van informatie over studies en ervaring op dit gebied aanmoedigen, inclusief de ontwikkeling van methoden om de waarde hiervan in kwantitatieve zin te beoordelen, om dit tot uitdrukking te brengen in los van de essentiële nationale rekeningen, maar wel in samenhang daarmee op te maken rekeningen;
- h. Wetten waarin het functioneren van financiële instellingen is geregeld, opnieuw bezien en wijzigen, om te verzekeren dat zij op voet van gelijkheid diensten verlenen aan zowel vrouwen als mannen;

- i. Op de desbetreffende niveaus duidelijkere en doorzichtigere begrotingsprocessen mogelijk maken;
- j. Nationale beleidsmaatregelen herzien en uitvoeren, die de pijlers vormen van de traditionele spaar-, krediet- en leningsmechanismen voor vrouwen;
- k. Trachten te verzekeren dat nationale beleidsmaatregelen in verband met internationale en regionale handelsovereenkomsten geen negatief effect hebben op nieuwe en traditionele economische activiteiten van vrouwen;
- l. Waarborgen dat alle ondernemingen, inclusief multinationale ondernemingen, zich houden aan nationale wetten en codes, sociale-zekerheidsvoorschriften, toepasselijke internationale afspraken, instrumenten en overeenkomsten, inclusief die welke verband houden met het milieu, en andere relevante wetten;
- m. Het werkgelegenheidsbeleid aanpassen om de herstructurering van arbeidspatronen te vergemakkelijken, om de gezamenlijke zorg voor het gezin te bevorderen;
- n. Mechanismen en andere fora opzetten om vrouwelijke ondernemers en vrouwelijke werknemers in staat te stellen bij te dragen aan de opstelling van beleidsmaatregelen en programma's die worden ontwikkeld door ministeries van economische zaken en financiële instellingen;
- o. Wetten voor gelijke kansen toepassen en handhaven, gerichte maatregelen nemen en langs verschillende wegen verzekeren dat de openbare en de particuliere sector die wetten naleven;
- p. Bij de ontwikkeling van macro- en micro-economisch en sociaal beleid gebruik maken van analyses van het effect op beide seksen, om, wanneer er sprake is van een schadelijk effect, dit effect te bewaken en het beleid te herstructureren;
- q. Gender-bewust beleid en gender-bewuste maatregelen bevorderen om de positie van vrouwen te versterken, zodat zij als gelijke partners van mannen kunnen functioneren op technisch gebied, in management en ondernemerschap;
- r. Wetten hervormen of nationale beleidsmaatregelen toepassen die de opstelling van arbeidswetgeving ondersteunen om de bescherming van alle vrouwelijke werknemers te waarborgen, met inbegrip van veilige arbeidsomstandigheden, het recht zich te organiseren en toegang tot rechtspraak.

Strategische doelstelling F.2 De gelijke toegang van vrouwen tot hulpbronnen, werkgelegenheid, afzetgebieden en handel vergemakkelijken

Te ondernemen actie

166. Door regeringen:

- a. Zelfstandig ondernemerschap van vrouwen en de ontwikkeling van kleine bedrijfjes bevorderen en ondersteunen en vrouwen op grotere schaal toegang geven tot kredieten en kapitaal op passende voorwaarden, gelijk aan die welke gelden voor mannen, door een hogere status te verlenen aan instellingen die zich inzetten om ondernemerschap onder vrouwen te bevorderen, inclusief, waar van toepassing, niet-traditionele en onderlinge kredietverleningsprogramma's, alsmede innoverende contacten met financiële instellingen;

- b. De stimulerende rol van de overheid als werkgever versterken, om een beleid van gelijke kansen voor vrouwen en mannen te ontwikkelen;
- c. Op nationaal en lokaal niveau de mogelijkheden van plattelandsvrouwen om inkomen te genereren, verruimen, door hun gelijke toegang tot en zeggenschap over productiemiddelen, grond, kredieten, kapitaal, eigendomsrechten, ontwikkelingsprogramma's en samenwerkingsstructuren te vergemakkelijken;
- d. Micro-ondernemingen, nieuwe kleine bedrijven, coöperatieve ondernemingen, expansie van de markt en andere werkgelegenheidskansen bevorderen en versterken en, waar van toepassing, de overgang van de informele naar de formele sector vergemakkelijken, met name in plattelandsgebieden;
- e. Programma's en beleidsmaatregelen opzetten en wijzigen die de vitale rol van vrouwen in de voedselvoorziening erkennen en versterken en die aan betaalde en onbetaalde vrouwelijke producenten, met name aan hen die een rol spelen in de voedselproductie, bijvoorbeeld in het boerenbedrijf, de visserij en aquacultuur, alsook in bedrijven in de steden, gelijke toegang verlenen tot geschikte technologieën, vervoer, voorlichtingsdiensten, marketing en kredietfaciliteiten op lokaal niveau en binnen hun gemeenschap;
- f. Passende mechanismen opzetten en intersectorale instellingen stimuleren die de mogelijkheid bieden vrouwencoöperaties op te zetten om de toegang tot de benodigde diensten te optimaliseren;
- g. Het percentage vrouwelijke voorlichters en andere overheidsfunctionarissen die technische ondersteuning bieden of economische programma's beheren, uitbreiden;
- h. Beleidsmaatregelen opnieuw bezien, zo nodig opnieuw opstellen en uitvoeren, met inbegrip van het ondernemingsrecht, het handelsrecht en het contractrecht en overheidsvoorschriften ter zake, om te waarborgen dat zij niet discriminerend zijn ten opzichte van micro-, kleine en middelgrote ondernemingen die eigendom zijn van vrouwen in plattelandsgebieden en stedelijke gebieden;
- i. Beleid analyseren, coördineren en uitvoeren en adviseren over beleid, dat de behoeften en belangen van in loondienst of als zelfstandige werkende vrouwen en als ondernemer optredende vrouwen integreert in sectorale en interdepartementale beleidsmaatregelen, programma's en begrotingen;
- j. Gelijke toegang voor vrouwen tot effectieve praktijkopleidingen, herscholing, begeleiding en aanstelling waarborgen, die zich niet beperkt tot traditionele werkgelegenheid;
- k. Belemmeringen in beleid en regelgeving wegnemen waarop vrouwen stuiten in sociale programma's en ontwikkelingsprogramma's, die een ontmoediging vormen voor particulier en individueel initiatief;
- l. Inachtneming van fundamentele rechten van werknemers waarborgen en bevorderen, inclusief het verbod op dwangarbeid en kinderarbeid, vrijheid van vereniging en het recht van organisatie en collectieve onderhandelingen, gelijke beloning voor mannen en vrouwen voor gelijkwaardig werk en non-discriminatie bij tewerkstelling, met volledige uitvoering van de overeenkomsten van de Internationale Arbeidsorganisatie door staten die partij zijn bij deze overeenkomsten, en inachtneming van de daarin verwoorde beginselen door de landen die geen partij zijn bij deze overeenkomsten, teneinde werkelijk aanhoudende economische groei en duurzame ontwikkeling te verwezenlijken.

167. Door regeringen, centrale banken en nationale ontwikkelingsbanken en particuliere bankinstellingen, al naar gelang:

- a. De participatie van vrouwen, inclusief vrouwelijke ondernemers, in adviesraden en andere fora verruimen, teneinde vrouwelijke ondernemers uit alle sectoren en hun organisaties in staat te stellen bij te dragen aan de opstelling en herziening van beleidsmaatregelen en programma's die worden ontwikkeld door ministeries van economische zaken en bankinstellingen;
- b. De bancaire sector mobiliseren om leningen en herfinanciering te verruimen via stimulansen en het opzetten van bemiddelingsinstanties, die voorzien in de behoeften van vrouwelijke ondernemers en producenten in zowel plattelandsgebieden als stedelijke gebieden, en waarin vrouwen een rol spelen in de leiding, de planning en de besluitvorming;
- c. Diensten opzetten om vrouwen op het platteland en in de steden te bereiken die werkzaam zijn in micro-, kleine en middelgrote ondernemingen, met bijzondere aandacht voor jonge vrouwen, vrouwen met een laag inkomen, vrouwen die behoren tot etnische en raciale minderheden en inheemse vrouwen, die geen toegang hebben tot kapitaal en activa, en de toegang van vrouwen tot financiële markten uitbreiden, door hervormingen op het gebied van financieel toezicht en regelgeving in kaart te brengen en te stimuleren, welke de directe en indirecte inspanningen van financiële instellingen om beter te voorzien in de kredietbehoeften en andere behoeften van de micro-, kleine en middelgrote ondernemingen van vrouwen ondersteunen;
- d. Verzekeren dat in overheidsinvesteringsprogramma's ten behoeve van economische infrastructuur, zoals waterleidingen en sanitaire voorzieningen, elektrificatie en energiebehoud, vervoer en wegenbouw, rekening wordt gehouden met de prioriteiten van vrouwen; ruimere betrokkenheid van vrouwelijke begunstigen in de projectplannings- en uitvoeringsfasen bevorderen om te zorgen dat zij toegang krijgen tot arbeidsplaatsen en contracten.

168. Door regeringen en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Bijzondere aandacht besteden aan de behoeften van vrouwen bij het verspreiden van informatie over de markt, handel en hulpbronnen en zorgen voor passende opleiding op deze gebieden;
- b. Economische ontwikkelingsstrategieën binnen de verschillende gemeenschappen stimuleren, die voortbouwen op samenlevingsverbanden tussen regeringen en leden van de samenleving aanmoedigen om arbeidsplaatsen te creëren en aandacht te schenken aan de sociale omstandigheden van individuele personen, gezinnen en gemeenschappen.

169. Door multilaterale geldschietters en regionale ontwikkelingslanden, alsmede door bilaterale en particuliere financieringsinstellingen op internationaal, regionaal en subregionaal niveau:

- a. Beleidsmaatregelen, programma's en projecten opnieuw bezien, waar nodig aanpassen en uitvoeren, om te verzekeren dat een groter deel van de hulpbronnen vrouwen in plattelandsgebieden en afgelegen streken bereikt;
- b. Flexibele regelingen ontwikkelen om bemiddelingsinstanties te financieren die zich richten op de economische activiteiten van vrouwen, economische zelfstandigheid bevorderen en de capaciteit en rentabiliteit van economische ondernemingen van vrouwen vergroten;

- c. Strategieën ontwikkelen om hun steun aan de micro-, kleine en middelgrote ondernemingen te consolideren en te versterken, teneinde de mogelijkheden voor vrouwen om volledig en op gelijke wijze te participeren, te verruimen, en samen te werken om de effectiviteit van deze ondernemingen te coördineren en te vergroten, daarbij puttend uit deskundigheid en financiële middelen vanuit hun eigen organisaties, alsmede vanuit bilaterale instellingen, regeringen en niet-gouvernementele organisaties.

170. Door internationale, multilaterale en bilaterale organisaties voor ontwikkelings-samenwerking:

Door de verstrekking van kapitaal en/of hulpbronnen, financiële instellingen ondersteunen die ten dienste staan van vrouwelijke ondernemers en producenten met een laag inkomen, in kleine en micro-ondernemingen, in zowel de formele als de informele sector.

171. Door regeringen en/of multilaterale financiële instellingen:

Regels en procedures van formele nationale en internationale financiële instellingen opnieuw bezien, die een belemmering vormen voor het navolgen van het concept van de Grameen Bank, die kredietfaciliteiten verstrekt aan plattelandsvrouwen.

172. Door internationale organisaties:

Adequate steun bieden voor programma's en projecten, die zijn bedoeld om duurzame en productieve ondernemersactiviteiten onder vrouwen te bevorderen, en wel met name vrouwen in een achterstandssituatie.

Strategische doelstelling F.3

Voorzien in zakelijke dienstverlening, opleiding en toegang tot afzetgebieden, informatie en technologie, met name voor vrouwen met een laag inkomen.

Te ondernemen actie

173. Door regeringen, in samenwerking met niet-gouvernementele organisaties en de particuliere sector:

- a. Zorgen voor openbare infrastructuur, om te waarborgen dat vrouwelijke en mannelijke ondernemers in gelijke mate toegang hebben tot de markt;
- b. Programma's ontwikkelen die voorzien in opleiding en herscholing, met name in nieuwe technologieën en betaalbare diensten voor vrouwen op het gebied van bedrijfsmanagement, productontwikkeling, financiering, productie en kwaliteitscontrole, marketing en de juridische aspecten van bedrijfsvoering;
- c. Voorlichtingsprogramma's opzetten om vrouwen met een laag inkomen en arme vrouwen, met name op het platteland en in afgelegen gebieden, te informeren over mogelijkheden voor toegang tot de markt en tot technologie en hen helpen deze mogelijkheden te benutten;
- d. Niet-discriminerende, ondersteunende diensten opzetten, inclusief beleggingsfondsen voor bedrijven van vrouwen, en handelsbevorderingsprogramma's specifiek richten op vrouwen, en wel met name vrouwen met een laag inkomen.

- e. Informatie verspreiden over succesvolle vrouwelijke ondernemers in zowel traditionele, als niet-traditionele economische activiteiten en over de vaardigheden die nodig zijn om succes te boeken, en netwerken en uitwisseling van informatie bevorderen;
- f. Maatregelen nemen om vrouwen gelijke toegang te waarborgen tot permanente educatie op de werkplek, inclusief werkloze vrouwen, alleenstaande ouders, vrouwen die herintreden op de arbeidsmarkt nadat zij wegens gezinsverantwoordelijkheden of door andere oorzaken tijdelijk voor langere tijd niet hebben gewerkt, en vrouwen die zijn ontslagen wegens nieuwe vormen van productie of bezuinigingen; ondernemingen sterker stimuleren om het aantal opleidings- en beroepsopleidingscentra uit te breiden, die opleidingen voor vrouwen op niet-traditionele gebieden verzorgen;
- g. Betaalbare ondersteunende diensten verlenen, zoals hoogwaardige, flexibele en betaalbare voorzieningen voor kinderopvang, die rekening houden met de behoeften van werkende mannen en vrouwen.

174. Door lokale, nationale, regionale en internationale bedrijfsorganisaties en niet-gouvernementele organisaties die zich bezighouden met vrouwenthema's:

Op alle niveaus pleiten voor de bevordering en ondersteuning van bedrijven en ondernemingen van vrouwen, ook in de informele sector, en voor de gelijke toegang van vrouwen tot productiemiddelen.

Strategische doelstelling F.4 De economische capaciteit en de commerciële netwerken van vrouwen versterken

Te ondernemen actie

175. Door regeringen:

- a. Beleid aannemen ter ondersteuning van bedrijfsorganisaties, niet-gouvernementele organisaties, coöperaties, fondsen voor automatisch hernieuwde leningen, kredietcoöperaties, organisaties aan de basis, vrouwen-zelfhulpgroepen en andere groepen, teneinde diensten te verlenen aan vrouwelijke ondernemers op het platteland en in stedelijke gebieden.
- b. In al het beleid voor economische herstructurering en structurele aanpassing een genderperspectief opnemen en programma's opzetten voor vrouwen die worden getroffen door economische herstructurering, inclusief structurele-aanpassingsprogramma's, en voor vrouwen die werken in de informele sector;
- c. Beleidsmaatregelen aannemen die een gunstig klimaat creëren voor vrouwen-zelfhulpgroepen, werknemersorganisaties en coöperaties, via niet-conventionele vormen van ondersteuning en door het recht op vrijheid van vereniging en het recht om zich te organiseren, te erkennen;
- d. Programma's ondersteunen die de economische zelfstandigheid van speciale groepen vrouwen vergroten, zoals jonge vrouwen, vrouwen met een handicap, oudere vrouwen en vrouwen die behoren tot raciale en etnische minderheden;
- e. Gelijkheid tussen seksen stimuleren via bevordering van vrouwenstudies en door gebruik te maken van de resultaten van studies en gender-onderzoek op alle gebieden, ook op economisch, wetenschappelijk en technologisch gebied;

- f. De economische activiteiten van inheemse vrouwen steunen, rekening houdende met hun traditionele kennis, teneinde hun omstandigheden en hun ontwikkeling te verbeteren;
- g. Beleid aannemen om de bescherming uit hoofde van arbeidswetgeving en sociale-zekerheidsvoorzieningen voor degenen die thuis betaalde arbeid verrichten, uit te breiden of in stand te houden.
- h. De onderzoek-bijdrage van vrouwelijke wetenschappers en technologen erkennen en aanmoedigen;
- i. Ervoor zorg dragen dat beleidsmaatregelen en voorschriften door vrouwen geleide micro-, kleine en middelgrote ondernemingen niet discrimineren.

176. Door financiële bemiddelingsinstanties, nationale opleidingsinstituten, kredietcoöperaties, niet-gouvernementele organisaties, vrouwenverenigingen, beroepsorganisaties en de particuliere sector, al naar gelang:

- a. Op nationaal, regionaal en internationaal niveau voorzien in opleiding, in een scala van vaardigheden m.b.t. bedrijfsvoering, financieel beheer en technische zaken, om vrouwen, en wel met name jonge vrouwen, in staat te stellen deel te nemen aan economische beleidsvorming op die niveaus;
- b. Zakelijke diensten verlenen, inclusief het verstrekken van marketing- en handelsinformatie, het ontwerpen en innoveren van producten, overdracht van technologische kennis en bevordering van kwaliteit voor ondernemingen van vrouwen, ook in de exportsectoren van de economie;
- c. Technische en commerciële contacten bevorderen en joint ventures opzetten van vrouwelijke ondernemers op nationaal, regionaal en internationaal niveau om initiatieven vanuit de gemeenschap te ondersteunen;
- d. De participatie van vrouwen versterken, inclusief gemarginaliseerde vrouwen, in productie- en verkoopcoöperaties, door verkoopondersteuning en financiële steun te bieden, met name op het platteland en in afgelegen gebieden;
- e. Micro-ondernemingen, nieuwe kleine bedrijven, coöperatieve ondernemingen, uitbreiding van afzetgebieden en andere mogelijkheden voor werkgelegenheid bevorderen en versterken en, waar mogelijk, de overgang van de informele naar de formele sector in stedelijke gebieden en in plattlandsgebieden vergemakkelijken.
- f. Kapitaal investeren en effectenportefeuilles ontwikkelen om ondernemingen van vrouwen te financieren;
- g. Voldoende aandacht geven aan de verlening van technische ondersteuning, advisering, opleiding en herscholing voor vrouwen in verband met hun intrede in de markteconomie;
- h. Kredietnetwerken en innoverende ondernemingen, inclusief traditionele spaarprogramma's, ondersteunen;
- i. Netwerkvoorzieningen voor vrouwelijke ondernemers verzorgen, met inbegrip van mogelijkheden voor begeleiding van onervaren vrouwen door meer ervaren vrouwen;
- j. Organisaties in de gemeenschap en overheden aanmoedigen om leningsfaciliteiten voor vrouwelijke ondernemers op te zetten op basis van modellen van succesvolle kleinschalige coöperaties.

177. Door de particuliere sector, inclusief multinationale en nationale ondernemingen:

- a. Beleid aannemen en mechanismen opzetten om contracten te verlenen zonder te discrimineren;
- b. Vrouwen werven voor leidinggevende functies, besluitvorming en management en opleidingsprogramma's voor vrouwen verzorgen, op voet van gelijkheid met mannen;
- c. De nationale arbeids-, milieu-, consumenten-, gezondheids- en veiligheidswetgeving in acht nemen, met name voor zover deze vrouwen betreft.

Strategische doelstelling F.5 Seksescheiding in de beroepsuitoefening en alle vormen van discriminatie bij de arbeidsvoorziening uitbannen

Te ondernemen actie

178. Door regeringen, werkgevers, werknemers, vakbonden en vrouwenorganisaties:

- a. Wetten en voorschriften uitvoeren en handhaven en vrijwillige gedragscodes aanmoedigen, die verzekeren dat internationale arbeidsnormen, zoals Verdrag nr. 100 van de Internationale Arbeidsorganisatie betreffende gelijke beloning en rechten van arbeidskrachten, gelijkkelijk van toepassing zijn op vrouwelijke en mannelijke arbeidskrachten;
- b. Wetgeving maken en handhaven en uitvoeringsmaatregelen invoeren, met inbegrip van mogelijkheden voor schadeloosstelling en toegang tot rechtspraak wanneer die wetgeving en maatregelen niet worden nageleefd, om directe en indirecte discriminatie op grond van geslacht, huwelijkse staat en gezinssituatie te verbieden met betrekking tot toegang tot werkgelegenheid, arbeidsvoorwaarden, inclusief opleiding, bevordering, gezondheid en veiligheid, beëindiging van het werkverband en de sociale zekerheid van werknemers, met inbegrip van wettelijke bescherming tegen seksuele en op ras gebaseerde intimidatie;
- c. Wetgeving maken en handhaven en beleidsmaatregelen voor de werkplek ontwikkelen, die op gender gebaseerde discriminatie op de arbeidsmarkt tegengaan, met name met betrekking tot oudere vrouwelijke werknemers, bij aanstelling en promotie en bij de toekenning van werknemersvoorzieningen en sociale zekerheid, alsmede met betrekking tot discriminerende arbeidsomstandigheden en seksuele intimidatie; er moeten mechanismen worden ontwikkeld om dergelijke wetgeving regelmatig opnieuw te bezien en toe te zien op de uitvoering ervan;
- d. Discriminerende praktijken van werkgevers op basis van de rol en de taken van vrouwen in de voortplanting uitbannen, waaronder de weigering vrouwen in dienst te nemen en ontslag van vrouwen op grond van zwangerschap en hun verantwoordelijkheden in verband met borstvoeding;
- e. Werkgelegenheidsprogramma's en -diensten ontwikkelen en bevorderen voor vrouwen die hun intrede doen en/of herintreden op de arbeidsmarkt, met name voor arme vrouwen in de steden, vrouwen op het platteland en jonge vrouwen, zelfstandig gevestigde vrouwen en vrouwen die negatieve effecten ondervinden van structurele aanpassing;
- f. Programma's uitvoeren en volgen voor gerichte arbeidsvoorziening in de openbare en particuliere sector, voor rechtvaardigheid en positieve actie, om de stelselmatige discriminatie van vrouwen in het arbeidsbestel aan te pakken, met name ten aanzien van vrouwen met een handicap en vrouwen die tot andere achterstandsgroepen behoren, bij de aanstelling, behoud van werkgelegenheid en promotie, en bij beroepsopleiding voor vrouwen in alle sectoren;

- g. Seksescheiding in de beroepsuitoefening uitbannen, met name door de gelijke participatie van vrouwen in hooggekwalificeerde banen en hogere managementfuncties te bevorderen, en via andere maatregelen, zoals begeleiding en plaatsing, die hun loopbaanontwikkeling on-the-job en hun doorstromingskansen op de arbeidsmarkt stimuleren, en door de diversifiëring van beroepskeuzen door zowel vrouwen als mannen aan te moedigen; vrouwen aanmoedigen om niet-traditionele banen aan te nemen, met name in wetenschap en technologie en mannen stimuleren werk te zoeken in de sociale sector;
- h. Erkennen dat collectief onderhandelen een recht is en een belangrijk mechanisme vormt om ongelijke betaling voor vrouwen af te schaffen en arbeidsvoorwaarden te verbeteren;
- i. De verkiezing van vrouwelijke vakbondsfunctionarissen bevorderen en waarborgen dat vakbondsfunctionarissen die worden gekozen om vrouwen te vertegenwoordigen, zich verzekerd weten van bescherming van hun baan en fysieke veiligheid in verband met de vervulling van hun functies;
- j. Toegang garanderen tot speciale programma's en speciale programma's ontwikkelen, om vrouwen met een handicap in staat te stellen werk te vinden en te behouden, en waarborgen dat zij toegang krijgen tot onderwijs en opleiding op alle passende niveaus, in overeenstemming met de standaardregels inzake gelijke kansen van gehandicapten; 30/ Voor zover mogelijk, de werkomstandigheden aanpassen aan de behoeften van vrouwen met een handicap, die wettelijke bescherming moeten krijgen tegen ongefundeerd ontslag in verband met hun handicap;
- k. Inspanningen om de salariëringsskloof tussen vrouwen en van mannen te dichten, intensiveren, stappen ondernemen om het beginsel van gelijke beloning voor gelijkwaardig werk uit te voeren via aanscherping van wetgeving, met inbegrip van naleving van internationale arbeidswetten en -normen, en functiewaarderingsregelingen met gender-neutrale criteria stimuleren;
- l. Mechanismen opzetten en/of versterken om uitspraak te doen in zaken die verband houden met onderscheid in salariëring;
- m. Specifieke streefdata vaststellen voor de uitbanning van alle vormen van kinderarbeid, die in strijd zijn met aanvaarde internationale normen en waarborgen dat relevante bestaande wetten volledig worden gehandhaafd en, indien van toepassing, de wetgeving invoeren die nodig is om het Verdrag inzake de rechten van het kind en de normen van de Internationale Arbeidsorganisatie betreffende de bescherming van werkende kinderen, uit te voeren, met name met betrekking tot straatkinderen, door passende dienstverlening op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs en andere sociale voorzieningen;
- n. Verzekeren dat strategieën om kinderarbeid uit te bannen zich ook richten op de extreem hoge eisen die aan sommige meisjes worden gesteld met betrekking tot onbetaalde arbeid in hun eigen huishouden en andere huishoudens, waar van toepassing;
- o. De loonstructuren in overwegend door vrouwen uitgeoefende beroepen, zoals onderwijs, verpleging en kinderverzorging, opnieuw bezien, analyseren en, indien van toepassing, herzien, om hun lage status en verdiensten te verbeteren;
- p. Productieve arbeid van geregistreerde migrerende vrouwen, (inclusief vrouwen die overeenkomstig het Verdrag van 1951 inzake de status van vluchtelingen als zodanig zijn erkend) stimuleren via een ruimere erkenning van buitenlands onderwijs en buitenlandse getuigschriften en door een geïntegreerde aanpak m.b.t. de praktijkopleiding te volgen, met inbegrip van taalonderwijs.

Te ondernemen actie

179. Door regeringen:

- a. Beleidsmaatregelen aannemen om de deugdelijke bescherming uit hoofde van arbeidswetten en socialezekerheidsuitkeringen voor deeltijd-, seizoens- en thuiswerkers en tijdelijke arbeidskrachten te waarborgen; loopbaanontwikkeling bevorderen op basis van arbeidsvoorwaarden waarbij sprake is van harmonisatie van verantwoordelijkheden voor werk en gezin;
- b. Waarborgen dat vrouwen en mannen op voet van gelijkheid vrijelijk kunnen kiezen of zij voltijds of in deeltijd willen werken en deugdelijke bescherming overwegen voor atypische arbeidskrachten wat betreft toegang tot arbeidsplaatsen, arbeidsvoorwaarden en sociale zekerheid;
- c. Via wetgeving, stimulansen en/of aanmoediging verzekeren dat vrouwen en mannen ouderschapsverlof kunnen nemen met behoud van hun baan en een ouderschapsuitkering kunnen ontvangen; de gelijke verdeling van gezinsverantwoordelijkheden door mannen en vrouwen bevorderen, mede door passende wetgeving, stimulansen en/of aanmoediging, en ook bevorderen dat het werkende moeders gemakkelijker wordt gemaakt borstvoeding te geven;
- d. Beleidsmaatregelen ontwikkelen, onder andere op onderwijsgebied, om te komen tot verandering van de attitudes die de verdeling van arbeid op basis van gender versterken, om het concept van gedeelde gezinsverantwoordelijkheid voor werkzaamheden in huis te bevorderen, in het bijzonder met betrekking tot de zorg voor kinderen en ouderen;
- e. De ontwikkeling van, en de toegang tot technologieën verbeteren die werkzaamheden in de beroepsuitoefening en in huis vergemakkelijken, die aanmoedigen tot zelfstandigheid, inkomsten genereren, de door gender gedicteerde rolverdeling binnen het productieproces veranderen en vrouwen in staat stellen door te stromen vanuit laagbetaalde banen;
- f. Een scala van beleidsmaatregelen en programma's bestuderen, inclusief socialezekerheidswetgeving en belastingstelsels, in overeenstemming met nationale prioriteiten en beleidsmaatregelen, om vast te stellen hoe gelijkheid tussen seksen en flexibiliteit kunnen worden bevorderd in de wijze waarop mensen hun tijd verdelen tussen en profijt trekken van onderwijs en opleiding, betaalde arbeid, gezinsverantwoordelijkheden, vrijwilligerswerk en andere sociaal zinvolle vormen van arbeid, rust en vrijetijdsbesteding.

180. Door regeringen, de particuliere sector en niet-gouvernementele organisaties, vakbonden en de Verenigde Naties, al naar gelang:

- a. Passende maatregelen nemen in samenspraak met daarvoor in aanmerking komende overheidsinstanties en werkgevers- en werknemersverenigingen, zodat vrouwen en mannen tijdelijk verlof kunnen opnemen, hun werknemersvoorzieningen en pensioenrechten kunnen overdragen en voorzieningen kunnen treffen om hun werktijden te veranderen, zonder dat zij hun vooruitzichten op ontwikkeling en bevordering in het werk en in hun loopbaan opofferen;
- b. Voorlichtingsprogramma's opzetten en verzorgen via innoverende mediacampagnes en voorlichtingsprogramma's op school en in de gemeenschap om mensen beter bewust te maken van gelijkheid van seksen en de niet-stereotiepe rol van vrouwen en mannen

binnen het gezin; zorg dragen voor ondersteunende diensten en faciliteiten, zoals kinderopvang op de werkplek en flexibele arbeidsregelingen;

- c. Wetten invoeren en handhaven tegen alle vormen van seksuele en andere intimidatie overal op het werk.

G. Zeggenschap en besluitvorming

181. De Universele Verklaring van de rechten van de mens bepaalt dat iedereen het recht heeft deel te nemen aan de regering van zijn/haar land. De empowerment en de autonomie van vrouwen en de verbetering van de maatschappelijke, economische en politieke positie van vrouwen zijn van essentieel belang om te komen tot een doorzichtige en verantwoordelijke regering en bestuur en duurzame ontwikkeling op alle gebieden van het maatschappelijk leven. De machtsverhoudingen die het vrouwen onmogelijk maken inhoud aan hun leven te geven, werken op vele niveaus van de samenleving door, van het meest persoonlijke niveau tot op het hoogste openbare niveau. Door het streven naar gelijke participatie van vrouwen en mannen in de besluitvorming te verwezenlijken, ontstaat een evenwicht dat een betere afspiegeling vormt van de samenstelling van de maatschappij en dat nodig is om de democratie te versterken en het behoorlijk functioneren hiervan te bevorderen. Gelijkheid in de politieke besluitvorming vervult een hefboomfunctie; zonder die functie is het hoogst onwaarschijnlijk dat werkelijke integratie van de gelijkheidsdimensie in beleidsvorming door de overheid haalbaar is. In dit verband vervult de gelijke participatie van vrouwen in het politieke leven een spilfunctie in het algemene proces van verbetering van de positie van de vrouw. Gelijke participatie van vrouwen in het besluitvormingsproces is niet alleen een vereiste voor louter rechtvaardigheid of democratie, maar kan ook worden gezien als een noodzakelijke voorwaarde om rekening te houden met de belangen van vrouwen. Zonder de actieve participatie van vrouwen en zonder dat op alle besluit-vormingsniveaus rekening wordt gehouden met vrouwen, zijn gelijkheid, ontwikkeling en vrede niet te verwezenlijken.

182. Hoewel in de meeste landen de democratisering een hoge vlucht neemt, zijn vrouwen op de meeste bestuurlijke niveaus nog altijd ondervertegenwoordigd, met name in ministeriële en andere uitvoerende organen, en hebben zij nog maar erg weinig politieke macht weten te veroveren in wetgevende organen; ook ten aanzien van het streven van de Economische en Sociale Raad om in 1995 30% van de functies op besluitvormingsniveau te doen vervullen door vrouwen, is weinig vooruitgang geboekt. Wereldwijd wordt slechts 10% van het aantal leden van wetgevende organen gevormd door vrouwen en het percentage ministersposten dat thans door vrouwen wordt ingenomen, is nog geringer. In sommige landen, waaronder die welke fundamentele politieke, economische en sociale veranderingen ondergaan, is het aantal vrouwen in wetgevende organen zelfs sterk gedaald. De helft van het aantal kiezers in vrijwel alle landen bestaat weliswaar uit vrouwen en in vrijwel alle lidstaten van de Verenigde Naties hebben vrouwen het kiesrecht en het recht om een openbare functie te vervullen, maar toch zijn vrouwen nog altijd ondervertegenwoordigd als kandidaten voor openbare functies. De traditionele wijze van werken van vele politieke partijen en overheidsstructuren blijven een belemmering voor participatie van vrouwen in het openbare leven. Vrouwen kunnen worden ontmoedigd om te solliciteren naar een politieke functie door discriminerende attitudes en gebruiken, door verantwoordelijkheden voor het gezin en de zorg voor kinderen en door de hoge kosten van het dingen naar en het bekleden van een openbare functie. Vrouwen in de politiek en op besluitvormingsniveau in regeringen en wetgevende organen dragen bij aan het

opnieuw vaststellen van politieke prioriteiten, aan het plaatsen van nieuwe onderwerpen op de politieke agenda, die de gender-bewuste problemen, waarden en ervaringen van vrouwen weerspiegelen en aanpakken en die ook een nieuwe kijk geven op de politieke hoofdthema's.

183. Vrouwen hebben duidelijk blijk gegeven van hun goede leidinggevende capaciteiten in zowel de samenleving en informele organisaties, als openbare functies. Socialisatie en negatieve stereotypering van vrouwen en mannen, met inbegrip van stereotypering via de media, versterken echter de tendens om politieke besluitvorming nog altijd voor te behouden aan mannen. Ook de ondervertegenwoordiging van vrouwen in besluitvormingsfuncties op het gebied van kunst, cultuur, sport, de media, onderwijs, godsdienst en wetgeving, maakt dat vrouwen in vele essentiële instellingen tot nu toe nog altijd geen belangrijke invloed kunnen uitoefenen.

184. Doordat vrouwen slechts in beperkte mate toegang hebben tot de traditionele wegen naar macht, zoals de besluitvormingsorganen van politieke partijen, werkgeversorganisaties en vakbonden, hebben zij zich via alternatieve structuren toegang weten te verschaffen tot macht, in het bijzonder via niet-gouvernementele organisaties. Via niet-gouvernementele en organisaties aan de basis hebben vrouwen hun belangen en problemen naar voren weten te brengen en hebben zij vrouwenthema's op de nationale, regionale en internationale agenda weten te plaatsen.

185. Ongelijkheid in het openbare leven begint vaak met discriminerende attitudes en gebruiken en ongelijke machtsverhoudingen tussen vrouwen en mannen binnen het gezin, zoals omschreven in punt 29 hierboven. De ongelijke verdeling van arbeid en verantwoordelijkheden binnen het huishouden, op basis van ongelijke machtsverhoudingen, beperkt ook de mogelijkheden van vrouwen om de tijd vrij te maken en de vaardigheden te ontwikkelen die nodig zijn om deel te nemen aan besluitvorming in breder verband. Een meer gelijke verdeling van deze verantwoordelijkheden tussen vrouwen en mannen biedt niet alleen vrouwen en hun dochters een betere kwaliteit van het bestaan, maar vergroot ook hun kansen om overheidsbeleid, -procedures en -uitgaven zodanig vorm te geven en te ontwerpen dat hun belangen kunnen worden erkend en ondervangen. Informele netwerken en besluitvormingsstructuren op lokaal gemeenschapsniveau, waarin mannen de toon zetten, beperken de mogelijkheid van vrouwen om op gelijke wijze deel te nemen aan het politieke, economische en sociale leven.

186. Het kleine percentage vrouwen onder hen die economische en politieke besluiten nemen op lokaal, nationaal, regionaal en internationaal niveau weerspiegelt de structurele en door attitudes bepaalde belemmeringen die moeten worden weggenomen door gerichte maatregelen. Regeringen, multinationale en nationale ondernemingen, de massamedia, banken, academische en wetenschappelijke instellingen en regionale en internationale organisaties, met inbegrip van die van de Verenigde Naties, maken niet volledig gebruik van de talenten van vrouwen als topmanagers, beleidsmakers, diplomaten en onderhandelaars.

187. De eerlijke verdeling van macht en beslissingsbevoegdheid op alle niveaus hangt af van regeringen en andere actoren die statistische, op gender gebaseerde analyses verrichten en zorg dragen voor de mainstreaming van een gender-perspectief bij de ontwikkeling van beleid en de uitvoering van programma's. Gelijkheid op het gebied van besluitvorming is essentieel

voor empowerment van vrouwen. In sommige landen heeft positieve actie geleid tot een vertegenwoordiging van 33,3% of meer in lokale en nationale bestuursorganen.

188. Nationale, regionale en internationale statistische instellingen weten nog te weinig over het presenteren van de problemen in verband met de gelijke behandeling van vrouwen en mannen in het economisch en sociaal leven. Met name wordt er te weinig gebruik gemaakt van bestaande gegevensbestanden en methodieken op het belangrijke gebied van besluitvorming.

189. Bij het aanpakken van de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen in de verdeling van macht en besluitvorming op alle niveaus moeten regeringen en andere actoren een actief en zichtbaar beleid bevorderen gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, zodat, alvorens besluiten worden genomen, een analyse wordt gemaakt van de effecten hiervan op respectievelijk mannen en vrouwen.

Strategische doelstelling G.1 Maatregelen treffen om te zorgen voor gelijke toegang tot en volwaardige participatie van vrouwen in machtsstructuren en besluitvorming

Te ondernemen actie

190. Door regeringen:

- a. Zich ertoe verbinden doelgericht te streven naar evenwicht tussen beide seksen in overheidsorganen en -commissies, alsmede in openbare bestuurlijke instanties en in de rechterlijke macht, inclusief, onder andere, het bepalen van doelstellingen en het uitvoeren van maatregelen om het aantal vrouwen in dergelijke functies aanzienlijk te vergroten, om zo, zo nodig via positieve actie, te komen tot gelijke vertegenwoordiging van vrouwen en mannen, in alle functies bij overheden en in het openbaar bestuur;
- b. Maatregelen treffen, inclusief, waar nodig, in verkiezingsstelsels, om politieke partijen aan te moedigen in gekozen en niet-gekozen openbare functies vrouwen te doen benoemen in gelijke aantallen op hetzelfde niveau als mannen;
- c. De gelijke rechten van vrouwen en mannen om zich bezig te houden met politieke activiteiten en hun vrijheid van vereniging beschermen en bevorderen, met inbegrip van lidmaatschap van politieke partijen en vakbonden;
- d. De verschillende effecten van diverse kiesstelsels op de politieke vertegenwoordiging van vrouwen in gekozen organen opnieuw bestuderen en, waar van toepassing, overwegen deze systemen aan te passen of te hervormen;
- e. De vooruitgang op het gebied van de vertegenwoordiging van vrouwen in het oog houden en evalueren door regelmatig kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over vrouwen en mannen op alle niveaus in de verschillende bestuursfuncties in de openbare en de particuliere sector te verzamelen, te analyseren en te verspreiden, en gegevens verspreiden over het aantal vrouwen en mannen dat op jaarbasis op de verschillende niveaus bij de overheid is aangesteld; zorgen dat vrouwen en mannen gelijkelijk toegang hebben tot het hele scala van overheidsfuncties en binnen de overheidsstructuren systemen opzetten om de vooruitgang op dit gebied te kunnen volgen;

- f. Niet-gouvernementele organisaties en onderzoeksinstituten ondersteunen die studies verrichten naar de participatie van vrouwen in en hun invloed op besluitvorming en het besluitvormingsklimaat;
- g. Grotere betrokkenheid van inheemse vrouwen bij de besluitvorming op alle niveaus aanmoedigen;
- h. Aanmoedigen en, indien van toepassing, ervoor zorg dragen dat door de overheid gefinancierde organisaties een beleid en een aanpak volgen waarbij niet wordt gediscrimineerd, teneinde het aantal vrouwen in hun organisatie te vergroten en hun positie te verbeteren;
- i. Erkennen dat het delen van verantwoordelijkheden voor werk en ouderschap tussen vrouwen en mannen de toenemende participatie van vrouwen in het openbare leven bevordert, en passende maatregelen nemen om dit te verwezenlijken, met inbegrip van maatregelen om gezinsleven en werk met elkaar te kunnen combineren;
- j. In de lijsten van nationale kandidaten voor verkiezing of benoeming in organen, gespecialiseerde organisaties en andere autonome organisaties van de Verenigde Naties, streven naar evenwicht tussen beide seksen, in het bijzonder voor hogere functies.

191. Door politieke partijen:

- a. Overwegen partijstructuren en procedures te bestuderen, om alle belemmeringen weg te nemen die direct of indirect vrouwen discrimineren in de mogelijkheden tot participatie;
- b. Overwegen initiatieven te ontwikkelen die vrouwen in staat stellen volwaardig te participeren in alle interne beleidsvormingsstructuren en processen betreffende voordrachten voor benoeming en verkiezing;
- c. Overwegen genderspecifieke problemen op de politieke agenda te plaatsen en maatregelen te nemen om te verzekeren dat vrouwen op voet van gelijkheid met mannen kunnen participeren in de leiding van politieke partijen.

192. Door regeringen, nationale organen, de particuliere sector, politieke partijen, vakbonden, werkgeversorganisaties, onderzoeksinstituten en academische instellingen, subregionale en regionale organen en niet-gouvernementele en internationale organisaties:

- a. Gerichte actie ondernemen om een kritische massa van vrouwelijke leiders, leidinggevend en managers in strategische bestuursfuncties te vormen;
- b. Mechanismen opzetten of versterken, al naar gelang, om erop toe te zien dat vrouwen toegang hebben tot de hoogste besluitvormingsniveaus;
- c. De criteria voor werving en benoeming in advies- en besluitvormingsorganen en voor promotie naar leidinggevende functies opnieuw bezien, om te verzekeren dat dergelijke criteria relevant zijn en niet discriminerend jegens vrouwen;
- d. Inspanningen van niet-gouvernementele organisaties, vakbonden en de particuliere sector om gelijkheid tussen vrouwen en mannen in hun organisatie te bewerkstelligen, aanmoedigen, met inbegrip van gelijke participatie in hun besluitvormingsorganen en bij onderhandelingen op alle gebieden en op alle niveaus;
- e. Communicatiestrategieën ontwikkelen om de maatschappelijke discussie over de nieuwe rol van mannen en vrouwen in de samenleving en in het gezin, zoals omschreven in punt 29 hierboven, te bevorderen;

- f. Programma's voor werving en loopbaanontwikkeling herstructureren, om te zorgen dat alle vrouwen, en met name jonge vrouwen, gelijke toegang hebben tot opleidingen voor management, ondernemerschap, technische functies en leiderschap, inclusief praktijkopleidingen;
- g. Loopbaanbevorderingsprogramma's ontwikkelen voor vrouwen van alle leeftijden, waarbij inbegrepen loopbaanplanning, begeleiding, ondersteuning, opleiding en omscholing;
- h. De participatie van niet-gouvernementele vrouwenorganisaties in conferenties van de Verenigde Naties en de voorbereiding hiervoor aanmoedigen en ondersteunen;
- i. Streven naar en steun verlenen aan evenwicht tussen seksen bij de samenstelling van delegaties bij de Verenigde Naties en andere internationale fora.

193. Door de Verenigde Naties:

- a. Bestaand werkgelegenheidsbeleid uitvoeren en nieuwe maatregelen op dit gebied nemen, om te komen tot algehele gelijkheid van seksen, met name op het niveau van 'professional' en hoger, in het jaar 2000, daarbij naar behoren rekening houdende met het belang van werving van personeel op zo breed mogelijke geografische schaal, in overeenstemming met artikel 101, derde lid, van het Handvest van de Verenigde Naties;
- b. Mechanismen ontwikkelen om vrouwelijke kandidaten voor te dragen voor benoeming in hogere functies bij de Verenigde Naties, de gespecialiseerde organisaties en andere organisaties en organen van de Verenigde Naties;
- c. Kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over vrouwen en mannen in het besluitvormingsproces blijven verzamelen en verspreiden en de kenmerkende gevolgen van hun optreden voor de besluitvorming analyseren en de gemaakte vorderingen blijven volgen op weg naar verwezenlijking van de doelstelling van de Secretaris-Generaal om in het jaar 2000 in leidinggevende functies en bestuursfuncties 50% vrouwen te hebben.

194. Door vrouwenorganisaties, niet-gouvernementele organisaties, vakbonden, sociale partners, producenten en industriële en beroepsorganisaties:

- a. Solidariteit tussen vrouwen opbouwen en versterken via informatie, voorlichting en bewustmakingsactiviteiten;
- b. Op alle niveaus bepleiten dat vrouwen in staat worden gesteld invloed uit te oefenen op politieke, economische en sociale besluiten, processen en systemen en ernaar streven dat gekozen vertegenwoordigers kunnen worden aangesproken op hun inzet voor gender-vraagstukken;
- c. In overeenstemming met de wetgeving inzake bescherming van gegevens, gegevensbestanden opzetten met betrekking tot vrouwen en hun kwalificaties, waaruit kan worden geput bij benoeming van vrouwen in hogere bestuursfuncties en adviesfuncties, welke bestanden kunnen worden verspreid onder rege ringen, regionale en internationale organisaties en particuliere bedrijven, politieke partijen en andere daarvoor in aanmerking komende organen;

Te ondernemen actie

195. Door regeringen, nationale organen, de particuliere sector, politieke partijen, vakbonden, werkgeversorganisaties, subregionale en regionale organen, niet-gouvernementele en internationale organisaties en onderwijsinstellingen:

- a. Opleidingen verzorgen in leiderschap en zelfrespect, om vrouwen en meisjes, en wel met name diegenen die speciale behoeften hebben, vrouwen met een handicap of vrouwen die tot een raciale en etnische minderheid behoren, te ondersteunen bij het versterken van hun zelfrespect en hen aan te moedigen om bestuursfuncties te aanvaarden;
- b. Doorzichtige criteria voor bestuursfuncties hanteren en ervoor zorgen dat in de selectieorganen de aantallen vrouwen en mannen evenwichtig zijn verdeeld;
- c. Een systeem creëren om onervaren vrouwen te begeleiden en hun met name opleidingen aan te bieden, waaronder opleidingen voor leiding geven en besluitvorming, spreken in het openbaar en assertiviteit, als ook het voeren van politieke campagnes;
- d. Vrouwen en mannen gender-bewuste opleidingen geven, om arbeidsverhoudingen zonder discriminatie en eerbied voor de verscheidenheid in stijlen van werken en leiding geven te bevorderen;
- e. Mechanismen en opleidingen ontwikkelen om vrouwen aan te moedigen te participeren in het verkiezingsproces, politieke activiteiten en andere gebieden waarop leiderschap een rol speelt.

H. Institutionele mechanismen voor verbetering van de positie van de vrouw

196. In vrijwel alle lidstaten zijn nationale organen opgezet voor de verbetering van de positie van de vrouw, onder andere om te komen tot het opzetten, bevorderen van de uitvoering van, uitvoeren, bewaken, evalueren, bepleiten en mobiliseren van steun voor beleid om de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen. Nationale organen zijn er in uiteenlopende vormen, hun effectiviteit verschilt en in sommige gevallen zijn zij zelfs achteruitgegaan. Deze mechanismen, die in nationale overheidsstructuren vaak worden gemarginaliseerd, worden veelvuldig gehinderd door onduidelijke mandaten, gebrek aan geschikt personeel, opleiding en gegevens en door het ontbreken van voldoende middelen en toereikende steun van de nationale politieke leiding.

197. Op regionaal en internationaal niveau stuiten mechanismen en instellingen om de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen als integraal deel van de algehele politieke, economische, sociale en culturele ontwikkeling en van initiatieven op het gebied van ontwikkeling en mensenrechten, op soortgelijke problemen, die voortkomen uit een gebrek aan inzet op de hoogste niveaus.

198. Achtereenvolgende internationale conferenties hebben de nadruk gelegd op de noodzaak om bij de planning van beleid en programma's rekening te houden met gender-factoren. In vele gevallen is dat echter niet gebeurd.

199. Regionale organen die zich bezighouden met de verbetering van de positie van de vrouw, zijn versterkt; dat geldt ook voor internationale organen, zoals de Commissie inzake de status van vrouwen en de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen. Het feit dat er slechts beperkte middelen beschikbaar zijn, blijft echter de volledige uitvoering van hun mandaat belemmeren.

200. In vele organisaties zijn methodieken ontwikkeld voor op gender gebaseerde analyse van beleidsmaatregelen en programma's en om de verschillende effecten van beleidsmaatregelen op mannen en vrouwen aan te pakken; die methodieken zijn voor toepassing beschikbaar, maar worden vaak niet of niet consequent toegepast.

201. Een nationaal orgaan om de positie van vrouwen te verbeteren is de centrale eenheid beleidscoördinatie bij de overheid. Haar voornaamste taak is het ondersteunen van mainstreaming van de gelijkheid van de seksen op alle beleidsgebieden binnen de hele overheid. De noodzakelijke voorwaarden voor een effectief functioneren van dergelijke organen zijn onder andere:

- a. Positionering op het hoogste niveau binnen de overheid, onder verantwoordelijkheid van een minister;
- b. Institutionele mechanismen of processen die, al naar gelang, gedecentraliseerde planning, uitvoering en monitoring vergemakkelijken, teneinde niet-gouvernementele organisaties en organisaties binnen de samenleving van laag tot hoog hierbij te betrekken;
- c. Voldoende budgettaire middelen en voldoende professionele capaciteit;
- d. Gelegenheid om de ontwikkeling van al het overheidsbeleid te beïnvloeden.

202. In het kader van de mechanismen om de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen, moeten de regering en andere actoren een actief en zichtbaar beleid voeren, gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, zodat, alvorens besluiten worden genomen, een analyse wordt gemaakt van de effecten hiervan op respectievelijk vrouwen en mannen.

Strategische doelstelling H.1 Nationale organen en andere overheidsinstellingen opzetten en versterken

Te ondernemen actie

203. Door regeringen:

- a. Ervoor zorg dragen dat de verantwoordelijkheid voor de verbetering van de positie van vrouwen op een zo hoog mogelijk regeringsniveau ligt; in vele gevallen zou deze op ministersniveau kunnen liggen.
- b. Op basis van een sterke politieke inzet, een nationaal orgaan opzetten, indien dit nog niet bestaat, en voor zover deze wel bestaan, nationale organen versterken om de positie van vrouwen op het hoogst mogelijke overheidsniveau te verbeteren; een dergelijk orgaan moet duidelijk omliggende mandaten en bevoegdheden hebben; essentieel zijn in dit verband voldoende middelen en het vermogen en de bevoegdheid om het beleid te beïnvloeden en wetgeving op te stellen en te herzien; een dergelijk orgaan moet zich onder andere bezighouden met beleidsanalyse, fungeren als pleitbezorger en zorg dragen voor communicatie, coördinatie en toezicht op de uitvoering;
- c. Zorgen voor de opleiding van personeel in het ontwerpen en analyseren van gegevens vanuit een gender-perspectief;
- d. Procedures vaststellen om te zorgen dat dit orgaan in een vroeg stadium informatie kan verzamelen over beleidsaangelegenheden die de hele overheid betreffen en dat het hieruit doorlopend put bij de beleidsontwikkeling en -evaluatie binnen de overheid;
- e. Regelmatig aan wetgevende organen verslag uitbrengen over de vorderingen met betrekking tot de desbetreffende inspanningen ten behoeve van mainstreaming van gender-kwesties, gelet op de uitvoering van het slotdocument;
- f. De actieve betrokkenheid van een breed en gevarieerd scala van institutionele actoren in de overheidssector, de particuliere sector en de vrijwilligerssector aanmoedigen en bevorderen, om zich in te spannen voor gelijkheid van vrouwen en mannen.

Strategische doelstelling H.2 ***Een gender-perspectief integreren in wetgeving, overheidsbeleid, -programma's en -projecten***

Te ondernemen actie

204. Door regeringen:

- a. Ernaar streven dat, alvorens beleidsbeslissingen worden genomen, het effect hiervan op onderscheidenlijk vrouwen en mannen wordt geanalyseerd;
- b. Nationale beleidsmaatregelen, programma's en projecten en de uitvoering hiervan regelmatig toetsen, waarbij het effect hiervan op het werkgelegenheids- en inkomensbeleid wordt geëvalueerd, teneinde te garanderen dat ontwikkeling direct aan vrouwen ten goede komt en dat met hun volledige, bijdrage aan ontwikkeling, zowel betaald als onbetaald, rekening wordt gehouden in het economisch beleid en de economische planning;
- c. Nationale strategieën en doelstellingen inzake gelijkheid van vrouwen en mannen bevorderen, teneinde belemmeringen voor de uitoefening van rechten door vrouwen weg te nemen en alle vormen van discriminatie van vrouwen ongedaan te maken;
- d. Waar nodig samenwerken met leden van de wetgevende organen, om in alle wetgeving en beleidsmaatregelen rekening te houden met gender;
- e. Alle ministeries een mandaat verlenen om beleidsmaatregelen en programma's te bezien vanuit een gender-perspectief, uitgaande van het slotdocument; de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van dat mandaat op het hoogst mogelijke niveau leggen; een interdepartementale coördinatiestructuur opzetten en/of versterken om dit mandaat uit te voeren, de voortgang te bewaken en netwerken op te bouwen met daarvoor in aanmerking komende organen.

205. Door het nationale orgaan:

- a. De opstelling en uitvoering van overheidsbeleid inzake gelijkheid van vrouwen en mannen vergemakkelijken, passende strategieën en methodieken ontwikkelen en coördinatie en samenwerking binnen de centrale overheid bevorderen om te zorgen voor mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsvormingsprocessen;
- b. Samenwerkingsverbanden met de desbetreffende overheidsinstanties, centra voor vrouwenstudies en -onderzoek, academische instellingen en onderwijsinstellingen, de particuliere sector, de media, niet-gouvernementele organisaties en met name vrouwenorganisaties, en alle andere actoren in de samenleving bevorderen en opzetten;
- c. Activiteiten ontplooiën die zich richten op aanpassing van de wetgeving met betrekking tot onder andere het gezin, arbeidsvoorwaarden, sociale zekerheid, inkomstenbelasting, gelijke kansen in het onderwijs, gerichte maatregelen om de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen en de perceptie van attitudes en een cultuur die gelijkheid bevordert, en in al het wetgevingsbeleid en de beleidsaanpassingen een gender-perspectief bevorderen;
- d. Bevorderen dat vrouwen in toenemende mate zowel actief als passief participeren in het ontwikkelingsproces, hetgeen zou kunnen leiden tot een verbetering van de kwaliteit van het bestaan van alle mensen;
- e. Directe contacten tot stand brengen met nationale, regionale en internationale organen die zich bezighouden met de verbetering van de positie van de vrouw;

- f. Zorgen voor opleiding en advisering ten behoeve van overheidsinstanties, opdat zij in hun beleid en hun programma's een gender-perspectief integreren.

Strategische doelstelling H.3 Naar sekse uitgesplitste gegevens en informatie genereren en verspreiden ten behoeve van planning en evaluatie

Te ondernemen actie

206. Door nationale, regionale en internationale statistische diensten en daarvoor in aanmerking komende overheidsinstanties en organisaties van de Verenigde Naties, in samenwerking met onderzoeks- en documentatieorganisaties, op de gebieden waarop zij onderscheidenlijk verantwoordelijk zijn:

- a. Ervoor zorgen dat statistische gegevens met betrekking tot personen worden verzameld, gebundeld, geanalyseerd en gepresenteerd, uitgesplitst naar sekse en leeftijd en dat hieruit de problemen, aangelegenheden en vraagstukken met betrekking tot vrouwen en mannen in de samenleving naar voren komen;
- b. Regelmatig gegevens verzamelen, bundelen, analyseren en presenteren, uitgesplitst naar leeftijd, sekse, sociaaleconomische en andere relevante indicatoren, inclusief het aantal personen dat van iemand afhankelijk is, ten behoeve van gebruik in planning en uitvoering van beleid en programma's;
- c. Centra voor vrouwenstudies en onderzoeksorganisaties betrekken bij het ontwikkelen en testen van passende indicatoren en onderzoeksmethodieken ter verbetering van de genderanalyse, en bij de monitoring en evaluatie van de implementatie van de doelstellingen van het slotdocument;
- d. Medewerkers aanwijzen of benoemen om programma's voor genderspecifieke statistieken te versterken en zorgen voor coördinatie, monitoring en koppeling hiervan aan alle statistische gebieden, en komen tot een resultaat waarin statistieken op de verschillende deelgebieden zijn geïntegreerd;
- e. De verzameling van gegevens over de volledige bijdrage van vrouwen en mannen aan de economie, inclusief hun participatie in de informele sector(en), verbeteren;
- f. Een uitgebreidere kennis van alle vormen van arbeid en werkgelegenheid ontwikkelen door:
 - (i) De verzameling van gegevens te verbeteren met betrekking tot onbetaalde arbeid, waarmee al wel rekening wordt gehouden in het United Nations System of National Accounts, zoals in de landbouw, en in het bijzonder de landbouw voor de zelfvoorziening, en andere soorten productie buiten de markt om;
 - (ii) Metingen te verbeteren waarin de werkloosheid onder vrouwen en het ontbreken van passende werkgelegenheid voor vrouwen op de arbeidsmarkt thans worden onderschat;
 - (iii) In de desbetreffende fora methoden te ontwikkelen om in kwantitatieve zin de waarde vast te stellen van onbetaalde arbeid, die niet in de nationale rekeningen is opgenomen, zoals de zorg voor gezinsleden en de bereiding van voedsel, zodat die eventueel kan worden weergegeven in satellietrekeningen of andere officiële rekeningen, die los van, maar in samenhang met de nationale rekeningen worden opgesteld, teneinde de

economische bijdrage van vrouwen te erkennen en de ongelijke verdeling van betaalde en onbetaalde arbeid tussen vrouwen en mannen zichtbaar te maken;

- g. Een internationale classificatie van activiteiten ten behoeve van statistieken voor tijdsbesteding ontwikkelen, waarin rekening wordt gehouden met de verschillen tussen vrouwen en mannen in betaalde en onbetaalde arbeid, en naar sekse uitgesplitste gegevens verzamelen. Op nationaal niveau, met inachtneming van de nationale omstandigheden:
 - (i) Regelmatig onderzoek verrichten naar tijdsbesteding om onbetaalde arbeid in kwantitatieve zin te kunnen meten, met vermelding van de activiteiten die naast betaalde of andere onbetaalde bezigheden worden verricht;
 - (ii) In kwantitatieve zin onbetaalde arbeid meten, die niet voorkomt in de nationale rekeningen en streven naar verbetering van methoden om de waarde hiervan vast te stellen en accuraat weer te geven in satellietrekeningen of andere officiële rekeningen, los van, maar in samenhang met de nationale rekeningen;
- h. Concepten en methoden voor de verzameling van gegevens omtrent de meting van armoede onder vrouwen en mannen, inclusief hun toegang tot hulpbronnen, verbeteren;
- i. Vitale statistische stelsels versterken en genderspecifieke analyse opnemen in publicaties en onderzoek; bij het opzetten van onderzoek en de verzameling en analyse van gegevens prioriteit verlenen aan verschillen tussen seksen, teneinde gegevens over ziekte te verbeteren; en de verzameling van gegevens omtrent toegang tot gezondheidszorg, inclusief toegang tot uitgebreide dienstverlening op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid, zorg voor moeder en kind en gezinsplanning verbeteren, met speciale prioriteit voor zeer jonge moeders en voor ouderenzorg;
- j. Verbeterde, naar sekse en leeftijd uitgesplitste gegevens ontwikkelen met betrekking tot de slachtoffers en plegers van alle vormen van geweld jegens vrouwen, zoals geweld in huiselijke kring, seksuele intimidatie, verkrachting, incest en seksueel misbruik en handel in vrouwen en meisjes, alsook inzake geweldpleging door overheidsfunctionarissen;
- k. Concepten en methoden voor de verzameling van gegevens betreffende de participatie van vrouwen en mannen met een handicap, inclusief hun toegang tot hulpbronnen, verbeteren.

207. Door regeringen:

- a. Ervoor zorgen dat regelmatig statistische gegevens worden gepubliceerd, waarin actuele gegevens over vrouwen en mannen worden gepresenteerd en geïnterpreteerd in een vorm die toegankelijk is voor een breed scala van niet-gespecialiseerde gebruikers;
- b. Ervoor zorgen dat opstellers en gebruikers van statistieken in elk land regelmatig opnieuw bezien of hun officiële statistische stelsel toereikend is en of hierin voldoende aandacht wordt besteed aan gendervraagstukken, en, waar nodig, een plan voor de noodzakelijke verbeteringen opstellen;
- c. De ontwikkeling van kwantitatieve en kwalitatieve studies door onderzoeksorganisaties, vakbonden, werkgevers, de particuliere sector en niet-gouvernementele organisaties inzake het delen van macht en invloed in de samenleving ontwikkelen en aanmoedigen, waarbij ook aandacht wordt besteed aan het aantal vrouwen en mannen in hogere bestuursfuncties in zowel de openbare, als de particuliere sector;
- d. Meer gender-bewuste gegevens gebruiken bij de formulering van beleid en de uitvoering van programma's en projecten.

208. Door de Verenigde Naties:

- a. De ontwikkeling van methoden bevorderen om betere systemen te vinden voor het verzamelen, verifiëren en analyseren van gegevens die verband kunnen houden met de mensenrechten van vrouwen, met inbegrip van geweld jegens vrouwen, die door alle daarvoor in aanmerking komende organisaties van de Verenigde Naties kunnen worden gebruikt;
- b. De verdere ontwikkeling van statistische methoden bevorderen, om gegevens met betrekking tot vrouwen in de economische, sociale, culturele en politieke ontwikkeling te verbeteren;
- c. Eenmaal in de vijf jaar een nieuwe editie uitbrengen van "The World's Women" en deze op grote schaal verspreiden;
- d. Landen desgevraagd ter zijde staan bij de ontwikkeling van genderspecifieke beleidsmaatregelen en programma's;
- e. Ervoor zorgen dat de relevante rapporten, gegevens en publicaties van de Afdeling statistiek van het Secretariaat van de Verenigde Naties en het Internationaal onderzoek- en opleidingsinstituut voor de vooruitgang van de vrouw inzake de vooruitgang op nationaal en internationaal niveau regelmatig en op gecoördineerde wijze worden toegezonden aan de Commissie inzake de status van de vrouw.

209. Door multilaterale ontwikkelingsinstellingen en bilaterale donoren:

De ontwikkeling van de nationale capaciteit in ontwikkelingslanden en in landen met een economie die in de overgangsfase naar de vrije markt verkeert, aanmoedigen en ondersteunen, door financiële en technische ondersteuning te bieden, zodat die landen de arbeid die door vrouwen en mannen wordt verricht, volledig kunnen meten, inclusief zowel betaalde als onbetaalde arbeid, en, zo nodig, voor onbetaalde arbeid satellietrekeningen of andere officiële rekeningen kunnen hanteren.

I. Mensenrechten van vrouwen

210. Mensenrechten en fundamentele vrijheden zijn het geboorterecht van alle mensen; de bescherming en bevordering hiervan is de primaire verantwoordelijkheid van regeringen.

211. De Wereldconferentie Mensenrechten bevestigde opnieuw de plechtige belofte van alle staten om te voldoen aan hun verplichting om universele eerbiediging, inachtneming en bescherming van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden voor iedereen te bevorderen, in overeenstemming met het Handvest van de Verenigde Naties, andere mensenrechteninstrumenten en internationaal recht. Het universele karakter van deze rechten en vrijheden is buiten kijf.

212. De bevordering en bescherming van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden moet worden beschouwd als prioritaire doelstelling van de Verenigde Naties, in overeenstemming met de doelstellingen en beginselen van deze organisatie, in het bijzonder met het oog op internationale samenwerking. In het kader van deze doelstellingen en beginselen vormen de bevordering en bescherming van alle mensenrechten een gerechtvaardigde zorg van de internationale gemeenschap. De internationale gemeenschap moet mensenrechten overal ter wereld op een eerlijke en billijke manier, op voet van gelijkheid en met dezelfde nadruk behandelen. Het slotdocument bevestigt opnieuw hoe belangrijk het is het universele karakter, objectiviteit en een aselectieve opstelling te waarborgen bij de behandeling van mensenrechtenkwesties.

213. Het slotdocument bevestigt opnieuw dat alle mensenrechten - burgerlijke rechten, culturele, economische, politieke en sociale rechten, inclusief het recht op ontwikkeling - universeel, ondeelbaar, onderling afhankelijk en onderling samenhangend zijn, zoals verwoord in de Verklaring en het Actieprogramma van Wenen, aangenomen door de Wereldconferentie Mensenrechten. De Conferentie bevestigde opnieuw dat de mensenrechten van vrouwen en meisjes een onvervreemdbaar, integraal en ondeelbaar onderdeel vormen van de universele mensenrechten. Het volledig en op gelijke wijze kunnen uitoefenen van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden door vrouwen en meisjes is voor regeringen en de Verenigde Naties een prioriteit en is van essentieel belang voor de verbetering van de positie van vrouwen.

214. Gelijke rechten van mannen en vrouwen zijn expliciet vermeld in de preambule van het Handvest van de Verenigde Naties. Alle belangrijke internationale mensenrechten instrumenten noemen "geslacht" als één van de gronden waarop staten niet mogen discrimineren.

215. Regeringen moeten zich niet alleen onthouden van schending van de mensenrechten van alle vrouwen, maar moeten zich ook actief inzetten om die rechten te bevorderen en te beschermen. De erkenning van het belang van de mensenrechten van vrouwen wordt weerspiegeld door het feit dat driekwart van de lidstaten van de Verenigde Naties partij is geworden bij het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen.

216. De Wereldconferentie Mensenrechten heeft opnieuw duidelijk bevestigd dat de mensenrechten van vrouwen gedurende de gehele levenscyclus een onvervreemdbaar, integraal en ondeelbaar onderdeel vormen van de universele mensenrechten. De Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling heeft opnieuw de reproductieve rechten en het recht op ontwikkeling van vrouwen bevestigd. Zowel de Verklaring van de rechten van het kind³⁸ en het Verdrag inzake de rechten van het kind³⁹ waarborgen de rechten van kinderen en houden vast aan het beginsel van niet-discriminatie op grond van geslacht.

217. De kloof tussen het bestaan van rechten en de effectieve uitoefening hiervan is ontstaan doordat regeringen zich te weinig inzetten voor het bevorderen en beschermen van deze rechten en doordat zij vrouwen en mannen niet op dezelfde wijze over deze rechten informeren. Het ontbreken van deugdelijke rechtsmiddelen op nationaal en internationaal niveau en het feit dat op beide niveaus onvoldoende financiële middelen beschikbaar zijn, vergroten het probleem. In de meeste landen zijn stappen ondernomen om de rechten die worden gewaarborgd door het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen tot uitdrukking te brengen in het nationale recht. Een aantal landen heeft mechanismen opgezet om vrouwen beter in staat te stellen hun rechten uit te oefenen.

218. Om de mensenrechten van vrouwen te beschermen, moet, voor zover mogelijk, worden voorkomen dat voorbehouden worden gemaakt en moet worden gewaarborgd dat geen enkel voorbehoud onverenigbaar is met het doel van het Verdrag of anderszins onverenigbaar is met het internationale verdragenrecht. Als de mensenrechten van vrouwen, zoals omschreven in internationale mensen-rechteninstrumenten, niet volledig worden erkend en doeltreffend beschermd, toegepast, uitgevoerd en gehandhaafd in zowel het nationale recht als de nationale praktijk op het gebied van familierecht, burgerlijk recht, strafrecht, arbeids- en handelsrecht en bestuursrechtelijke regels en voorschriften, bestaan zij uitsluitend in naam.

219. In de landen die nog geen partij zijn geworden bij het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen en andere internationale mensenrechteninstrumenten, of die voorbehouden die onverenigbaar zijn met het doel van het Verdrag hebben gemaakt of waar de nationale wetgeving nog niet is aangepast aan internationale normen en maatstaven, is de gelijkheid van vrouwen de jure nog niet gewaarborgd. De volledige uitoefening van gelijke rechten door vrouwen wordt ondergraven door de verschillen tussen sommige nationale wetgevingen en het internationale recht en internationale mensenrechteninstrumenten. Overmatig ingewikkelde administratieve procedures, gebrek aan bewustzijn in de rechtsbedeling en onvoldoende toezicht op de schending van de mensenrechten van alle vrouwen, in combinatie met de

³⁸ Resolutie 1386 (XIV) van de Algemene Vergadering.

³⁹ Resolutie 44/25 van de Algemene Vergadering, bijlage.

ondervertegenwoordiging van vrouwen in het justitiële apparaat, onvoldoende informatie over bestaande rechten en het voortbestaan van bepaalde attitudes en gebruiken leiden tot het voortduren van de feitelijke ongelijkheid van vrouwen. Feitelijke ongelijkheid blijft ook voortbestaan doordat onder andere familierechtelijke, civielrechtelijke, strafrechtelijke, arbeids- en handelsrechtelijke wetgeving of bestuursrechtelijke regels en voorschriften, bedoeld om de volledige gebruikmaking van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden door vrouwen te verzekeren, niet worden gehandhaafd.

220. Ieder mens dient het recht te hebben deel te nemen en bij te dragen aan culturele, economische, politieke en sociale ontwikkeling en het genot hiervan te hebben. In vele gevallen hebben vrouwen en meisjes te kampen met discriminatie in de toewijzing van economische en sociale hulpbronnen. Dit betekent een directe schending van hun economische, sociale en culturele rechten.

221. De mensenrechten van alle vrouwen en meisjes moeten een integraal deel uitmaken van de mensenrechtenactiviteiten van de Verenigde Naties. Er dient intensiever te worden gestreefd naar het integreren van gelijkheid en mensenrechten van alle vrouwen en meisjes in de belangrijkste activiteiten van het VN-systeem en er moet meer worden gedaan om deze zaken regelmatig en stelselmatig in alle daarvoor in aanmerking komende organen en mechanismen aan de orde te stellen. Dit vraagt onder andere om verbetering van de samenwerking en coördinatie tussen de Commissie inzake de status van de vrouw, de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de rechten van de mens, de Commissie voor de rechten van de mens, inclusief haar speciale, met bepaalde thema's belaste rapporteurs, onafhankelijke deskundigen, werkgroepen en haar Subcommissie voor de voorkoming van discriminatie en de bescherming van minderheden, de Commissie voor duurzame ontwikkeling, de Commissie voor sociale ontwikkeling, de Commissie voor misdaadpreventie en strafrechtspraak en de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen en andere verdragsorganen voor mensenrechten en alle daarvoor in aanmerking komende instanties van de Verenigde Naties, inclusief de gespecialiseerde organisaties. Ook is er samenwerking nodig om het mensenrechtenstelsel van de Verenigde Naties te versterken, te rationaliseren en te stroomlijnen en om de doeltreffendheid en doelmatigheid hiervan te bevorderen, rekening houdende met de noodzaak om dubbel werk en overlapping van mandaten en taken te voorkomen.

222. Om het doel van volledige verwezenlijking van mensenrechten voor iedereen te kunnen bereiken, moeten de internationale mensenrechteninstrumenten op zodanige wijze worden toegepast dat duidelijker rekening wordt gehouden met het systematische en systemische karakter van discriminatie van vrouwen, dat duidelijk naar voren kwam uit de gender-analyse.

223. Indachtig het Actieprogramma van de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling⁴⁰ en de Verklaring en het Actieprogramma van Wenen⁴¹ aangenomen door de Wereldconferentie Mensenrechten, bevestigt de Vierde Wereld-vrouwenconferentie opnieuw dat reproductieve rechten berusten op de erkenning van het fundamentele recht van alle paren en individuele personen om vrijelijk en op verantwoorde wijze te bepalen hoeveel kinderen zij

⁴⁰ Report of the International Conference on Population and Development, Caïro, 5-13 september 1994, (Publicatie van de Verenigde Naties, verkoopnummer E. 95 .XIII.18), hoofdstuk I, resolutie 1, bijlage

⁴¹ Report of the World Conference on Human Rights, Vienna, 14 -25 June 1993 A/Conf. 157/24 (part I), chapter III

wensen, met welk leeftijdsverschil en op welk tijdstip en te kunnen beschikken over de benodigde informatie en middelen en het recht om het hoogste niveau van seksuele en reproductieve gezondheid te bereiken. Dit impliceert tevens hun recht om, vrij van discriminatie, dwang en geweld, beslissingen te nemen over voortplanting, zoals vermeld in mensenrechteninstrumenten.

224. Geweld jegens vrouwen vormt een schending van en een inbreuk op het genot van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden van vrouwen of doet dit genot teniet. Rekening houdende met de Verklaring inzake de uitbanning van geweld jegens Vrouwen en met de activiteiten van speciale rapporteurs, worden geweld op basis van gender, zoals mishandeling en andere vormen van geweld in huiselijke kring, seksueel misbruik, seksuele slavernij en uitbuiting en de internationale handel in vrouwen en kinderen, gedwongen prostitutie en seksuele intimidatie, alsook geweld jegens vrouwen, voortkomend uit culturele vooroordelen, racisme en rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat, pornografie, etnische zuiveringen, gewapende conflicten, buitenlandse bezetting, godsdienstig en antigodsdienstig extremisme en terrorisme aangemerkt als onverenigbaar met de waardigheid en de waarde van de menselijke persoon en moeten deze worden bestreden en uitgebannen. Alle schadelijke effecten van bepaalde traditionele, gangbare of moderne gebruiken die de vrouwenrechten schenden, moeten worden verboden en uitgebannen. Regeringen dienen met spoed maatregelen te treffen om alle vormen van geweld jegens vrouwen in het particuliere en het openbare leven te bestrijden en uit te bannen, ongeacht of dit geweld wordt gepleegd of gedoogd door de overheid of particuliere personen.

225. Vele vrouwen stuiten op extra belemmeringen bij de uitoefening van hun mensenrechten, door factoren als ras, taal, etnische afkomst, cultuur, godsdienst, handicap, of sociaaleconomische klasse, of omdat zij behoren tot een inheems volk of migranten, met inbegrip van vrouwelijke migrerende werknemers, ontheemden of vluchtelingen. Zij kunnen ook in een achterstandspositie zijn geraakt en zijn gemarginaliseerd door een algemeen gebrek aan kennis en erkenning van hun mensenrechten en door de belemmeringen waarop zij stuiten bij het verkrijgen van toegang tot informatie en rechtsmiddelen in gevallen waarin hun rechten worden geschonden.

226. De factoren die leiden tot de vlucht van vrouwelijke vluchtelingen, andere ontheemde vrouwen die internationale bescherming nodig hebben en binnenslands ontheemde vrouwen kunnen verschillen van die welke een rol spelen voor mannen. Deze vrouwen blijven kwetsbaar voor misbruik van mensenrechten tijdens en na hun vlucht.

227. Vrouwen maken weliswaar in toenemende mate gebruik van het rechtsstelsel om hun rechten uit te oefenen, maar in vele landen is het gebrek aan bewustzijn van het bestaan van die rechten voor vrouwen een belemmering voor het volledig genot van hun mensenrechten en voor het bereiken van gelijkheid. In vele landen heeft de ervaring uitgewezen dat de positie van vrouwen kan worden versterkt en dat zij kunnen worden gemotiveerd om hun rechten te verdedigen, ongeacht hun onderwijsniveau of hun sociaaleconomische positie. Wettelijk voorgeschreven alfabetiseringsprogramma's en mediacampagnes vormen een doeltreffend hulpmiddel voor vrouwen om inzicht te krijgen in de samenhang tussen hun rechten en andere aspecten van hun leven en om aan te tonen dat er kosteneffectieve initiatieven kunnen worden ontplooid om vrouwen te helpen deze rechten te verwerven. Mensenrechteneducatie is van essentieel belang om het besef van de mensenrechten van vrouwen te bevorderen, inclusief

kennis van rechtsmiddelen om schendingen van hun rechten te redresseren. Alle mensen, maar in het bijzonder vrouwen in kwetsbare omstandigheden, moeten volledig op de hoogte zijn van hun rechten en de wettelijke rechtsmiddelen in geval van schendingen van hun rechten.

228. Vrouwen die zich inspannen voor de verdediging van mensenrechten dienen te worden beschermd. Regeringen zijn verplicht het volledig genot van alle rechten, vervat in de Universele Verklaring van de rechten van de mens, het Internationale Verdrag inzake burgerlijke rechten en politieke rechten en het Internationale Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten door vrouwen die zich individueel of binnen een organisatie inzetten voor de bevordering en bescherming van mensenrechten, te waarborgen. Niet-gouvernementele organisaties, vrouwenorganisaties en feministische groeperingen hebben als katalysator gefungeerd bij de bevordering van de mensenrechten van vrouwen via activiteiten aan de basis, via netwerken en door zich op te werpen als pleitbezorgers, en dergelijke organisaties moeten worden aangemoedigd en ondersteund en dienen toegang te krijgen tot informatie van regeringen om deze activiteiten te kunnen verrichten.

229. Bij de aanpak voor de uitoefening van mensenrechten dienen regeringen en andere actoren een actief en zichtbaar beleid te bevorderen, gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, zodat, alvorens beslissingen worden genomen, een analyse wordt gemaakt van de effecten hiervan op respectievelijk vrouwen en mannen.

Strategische doelstelling I.1

De mensenrechten van vrouwen bevorderen en beschermen door de volledige uitvoering van alle mensenrechteninstrumenten, en wel in het bijzonder het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen

Te ondernemen actie

230. Door regeringen:

- a. Actief streven naar de bekrachtiging van of de toetreding tot en de uitvoering van internationale en regionale verdragen inzake de mensenrechten;
- b. Het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen bekrachtigen en hiertoe toetreden en de uitvoering ervan waarborgen, zodat de universele bekrachtiging van het Verdrag in het jaar 2000 een feit kan zijn;
- c. De mate waarin voorbehouden ten aanzien van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen worden gemaakt zoveel mogelijk beperken; dergelijke voorbehouden zo nauwkeurig en eng mogelijk formuleren; verzekeren dat voorbehouden nooit onverenigbaar zijn met het doel van het Verdrag of anderszins onverenigbaar zijn met het internationale verdragenrecht en deze met geregelde tussenpozen opnieuw bestuderen om te zorgen dat zij worden ingetrokken, en voorbehouden die in strijd zijn met het doel van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen of anderszins onverenigbaar zijn met het internationale verdragenrecht intrekken;

- d. Overwegen nationale actieplannen op te zetten met maatregelen om de bevordering en de bescherming van de mensenrechten, inclusief de mensenrechten van vrouwen, te verbeteren, zoals aanbevolen door de Wereldconferentie Mensenrechten;
- e. Onafhankelijke nationale instellingen voor de bescherming en de bevordering van deze rechten, inclusief de mensenrechten van vrouwen, opzetten of versterken, zoals aanbevolen door de Wereldconferentie Mensenrechten;
- f. Een breed opgezet educatieprogramma over mensenrechten ontwikkelen, om vrouwen beter bewust te maken van hun mensenrechten en anderen beter bewust te maken van de mensenrechten van vrouwen;
- g. Indien zij Statenpartijen zijn bij het Verdrag, hieraan uitvoering geven door alle nationale wetten, beleidsmaatregelen, de praktijk en procedures opnieuw te bezien, om te verzekeren dat zij voldoen aan de verplichtingen uit hoofde van het Verdrag; alle staten moeten al hun nationale wetten, beleidsmaatregelen, de praktijk en procedures opnieuw bezien om te verzekeren dat zij op dit punt voldoen aan de internationale verplichtingen ten aanzien van de mensenrechten;
- h. Gender-aspecten opnemen in de rapportage uit hoofde van alle andere verdragen en mensenrechteninstrumenten, met inbegrip van ILO-verdragen, om te verzekeren dat de mensenrechten van vrouwen worden geanalyseerd en geëvalueerd;
- i. Volgens schema rapporteren aan de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen met betrekking tot de uitvoering van het Verdrag, met inachtneming van de door de Commissie opgestelde richtlijnen, waarbij, in voorkomend geval, niet-gouvernementele organisaties worden betrokken, dan wel met hun bijdrage bij de opstelling van het rapport rekening wordt gehouden;
- j. De Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen volledig in staat stellen haar mandaat te vervullen door haar voldoende vergadertijd toe te staan door middel van bekrachtiging op grote schaal van de herziening, aangenomen door de Staten die partij zijn bij het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen ter zake van artikel 20, eerste lid, op 22 mei 1995⁴² en door efficiënte werkwijzen te bevorderen;
- k. Het door de Commissie inzake de status van de vrouw in gang gezette proces ondersteunen om een ontwerp van een facultatief protocol bij het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen op te stellen, dat zo snel mogelijk in werking zou kunnen treden, met betrekking tot een verzoekschriftprocedure, rekening houdende met het verslag van de Secretaris-Generaal inzake het facultatief protocol, met inbegrip van de standpunten betreffende de haalbaarheid hiervan;
- l. Met spoed maatregelen treffen om te komen tot universele bekrachtiging van of toetreding tot het Verdrag inzake de rechten van het kind, vóór eind 1995, en tot volledige uitvoering van dat Verdrag, teneinde gelijke rechten voor meisjes en jongens te waarborgen. Op de staten die nog geen partij zijn bij dit Verdrag wordt een dringend beroep gedaan dit alsnog te worden, om te komen tot universele uitvoering van het Verdrag inzake de rechten van het kind in het jaar 2000;
- m. De acute problemen van kinderen aanpakken door onder andere inspanningen te ondersteunen in het kader van de Verenigde Naties, gericht op aanneming van efficiënte internationale maatregelen ter voorkoming en afschaffing van de doding van

⁴² CEDAW/SP/1995/2.

meisjesbaby's, schadelijke kinderarbeid, de verkoop van kinderen en hun organen, kinderprostitutie, kinderpornografie en andere vormen van seksueel misbruik, en overwegen bij te dragen aan de opstelling van een facultatief protocol bij het Verdrag inzake de rechten van het kind;

- n. De uitvoering van alle relevante mensenrechteninstrumenten versterken, teneinde mede via internationale samenwerking de georganiseerde en andere vormen van handel in vrouwen en kinderen, inclusief handel ten behoeve van seksuele uitbuiting, pornografie, prostitutie en sekstoerisme, te bestrijden en uit te bannen, en de slachtoffers hiervan juridische en maatschappelijke bijstand verlenen; hieronder dienen tevens te worden begrepen bepalingen ten behoeve van internationale samenwerking om hen die verantwoordelijk zijn voor georganiseerde uitbuiting van vrouwen en kinderen te vervolgen en te straffen;
- o. Rekening houdende met de noodzaak volledige eerbiediging van mensenrechten van inheemse vrouwen te verzekeren, een verklaring inzake de rechten van inheemse volken overwegen, die in het kader van het Internationaal decennium van de inheemse volken door de Algemene Vergadering zou moeten worden aangenomen, en de deelname van inheemse vrouwen in de Werkgroep voor opstelling van de ontwerpverklaring, in overeenstemming met de bepalingen voor deelname van organisaties van inheemse volken, aanmoedigen.

231. Door daarvoor in aanmerking komende organen, instanties en organisaties van de Verenigde Naties, alle instanties van het VN-systeem voor mensenrechten, alsmede de Hoge Commissaris voor de rechten van de mens van de Verenigde Naties en de Hoge Commissaris voor vluchtelingen van de Verenigde Naties, terwijl deze de doeltreffendheid en doelmatigheid bevorderen door betere coördinatie van de verschillende instanties, mechanismen en procedures, rekening houdende met de noodzaak dubbel werk en overlapping van hun mandaten en taken te vermijden:

- a. Bij de uitoefening van hun onderscheiden mandaten volledige, gelijke en aanhoudende aandacht schenken aan de mensenrechten van vrouwen, teneinde universele eerbiediging en bescherming van alle mensenrechten - burgerlijke rechten, culturele, economische, politieke en sociale rechten, met inbegrip van het recht op ontwikkeling - te bevorderen;
- b. De uitvoering van de aanbevelingen van de Wereldconferentie Mensenrechten waarborgen ten behoeve van de volledige integratie en mainstreaming van de mensenrechten van vrouwen;
- c. Een algeheel beleidsprogramma ontwikkelen voor de mainstreaming van mensenrechten van vrouwen in de gehele organisatie van de Verenigde Naties, ook in activiteiten met betrekking tot adviesdiensten, technische ondersteuning, rapportagemethodieken, gender-effectrapportages, coördinatie, voorlichting over mensenrechteneducatie en een actieve rol spelen in de uitvoering van het programma;
- d. De integratie en volledige participatie van vrouwen waarborgen als actieve deelnemers aan en doelgroep van het ontwikkelingsproces en nogmaals aandringen op de doelstellingen van de mondiale inspanningen voor vrouwen om te komen tot duurzame en

rechtvaardige ontwikkeling, vervat in de Verklaring van Rio inzake milieu en ontwikkeling;⁴³

- e. Informatie over schendingen van mensenrechten op basis van gender opnemen in hun activiteiten en de bevindingen integreren in al hun programma's en activiteiten;
- f. Zorg dragen voor samenwerking en coördinatie tussen de inspanningen van alle organen en mechanismen op het gebied van mensenrechten, om te verzekeren dat de mensenrechten van vrouwen worden geëerbiedigd;
- g. De samenwerking en coördinatie versterken tussen de Commissie inzake de status van de vrouw, de Commissie voor de rechten van de mens, de Commissie voor sociale ontwikkeling, de Commissie voor duurzame ontwikkeling, de Commissie voor misdaadpreventie en strafrechtspraak, de organen van de Verenigde Naties die zijn belast met het toezicht op verdragen inzake mensenrechten, inclusief de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen en het Ontwikkelingsfonds van de Verenigde Naties voor vrouwen, het Internationaal onderzoeks- en opleidingsinstituut voor de vooruitgang van de vrouw, het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties (UNDP), het Kinderfonds van de Verenigde Naties (Unicef) en andere organisaties van de Verenigde Naties, binnen het kader van hun mandaat, om de mensenrechten van vrouwen te bevorderen en de samenwerking tussen de Sectie voor de positieverbetering van vrouwen (Division for the Advancement of Women) en het Centrum voor de rechten van de mens te verbeteren;
- h. Effectieve samenwerking opzetten tussen de Hoge Commissaris voor de rechten van de mens van de Verenigde Naties en de Hoge Commissaris voor de vluchtelingen van de Verenigde Naties en andere daarvoor in aanmerking komende organen, binnen hun onderscheiden mandaten, rekening houdende met het nauwe verband tussen grootschalige schendingen van de mensenrechten, met name in de vorm van volkenmoord, etnische zuiveringen, stelselmatige verkrachting van vrouwen in oorlogssituaties en bij vluchtelingenstromen en andere verplaatsingen, en het feit dat vluchtende, ontheemde en terugkerende vrouwen het slachtoffer kunnen worden van bepaalde schendingen van de mensenrechten;
- i. Aanmoedigen dat in nationale actieprogramma's en in de mensenrechtenorganisaties en nationale instellingen, in het kader van programma's voor advisering over mensenrechten, rekening wordt gehouden met zowel vrouwen als mannen;
- j. Opleidingen verzorgen in mensenrechten van vrouwen voor alle medewerkers en functionarissen van de Verenigde Naties, en wel met name voor hen die zich bezighouden met mensenrechten en humanitaire hulp, en hun besef van de mensenrechten van vrouwen bevorderen, zodat zij schendingen van de mensenrechten van vrouwen onderkennen en kunnen aanpakken en in hun werk volledig rekening kunnen houden met het gender-aspect;
- k. Bij het evalueren van de uitvoering van het Actieplan voor het VN-Decennium voor mensenrechteneducatie (1995-2004) rekening houden met de resultaten van de Vierde Wereld-vrouwenconferentie.

⁴³ Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992, Part I, Resolutions Adopted by the Conference (Publication of the United Nations, sales number E.93.I.8 and corrigenda), resolution 1, annex I.

Te ondernemen actie

232. Door regeringen:

- a. Prioriteit verlenen aan de bevordering en bescherming van het volledige en gelijke genot van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden door vrouwen en mannen, zonder enig onderscheid naar ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, welstand, geboorte of andere omstandigheid;
- b. Constitutionele garanties bieden en/of passende wetgeving maken om discriminatie op grond van geslacht van alle vrouwen en meisjes van alle leeftijden te verhinderen en vrouwen van alle leeftijden gelijke rechten en het volledige genot hiervan waarborgen;
- c. Het beginsel van gelijkheid van mannen en vrouwen in hun wetgeving vastleggen en wettelijk en op andere passende wijze de praktische verwezenlijking van dit beginsel waarborgen;
- d. Nationale wetgeving, met inbegrip van gewoonterecht en rechtspraak op het gebied van familie-, burgerlijk, straf-, arbeids- en handelsrecht, herzien om de uitvoering van de beginselen en procedures van alle relevante internationale mensenrechteninstrumenten door middel van de nationale wetgeving te waarborgen, alle resterende wetten die discrimineren op grond van geslacht intrekken en op gender gebaseerde vooroordelen in de rechtsbedeling wegnemen;
- e. Het opzetten van programma's ter bescherming van de mensenrechten van vrouwen in de nationale instellingen voor mensenrechten die programma's uitvoeren, zoals commissies voor mensenrechten of de ombudsman, versterken en aanmoedigen, door hun een passende status en middelen toe te kennen en hun toegang te verlenen tot de regering, om individuele personen, en wel met name vrouwen, te ondersteunen en te waarborgen dat deze instellingen voldoende aandacht schenken aan problemen die verband houden met schending van de mensenrechten van vrouwen;
- f. Maatregelen treffen om te waarborgen dat de mensenrechten van vrouwen, met inbegrip van de rechten bedoeld in de punten 94 tot 96 hierboven, volledig worden geëerbiedigd en beschermd;
- g. Met spoed maatregelen treffen om geweld jegens vrouwen, dat een schending van de mensenrechten vormt en voortkomt uit schadelijke traditionele of gangbare gebruiken, culturele vooroordelen en extremisme, te bestrijden en uit te bannen;
- h. Verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan verhinderen, overal waar hiervan sprake is, en de inspanningen van niet-gouvernementele en maatschappelijke organisaties, alsmede godsdienstige instellingen, gericht op afschaffing van dergelijke praktijken, krachtig ondersteunen;
- i. Overheidsfunctionarissen, met inbegrip van onder anderen politiemensen en militairen, gevangenenbewaarders, medisch personeel en maatschappelijk werkers, inclusief mensen die zich bezighouden met migratie- en vluchtelingenangelegenheden en onderwijsgevenden op alle niveaus van het onderwijsstelsel gender-bewuste mensenrechteneducatie en -opleidingen geven en deze educatie en opleidingen ook toegankelijk maken voor leden van de rechterlijke macht en parlementariërs, teneinde hen in staat te stellen hun openbare taken beter te vervullen;

- j. Het gelijke recht van vrouwen om lid te zijn van vakbonden en andere beroepsorganisaties en maatschappelijke organisaties bevorderen;
- k. Doeltreffende mechanismen opzetten om een onderzoek in te stellen naar schendingen van de mensenrechten van vrouwen door overheidsfunctionarissen en de noodzakelijke wettelijke strafmaatregelen hiertegen treffen, in overeenstemming met de nationale wetgeving;
- l. Strafwetgeving en -procedures waar nodig opnieuw bezien en wijzigen, om alle discriminatie van vrouwen uit te bannen, teneinde te verzekeren dat het strafrecht en de strafrechtelijke procedures vrouwen doeltreffende bescherming en vervolging garanderen m.b.t. misdrijven die gericht zijn tegen vrouwen of die van onevenredig ernstige invloed zijn op vrouwen, ongeacht de relatie tussen de dader en het slachtoffer, en verzekeren dat vrouwelijke procespartijen, slachtoffers en/of getuigen, niet opnieuw slachtoffer worden of worden gediscrimineerd bij het onderzoek en de vervolging van misdrijven;
- m. Verzekeren dat vrouwen dezelfde rechten hebben als mannen om als rechter, advocaat of in een of andere functie in de recht spraak op te treden, dan wel bijvoorbeeld een functie te vervullen bij de politie of in het gevangeniswezen;
- n. Bestaande bestuurlijke regelingen en programma's voor rechtsbijstand versterken of een gemakkelijk toegankelijk, gratis of betaalbaar alternatief hiervoor opzetten, om kansarme vrouwen die schadeloosstelling voor schendingen van hun rechten wensen, bij te staan;
- o. Verzekeren dat alle vrouwen en niet-gouvernementele organisaties en hun leden op het gebied van de bescherming en bevordering van alle mensenrechten - burgerlijke rechten, culturele, economische, politieke en sociale rechten, inclusief het recht op ontwikkeling - het volledige genot hebben van alle mensenrechten en vrijheden, in overeenstemming met de Universele Verklaring van de rechten de mens en alle andere officiële mensenrechteninstrumenten en dat zij kunnen rekenen op bescherming op grond van de nationale wetgeving;
- p. De uitvoering van de aanbevelingen, vervat in de Standaardregels inzake gelijke kansen voor gehandicapten ⁴⁴ versterken en aanmoedigen, met speciale aandacht voor non-discriminatie en het gelijke genot van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden door vrouwen en meisjes met een handicap, met inbegrip van hun toegang tot informatie en dienstverlening op het gebied van geweld jegens vrouwen, alsook hun actieve deelneming en economische bijdrage aan alle aspecten van de samenleving;
- q. De ontwikkeling van gender-bewuste mensenrechtenprogramma's aanmoedigen.

Strategische doelstelling I.3 Mensen in staat stellen kennis te nemen van hun rechten

Te ondernemen actie

233. Door regeringen en niet-gouvernementele organisaties, de Verenigde Naties en de andere internationale organisaties, al naar gelang:

- a. Waar mogelijk in de plaatselijke en inheemse talen laten vertalen en voor mensen met een handicap en voor hen die minder goed kunnen lezen en schrijven in een andere

⁴⁴ Resolutie 48/96 van de Algemene Vergadering, bijlage.

passende vorm laten omzetten, publiceren en verspreiden: wetten en informatie met betrekking tot de gelijke rechtspositie en de mensenrechten van alle vrouwen, inclusief de Universele Verklaring van de rechten van de mens, het Internationale Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten, het Internationale Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten, het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, het Internationale Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie,⁴⁵ het Verdrag inzake de rechten van het kind, het Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, de Verklaring inzake het recht op ontwikkeling⁴⁶ en de Verklaring inzake de uitbanning van geweld jegens vrouwen, alsmede de resultaten van de desbetreffende conferenties en topconferenties van de Verenigde Naties en nationale rapporten aan de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen;

- b. Dergelijke informatie in gemakkelijk begrijpelijke vorm, en voor mensen met een handicap en voor hen die minder goed kunnen lezen en schrijven, in een andere passende vorm, bekend maken en verspreiden;
- c. Informatie verspreiden over nationale wetgeving en de gevolgen hiervan voor vrouwen, met inbegrip van gemakkelijk toegankelijke richtlijnen over de wijze waarop deze rechten via de rechter kunnen worden afgedwongen;
- d. Informatie over internationale en regionale instrumenten en normen opnemen in hun publieksvoorlichting en hun mensenrechteneducatie en in hun programma's voor volwasseneneducatie en -vorming, in het bijzonder voor groepen zoals militairen, de politie en anderen die met de wetshandhaving zijn belast, de rechterlijke macht, juristen en mensen in de gezondheidszorg, om te verzekeren dat de mensenrechten doeltreffend worden beschermd;
- e. Informatie over het bestaan van nationale, regionale en internationale mechanismen om schadeloosstelling te verkrijgen in geval van schending van de mensenrechten van vrouwen, op grote schaal beschikbaar stellen en hieraan ruime verspreiding geven;
- f. Aanmoedigen tot de uitvoering van programma's op het gebied van mensenrechteneducatie, om vrouwen bewust te maken van hun mensenrechten, de inspanningen hiertoe coördineren en samenwerken met lokale en regionale vrouwengroeperingen, de daarvoor in aanmerking komende niet-gouvernementele organisaties, vormingswerkers en de media;
- g. Voorlichting over de mensenrechten en de wettelijke rechten van vrouwen in leerplannen van scholen op alle onderwijsniveaus bevorderen en openbare campagnes opzetten, ook in de meest gangbare talen van het land, over de gelijkheid van vrouwen en mannen in het openbare en particuliere leven, inclusief hun rechten binnen het gezin en de relevante instrumenten voor handhaving van hun mensenrechten die hun ingevolge het nationale en internationale recht ten dienste staan;
- h. In alle landen routinematig en doorlopend onderwijs in mensenrechten en internationaal humanitair recht bevorderen voor leden van de nationale veiligheidstroepen en de strijdkrachten, ook voor hen die zijn belast met vredesmissies van de Verenigde Naties, waarbij zij worden herinnerd aan en bewust gemaakt van het feit dat zij de rechten van vrouwen te allen tijde moeten eerbiedigen, zowel wanneer zij in functie zijn, als in hun

⁴⁵ Resolutie 2106A (XX) van de Algemene Vergadering, bijlage.

⁴⁶ Resolutie 41/128 van de Algemene Vergadering, bijlage.

vrije tijd, met bijzondere aandacht voor de regels inzake de bescherming van vrouwen en kinderen en de bescherming van mensenrechten tijdens gewapende conflicten;

- i. Passende maatregelen treffen om te verzekeren dat vrouwelijke vluchtelingen en ontheemde vrouwen, migrerende vrouwen en migrerende vrouwelijke werknemers worden bewust gemaakt van hun mensenrechten en van de beschikbare rechtsmiddelen.

J. Vrouwen en de media

234. In het afgelopen decennium heeft de vooruitgang op het gebied van informatietechnologie het pad geëffend voor een mondiaal communicatienetwerk, dat de nationale grenzen overschrijdt en gevolgen heeft voor overheidsbeleid, de attitude en het gedrag van individuele personen, met name van kinderen en jongeren. Overal bieden de media mogelijkheden om een veel grotere bijdrage te leveren aan de verbetering van de positie van de vrouw.

235. Steeds meer vrouwen hebben een loopbaan in de communicatiesector, maar slechts weinigen hebben een functie op besluitvormingsniveau bereikt, of hebben zitting in besturen en organen die invloed uitoefenen op het mediabeleid. Het gebrek aan gender-bewustzijn in de media blijkt uit het feit dat stereotypering op basis van gender nog altijd niet is uitgebannen en dat de tekenen hiervan zijn waar te nemen bij lokale, nationale en internationale mediaorganisaties, zowel publiek als particulier.

236. Er moet verandering komen in het voortdurend op negatieve en vernederende wijze afschilderen van vrouwen in de mediacomunicatie - in elektronische, gedrukte, visuele en audiocommunicatie. Gedrukte en elektronische media geven in de meeste landen geen evenwichtig beeld van de verscheidenheid van het leven van vrouwen en van hun bijdragen aan de samenleving in een veranderende wereld. Bovendien oefenen gewelddadige en vernederende of pornografische mediaproducten ook een negatieve invloed uit op vrouwen en hun participatie in de samenleving. Ook programma's die de traditionele rol van vrouwen versterken, kunnen beperkend werken. De wereldwijde tendens in de richting van de consumptiemaatschappij heeft een klimaat gecreëerd waarin advertentie- en reclameboodschappen vrouwen vaak primair afschilderen als consument en waarbij zij zich op een onjuiste manier richten op vrouwen en meisjes van alle leeftijden.

237. De positie van vrouwen moet worden versterkt door hun vaardigheden, kennis en toegang tot informatietechnologie te verbeteren. Hierdoor zullen zij beter in internationaal verband de strijd kunnen aanbinden tegen de negatieve beeldvorming van vrouwen en tegen voorbeelden van machtsmisbruik van een steeds belangrijker wordende industrie. Voor de media moeten zelfregulerende mechanismen worden gecreëerd en versterkt en dient een aanpak te worden ontwikkeld om te voorkomen dat programma's worden gemaakt waaruit een vooroordeel tegen vrouwen spreekt. De meeste vrouwen, met name in ontwikkelingslanden, hebben feitelijk geen toegang tot de groeiende elektronische informatiesnelwegen en kunnen dan ook geen netwerken opzetten om andere informatiebronnen aan te boren. Daarom moeten vrouwen worden betrokken bij de besluitvorming met betrekking tot de ontwikkeling van de nieuwe technologieën, om volwaardig te kunnen deelnemen aan de groei en het effect hiervan.

238. Ten aanzien van het mobiliseren van de media dienen regeringen en andere actoren een actief en zichtbaar beleid te bevorderen, gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in beleidsmaatregelen en programma's.

Strategische doelstelling J.1 ***De participatie van vrouwen in en hun toegang tot meningsuiting en besluitvorming in en via de media en nieuwe communicatietechnologieën verruimen***

Te ondernemen actie

239. Door regeringen:

- a. Voorlichting, opleiding en werkgelegenheid van vrouwen ondersteunen om te bevorderen en te verzekeren dat vrouwen op alle gebieden en niveaus gelijke toegang tot de media hebben;
- b. Onderzoek naar alle aspecten van vrouwen en de media ondersteunen, om te kunnen bepalen aan welke gebieden aandacht moet worden geschonken en op welke punten maatregelen gewenst zijn, en het bestaande mediabeleid opnieuw bezien, om hierin ruimte te maken voor een gender-perspectief;
- c. De volwaardige en gelijke participatie van vrouwen in de media bevorderen, ook op het gebied van management, programmasamenstelling, voorlichting, opleiding en onderzoek;
- d. Bij de benoeming van vrouwen en mannen in alle advies-, management-, regulerende en toezichthoudende organen, inclusief die welke zijn verbonden aan de particuliere en door de staat beheerde of publieke media, streven naar evenwicht tussen beide seksen;
- e. Voor zover verenigbaar met de vrijheid van meningsuiting, deze organen aanmoedigen om het aantal programma's voor en door vrouwen uit te breiden, om te zorgen dat naar behoren aandacht wordt geschonken aan de behoeften en problemen van vrouwen;
- f. Medianetwerken van vrouwen stimuleren en erkennen, inclusief elektronische netwerken en andere nieuwe communicatietechnologieën, als middel om informatie te verspreiden en van gedachten te wisselen, ook op internationaal niveau, en vrouwengroeperingen die in alle media-activiteiten en communicatiesystemen actief zijn, hiertoe ondersteunen;
- g. Middelen of stimulansen voor het creatief gebruik van programma's in de nationale media ten behoeve van verspreiding van informatie over verschillende cultuuruitingen van inheemse volken en de ontwikkeling van sociale en onderwijskwesties in dit verband binnen het kader van het nationale recht, aanmoedigen en verstrekken;
- h. De vrijheid van de media en de bijbehorende bescherming binnen het kader van de nationale wetgeving garanderen, en in overeenstemming met de vrijheid van meningsuiting, de gerichte betrokkenheid van de media bij ontwikkeling en sociale kwesties stimuleren.

240. Door nationale en internationale mediastelsels:

In overeenstemming met de vrijheid van meningsuiting, regulerende mechanismen, inclusief vrijwillige mechanismen, ontwikkelen, die bevorderlijk zijn voor de evenwichtige en diverse afbeelding van vrouwen in de media en internationale communicatiesystemen en die de toenemende participatie van vrouwen en mannen in productie en besluitvorming bevorderen.

241. Door regeringen, indien van toepassing, of een nationaal orgaan voor de verbetering van de positie van de vrouw:

- a. De ontwikkeling van voorlichtings- en opleidingsprogramma's voor vrouwen stimuleren, teneinde informatie te produceren voor de massamedia, inclusief de financiering van experimenten, en het gebruik van nieuwe communicatietechnologieën, cybernetische ruimte en satellieten bevorderen voor openbare of particuliere doeleinden, al naar gelang;
- b. Het gebruik van communicatiesystemen aanmoedigen, inclusief nieuwe technologieën, als middelen om de participatie van vrouwen in democratische processen kracht bij te zetten.
- c. De samenstelling van een bestand van vrouwelijke mediadeskundigen vergemakkelijken;
- d. De participatie van vrouwen in de ontwikkeling van beroepscode's en gedragscode's of andere passende zelfregulerende mechanismen aanmoedigen, om de evenwichtige, niet-stereotiepe afbeelding van vrouwen door de media te bevorderen.

242. Door niet-gouvernementele organisaties en beroepsverenigingen voor de media:

- a. De instelling van media-observatiegroepen aanmoedigen, die toezicht houden op de media en overleg plegen met de media om te verzekeren dat de behoeften en problemen van vrouwen naar behoren worden weergegeven;
- b. Vrouwen opleiden om meer gebruik te maken van informatietechnologie voor communicatie en de media, ook op internationaal niveau;
- c. Netwerken tussen niet-gouvernementele organisaties, vrouwenorganisaties en beroepsorganisaties voor de media opzetten en informatieprogramma's voor deze organisaties ontwikkelen, teneinde de specifieke behoeften van vrouwen in de media te onderkennen en de ruimere participatie van vrouwen in de communicatie stimuleren, met name op internationaal niveau, ter ondersteuning van de Zuid-Zuid- en de Noord-Noord-dialoog tussen deze organisaties, onder andere om de mensenrechten van vrouwen en de gelijkheid van vrouwen en mannen te bevorderen;
- d. De media-industrie en instellingen voor voorlichting en mediatraining aanmoedigen om in de desbetreffende talen traditionele, inheemse en andere etnische mediavormen te stimuleren, zoals vertelkunst, toneel, poëzie en zang, die hun cultuur weerspiegelen, en deze vormen van communicatie gebruiken om informatie over ontwikkeling en sociale kwesties te verspreiden.

Strategische doelstelling J.2

Een evenwichtige, niet-stereotiepe afbeelding van vrouwen in de media bevorderen

Strategische doelstelling J.2

Te ondernemen actie

243. Door regeringen en internationale organisaties, voor zover verenigbaar met de vrijheid van meningsuiting:

- a. Onderzoek naar en de uitvoering van een strategie voor informatie, voorlichting en communicatie bevorderen, om te komen tot een evenwichtige afbeelding van vrouwen en meisjes en de vele rollen die zij vervullen;

- b. De media en de reclamebureaus aanmoedigen om specifieke programma's te ontwikkelen om mensen meer bewust te maken van het slotdocument;
- c. Gender-bewuste opleidingen stimuleren voor mediafunctionarissen, inclusief media-eigenaars en -managers, om de vorming en het gebruik van een niet stereotiep, evenwichtig en divers beeld van vrouwen in de media te stimuleren;
- d. De media aanmoedigen vrouwen niet te presenteren als inferieure wezens en hen niet uit te buiten als lustobjecten en handelsartikelen, maar hen veeleer voor te stellen als creatieve personen en als hoofdrolspelers die bijdragen aan het ontwikkelingsproces en aan wie dit proces ten goede komt;
- e. Het concept bevorderen dat de seksistische stereotypes die in de media worden gepresenteerd, discriminerend, vernederend en beledigend zijn;
- f. Effectieve maatregelen treffen of dergelijke maatregelen invoeren, inclusief passende wetgeving, tegen pornografie en de weergave van geweld jegens vrouwen en kinderen in de media.

244. Door de massamedia en reclame-organisaties:

- a. Voor zover verenigbaar met de vrijheid van meningsuiting, beroepscodes en gedragscodes en andere vormen van zelfregulering ontwikkelen om de weergave van niet-stereotiepe beelden van vrouwen te bevorderen;
- b. Voor zover verenigbaar met de vrijheid van meningsuiting, beroepscodes en gedragscodes opstellen die zich richten tegen gewelddadig, vernederend of pornografisch materiaal betreffende vrouwen in de media, inclusief reclame-uitingen;
- c. Een gender-perspectief ontwikkelen met betrekking tot alle aangelegenheden die van belang zijn voor gemeenschappen, consumenten en de samenleving als geheel;
- d. De participatie van vrouwen in de besluitvorming op alle medianiveaus verruimen.

245. Door de media, niet-gouvernementele organisaties en de particuliere sector, in voorkomend geval in samenwerking met nationale organen voor verbetering van de positie van de vrouw:

- a. De gelijke verdeling van gezinsverantwoordelijkheden bevorderen via mediacampagnes, waarbij de nadruk wordt gelegd op gelijkheid van beide seksen en op de niet-stereotiepe rol van vrouwen en mannen binnen het gezin, en die informatie verspreiden, gericht op uitbanning van mishandeling of misbruik van echtgenote en kinderen en alle vormen van geweld jegens vrouwen, met inbegrip van geweld in huiselijke sfeer;
- b. Mediamateriaal produceren en/of verspreiden over vrouwelijke leiders, onder andere als leiders die uiteenlopende levenservaring in hun leiderschapspositie inbrengen, met inbegrip van, maar zich niet beperkend tot hun ervaringen in het creëren van evenwicht tussen werk en gezinsverantwoordelijkheden, als moeder, als beroepsbeoefenaar, als manager en als ondernemer, om als voorbeeld te dienen, met name voor jonge vrouwen;
- c. Uitgebreide campagnes bevorderen, met gebruikmaking van openbare en particuliere voorlichtingsprogramma's, teneinde informatie te verspreiden en de bewustwording te vergroten m.b.t. de mensenrechten van vrouwen;

- d. De ontwikkeling van alternatieve media en het gebruik van alle communicatiemiddelen voor de verspreiding van informatie aan vrouwen en omtrent vrouwen en hun problemen, ondersteunen en, waar nodig, financieren;
- e. Methoden ontwikkelen en deskundigen opleiden om mediaprogramma's te analyseren op basis van gender.

K. Vrouwen en het milieu

246. In het streven naar duurzame ontwikkeling staat de mens centraal. Mensen hebben recht op een gezond en productief leven, in harmonie met de natuur. Voor vrouwen is een cruciale rol weggelegd in de ontwikkeling van duurzame en ecologisch verantwoorde consumptie- en productiepatronen en de aanpak van het beheer van natuurlijke hulpbronnen, zoals werd erkend tijdens de Conferentie van de Verenigde Naties inzake milieu en ontwikkeling en de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling en zoals ook overal blijkt uit Agenda 21. De afgelopen decennia is men zich steeds sterker bewust geworden van de uitputting van hulpbronnen, de achteruitgang van natuurlijke systemen en de gevaren van verontreinigende stoffen. De verslechtering van deze omstandigheden leidt tot vernietiging van kwetsbare ecosystemen en tot verdrijving van bepaalde gemeenschappen, en wel met name vrouwen, uit productieve activiteiten en vormt een steeds verder toenemende bedreiging voor een gezond en veilig milieu. Armoede en achteruitgang van het milieu hangen nauw samen. Armoede leidt op zichzelf al tot bepaalde vormen van druk op het milieu, maar de belangrijkste oorzaak van de aanhoudende achteruitgang van het milieu overal ter wereld, wordt gevormd door de niet-duurzame consumptie- en productiepatronen, met name in geïndustrialiseerde landen; dit is een zeer zorgwekkende ontwikkeling, die de armoede vergroot en het gebrek aan evenwicht versterkt. De stijging van de zeespiegel ten gevolge van de temperatuurstijging van de aarde vormt een ernstige en directe bedreiging voor mensen in landen die uit eilanden bestaan en mensen in kustgebieden. Het gebruik van stoffen die de ozonlaag afbreken, zoals producten met CFK's, halonen en methylbromiden (waaruit plastics en schuimsoorten zijn vervaardigd) tasten de atmosfeer ernstig aan, waardoor excessieve hoeveelheden schadelijke ultraviolette stralen het aardoppervlak kunnen bereiken. Dit heeft ernstige gevolgen voor de gezondheid van de mens en leidt bijvoorbeeld tot hogere percentages huidkanker, schade aan de ogen en verzwakking van immuunsystemen. Het heeft ook ernstige gevolgen voor het milieu, met inbegrip van schade aan gewassen en het leven in de oceanen.

247. Alle staten en alle mensen moeten meewerken aan de armoedebestrijding - een essentiële taak en een absolute voorwaarde voor duurzame ontwikkeling, om de verschillen in levensstandaard te verminderen en beter te kunnen voorzien in de behoeften van de meeste mensen in de wereld. Ook orkanen, tyfoons en andere natuurrampen en bovendien de vernieling van hulpbronnen, geweld, verdrijving en andere effecten van oorlog, gewapende en andere conflicten, het gebruik en het testen van kernwapens en buitenlandse bezetting kunnen bijdragen aan de verslechtering van het milieu. Door de teruggang van natuurlijke hulpbronnen worden gemeenschappen, en wel met name vrouwen, activiteiten ontnomen die inkomsten genereren, terwijl de onbetaalde arbeid hierdoor sterk toeneemt. Zowel in de steden, als in de plattelandsgebieden heeft de achteruitgang van het milieu negatieve gevolgen voor de gezondheid, het welzijn en de kwaliteit van het bestaan van de bevolking als geheel, maar wel in het bijzonder voor meisjes en vrouwen van alle leeftijden. Bijzondere aandacht en erkenning verdienen de rol en speciale omstandigheden van vrouwen in plattelandsgebieden

en vrouwen die werkzaam zijn in de agrarische sector, waar toegang tot opleiding, grond, natuurlijke en productieve hulpbronnen, kredieten, ontwikkelingsprogramma's en coöperatieve structuren kunnen helpen hun deelneming aan duurzame ontwikkeling te vergroten. Milieurisico's in huis en op de werkplek kunnen onevenredig ernstige gevolgen hebben voor de gezondheid van vrouwen, omdat vrouwen anders reageren op de toxische effecten van verschillende chemische stoffen. Deze gevaren voor de gezondheid van vrouwen zijn met name groot in stedelijke gebieden, alsmede in arme streken met een hoge concentratie verontreinigende industrieën.

248. Via beheer en gebruik van natuurlijke hulpbronnen ondersteunen vrouwen hun gezin en de gemeenschap waarin zij leven. Als consumenten en producenten, verzorgers van hun gezin en opvoeders spelen vrouwen een belangrijke rol bij het bevorderen van duurzame ontwikkeling, door hun zorg voor de kwaliteit en duurzaamheid van het bestaan van huidige en toekomstige generaties. De regeringen hebben verklaard zich te zullen inzetten voor de totstandbrenging van een nieuw ontwikkelingsmodel, waarin duurzaamheid van het milieu, tezamen met de gelijkheid van beide seksen en rechtvaardigheid binnen en tussen generaties, zoals verwoord in hoofdstuk 24 van Agenda 21, worden geïntegreerd.⁴⁷

249. Vrouwen zijn nog altijd nauwelijks vertegenwoordigd op alle niveaus van beleids- en besluitvorming ten aanzien van beheer, behoud, bescherming en herstel van natuurlijke hulpbronnen en milieu, en hun ervaring en vaardigheden in het bepleiten en bewaken van een behoorlijk beheer van natuurlijke hulpbronnen worden in beleids- en besluitvormingsorganen en ook in onderwijsinstellingen en instanties die met milieu hebben te maken op managementniveau nog altijd niet serieus genomen. Vrouwen worden zelden opgeleid tot professionele beheerders van natuurlijke hulpbronnen met beslissingsbevoegdheid, bijvoorbeeld als deskundigen op het gebied van landinrichting, landbouwkunde, bosbouw, oceanografie en milieurecht. Zelfs in gevallen waarin vrouwen wel zijn opgeleid tot professionele beheerders van natuurlijke hulpbronnen, zijn zij vaak ondervertegenwoordigd in officiële instellingen met beslissingsbevoegdheid op nationaal, regionaal en internationaal niveau. Vaak nemen vrouwen niet op voet van gelijkheid deel aan het management van financiële instellingen en ondernemingen waarvan de besluitvorming van grote invloed is op de kwaliteit van het milieu. Voorts is er sprake van institutionele tekortkomingen in de coördinatie tussen niet-gouvernementele vrouwenorganisaties en nationale instellingen die zich met milieu-aangelegenheden bezig houden, hoewel de niet-gouvernementele vrouwenorganisaties die op alle niveaus aan dit soort problemen werken de laatste tijd snel zijn gegroeid en meer van zich hebben laten horen.

250. Vrouwen vervullen vaak een leidende positie of hebben het heft in handen bij het bevorderen van milieu-ethiek, vermindering van het gebruik van hulpbronnen en hergebruik en recycling van hulpbronnen om de hoeveelheid afval tot een minimum te beperken en overmatige consumptie terug te dringen. Vrouwen kunnen uitzonderlijk veel invloed uitoefenen op beslissingen met betrekking tot duurzame consumptie. Bovendien hebben vrouwen, mede via campagnes aan de basis en op jongeren gerichte campagnes voor bescherming van het milieu, vaak aan milieubeheer bijgedragen op lokaal niveau, waar

⁴⁷ Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992, part I, Resolutions Adopted by the Conference (Publication of the United Nations, sales number E.93.I.8 and corrigenda), resolution 1, annex II.

gedecentraliseerde actie met betrekking tot milieuproblemen het meest nodig en doorslaggevend is. Vrouwen, en met name inheemse vrouwen, beschikken over bijzondere kennis van ecologische verstrengeling en beheer van kwetsbare ecosystemen. In tal van samenlevingen zijn vrouwen degenen die zorgen voor het belangrijkste deel van de productie voor eigen levensonderhoud, inclusief de productie van zeevis en schelp- en schaaldieren. Daarom is hun rol van cruciaal belang in de voedselvoorziening en voeding, de verbetering van productie voor eigen levensonderhoud en de informele sector en het behoud van het milieu. In sommige regio's zijn vrouwen in het algemeen de meest stabiele leden van de gemeenschap, omdat mannen vaak ver weg op zoek gaan naar werk, waardoor vrouwen met de zorg voor het behoud van het natuurlijk leefklimaat worden belast en moeten zorgen dat het gezin en de gemeenschap over voldoende en duurzame middelen kunnen beschikken.

251. De strategische maatregelen die nodig zijn voor verantwoord milieubeheer vragen om een holistische, multidisciplinaire en intersectorale aanpak. De participatie en het leiderschap van vrouwen zijn van essentieel belang voor alle aspecten van die aanpak. De recente wereldconferenties van de Verenigde Naties over ontwikkeling, alsmede de regionale voorbereidende conferenties voor de Vierde Wereld-vrouwenconferentie hebben alle erkend dat een beleid voor duurzame ontwikkeling waarin niet zowel vrouwen als mannen een rol vervullen, op de lange termijn schipbreuk zal leiden. Zij hebben opgeroepen tot effectieve participatie van vrouwen in de opbouw van kennis en de invoering van milieu-educatie op alle niveaus van besluitvorming en management. De ervaring en de bijdragen van vrouwen aan een ecologisch verantwoord milieu moeten dan ook centraal staan op de agenda voor de 21ste eeuw. Duurzame ontwikkeling zal een ongrijpbare doelstelling blijven als de bijdrage van vrouwen aan milieubeheer niet wordt erkend en ondersteund.

252. Om het ontbreken van voldoende erkenning en ondersteuning van de bijdrage van vrouwen aan het behoud en het beheer van natuurlijke hulpbronnen en bescherming van het milieu aan te pakken, moeten regeringen en andere actoren een actief en zichtbaar beleid bevorderen, gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, inclusief, waar nodig, een analyse van de effecten hiervan op respectievelijk vrouwen en mannen, alvorens beslissingen worden genomen.

Strategische doelstelling K.1 Vrouwen actief betrekken bij besluitvorming inzake het milieu op alle niveaus

Te ondernemen actie

253. Door regeringen, op alle niveaus, inclusief gemeentelijke overheden, al naar gelang:

- a. Zorgen dat vrouwen, met inbegrip van inheemse vrouwen, kansen krijgen om deel te nemen aan de besluitvorming inzake het milieu op alle niveaus, ook als manager, ontwerper en planner en als uitvoerder en beoordelaar van milieuprojecten;
- b. Zorgen dat vrouwen gemakkelijker en op grotere schaal toegang krijgen tot informatie en voorlichting, mede op het gebied van wetenschap, technologie en economie, om aldus hun kennis, vaardigheden en mogelijkheden om aan milieubesluitvorming deel te nemen, te kunnen verbeteren;
- c. In het kader van nationale wetgeving en in overeenstemming met het

Biodiversiteitsverdrag ⁴⁸ de effectieve bescherming en toepassing van kennis, innovaties en werkwijzen van vrouwen van inheemse en lokale gemeenschappen aanmoedigen, inclusief gebruiken met betrekking tot traditionele geneeswijzen, biologische diversiteit en inheemse technologieën, en trachten te verzekeren dat deze op ecologisch duurzame wijze worden geëerbiedigd, gehandhaafd, bevorderd en behouden, en bevorderen dat zij op grotere schaal worden toegepast, met goedkeuring en inbreng van de bezitters van dergelijke kennis; bovendien de bestaande intellectuele-eigendomsrechten van deze vrouwen veiligstellen die worden beschermd krachtens het nationale en internationale recht; waar nodig, actief samenwerken om te zoeken naar extra methoden en middelen voor effectieve bescherming en toepassing van dergelijke kennis, innovaties en werkwijzen, in het kader van de nationale wetgeving en in overeenstemming met het Biodiversiteitsverdrag en het relevante internationale recht en eerlijke en billijke verdeling van de uit de toepassing van dergelijke kennis, innovatie en werkwijzen voortvloeiende voordelen aanmoedigen;

- d. Passende maatregelen treffen om de risico's voor vrouwen, voortkomend uit geïdentificeerde milieurisico's thuis, op het werk en in een andere omgeving, te verminderen, inclusief de gepaste toepassing van schone technologieën, rekening houdende met de voorzorg-benadering waarover overeenstemming werd bereikt in de Verklaring van Rio inzake milieu en ontwikkeling ⁴⁹;
- e. Maatregelen treffen om bij het opzetten en uitvoeren van onder andere mechanismen voor milieuvriendelijk en duurzaam beheer van hulpbronnen, productietechnieken en aanleg van infrastructuur in plattelandsgebieden en in de steden een gender-perspectief te integreren;
- f. Maatregelen treffen om vrouwen als producenten en consumenten zeggenschap te geven, zodat zij tezamen met mannen, effectieve milieumaatregelen kunnen treffen in hun huis, in hun leefgemeenschap en op hun werkplek;
- g. De participatie van lokale gemeenschappen, en met name van vrouwen daarbinnen, in het identificeren van behoeften aan overheidsvoorzieningen, ruimtelijke ordening en het plannen en ontwerpen van stedelijke infrastructuren bevorderen.

254. Door regeringen en internationale organisaties en instellingen in de particuliere sector, al naar gelang:

- a. Bij de activiteiten van de Commissie voor duurzame ontwikkeling en andere daarvoor in aanmerking komende organisaties van de Verenigde Naties en bij de activiteiten van internationale financiële instellingen rekening houden met het effect hiervan op zowel vrouwen als mannen;
- b. Bevorderen dat vrouwen worden betrokken bij het ontwerp, de goedkeuring en de uitvoering van in het kader van de Global Environment Facility en door andere daarvoor in aanmerking komende organisaties van de Verenigde Naties gefinancierde projecten en dat hierin een gender-perspectief wordt verwerkt;

⁴⁸ Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP), Convention on Biological Diversity (Environmental Law and Institutions Program Activity Centre), juni 1992.

⁴⁹ Report of the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992, part I, Resolutions Adopted by the Conference (Publication of the United Nations, sales number E.93.I.8 and corrigenda), resolution 1, annex I

- c. Het ontwerpen van projecten op gebieden die ressorteren onder de Global Environment Facility, die ten goede komen van vrouwen, en het ontwerpen van door vrouwen beheerde projecten aanmoedigen;
- d. Strategieën en mechanismen opzetten om het percentage vrouwen dat, met name aan de basis, is betrokken bij besluitvorming, planning, beheer, wetenschap en technisch advies, en aan wie het ontwerp, de ontwikkeling en de uitvoering van beleidsmaatregelen en programma's voor beheer van natuurlijke hulpbronnen en milieubescherming en -behoud ten goede komen, te vergroten;
- e. Sociale, economische, politieke en wetenschappelijke instellingen aanmoedigen om de achteruitgang van het milieu en het effect hiervan op vrouwen aan te pakken.

255. Door niet-gouvernementele organisaties en de particuliere sector:

- a. Optreden als pleitbezorger voor zaken die verband houden met het beheer van milieu en natuurlijke hulpbronnen en die van belang zijn voor vrouwen, en informatie verstrekken om bij te dragen aan de mobilisering van middelen ten behoeve van milieubescherming en -behoud;
- b. Zorgen dat vrouwelijke agrariërs, vissers en veetelers gemakkelijker toegang krijgen tot kennis, vaardigheden, marketing ondersteuning en milieuvriendelijke technologieën om hun cruciale rol en hun deskundigheid in het beheer van hulpbronnen en het behoud van biologische diversiteit te ondersteunen en versterken.

Strategische doelstelling K.2

Gender-kwesties en -perspectieven integreren in beleidsmaatregelen en programma's ten behoeve van duurzame ontwikkeling

Te ondernemen actie

256. Door regeringen:

- a. Met vrouwen, inclusief inheemse vrouwen, hun vooruitzichten en hun kennis, evenzeer rekening houden als met mannen bij de besluitvorming ten aanzien van duurzaam beheer van hulpbronnen en de ontwikkeling van beleidsmaatregelen en programma's voor duurzame ontwikkeling, met name bij die maatregelen en programma's welke zijn ontworpen om ecologische achteruitgang van de grond aan te pakken en te voorkomen;
- b. Beleidsmaatregelen en programma's evalueren op basis van hun milieueffecten, en uitgaande van gelijke toegang tot en gebruik van natuurlijke hulpbronnen door vrouwen;
- c. Zorgen dat voldoende onderzoek wordt gedaan om te evalueren hoe en in hoeverre vrouwen in het bijzonder gevolgen ondervinden van of worden blootgesteld aan de achteruitgang van het milieu en de bijbehorende gevaren, inclusief, waar nodig, onderzoek en vergaring van gegevens betreffende specifieke groepen vrouwen, in het bijzonder vrouwen met geringe inkomsten, inheemse vrouwen en vrouwen die tot minderheden behoren;
- d. De traditionele kennis en werkwijzen van plattelandsvrouwen op het gebied van duurzaam gebruik en beheer van hulpbronnen integreren in de ontwikkeling van

programma's voor milieubeheer en -voorlichting;

- e. De resultaten van genderspecifiek onderzoek integreren in de hoofdlijnen van het beleid om duurzame vestigingsplaatsen voor mensen te ontwikkelen;
- f. Kennis van en onderzoek naar de rol van vrouwen bevorderen en ondersteunen, in het bijzonder plattelandsvrouwen en inheemse vrouwen, bij het verzamelen en produceren van voedsel, behoud en bevoeiing van de bodem, het beheer van stroomgebieden, sanitaire voorzieningen, beheer van kustgebieden en de hulpbronnen in zee, geïntegreerde ziektebestrijding, planning van grondgebruik, bosbehoud en gemeenschappelijke bosbouw, visserij, voorkoming van natuurrampen en nieuwe en vernieuwbare energiebronnen, waarbij de aandacht zich in het bijzonder richt op de kennis en ervaring van inheemse vrouwen;
- g. Een strategie ontwikkelen voor verandering om alle belemmeringen voor volwaardige en gelijke participatie van vrouwen in duurzame ontwikkeling en gelijke toegang tot en zeggenschap over hulpbronnen weg te nemen;
- h. De opleiding van vrouwen en meisjes van alle leeftijden op het gebied van wetenschap, technologie, economie en andere disciplines die verband houden met het natuurlijk milieu bevorderen, zodat zij goed gefundeerde keuzen kunnen maken en een ter zake kundige inbreng kunnen hebben bij het bepalen van lokale economische, wetenschappelijke en milieuprioriteiten voor het beheer en het gepast gebruik van natuurlijke en lokale hulpbronnen en ecosystemen;
- i. Programma's ontwikkelen om vrouwelijke beroepsbeoefenaars en wetenschappers, alsmede technische, bestuurlijke en kerkelijke functionarissen te betrekken bij het milieubeheer, opleidingsprogramma's ontwikkelen voor meisjes en vrouwen op deze gebieden, mogelijkheden voor inschakeling en promotie van vrouwen op deze gebieden uitbreiden en speciale maatregelen toepassen om de deskundigheid en de participatie van vrouwen op deze gebieden te bevorderen;
- j. Milieuvriendelijke technologieën vaststellen en bevorderen die zijn ontworpen, ontwikkeld en verbeterd in overleg met vrouwen en die zich lenen voor zowel vrouwen als mannen;
- k. De ontwikkeling van gelijke toegang van vrouwen tot huisvesting, schoon water en duurzame en betaalbare energietechnologieën, zoals wind- en zonne-energie, bio-energie en andere vernieuwbare hulpbronnen ondersteunen, via een participatieve beoordeling van behoeften, energieplanning en beleidsformulering op lokaal en nationaal niveau;
- l. Verzekeren dat tegen het jaar 2000 iedereen kan beschikken over en toegang heeft tot schoon water en dat er plannen zijn ontworpen en uitgevoerd voor bescherming en behoud van het milieu, om verontreinigde waterstelsels te zuiveren en beschadigde waterbekkens te herbouwen.

257. Door internationale organisaties, niet-gouvernementele organisaties en instellingen in de particuliere sector:

- a. Vrouwen in de communicatiesector betrekken bij de bewustmaking met betrekking tot milieu-aangelegenheden, in het bijzonder omtrent de milieu- en gezondheidseffecten van producten, technologieën en industriële processen;

- b. Consumenten aanmoedigen om hun koopkracht te gebruiken om de productie van milieuveilige producten te bevorderen en investeringen in milieuvriendelijke en productieve technologieën in landbouw, visserij, handel, industrie en technologieën aanmoedigen;
- c. Initiatieven van vrouwelijke consumenten ondersteunen door de verkoop van organisch voedsel en het opzetten van faciliteiten voor hergebruik, productinformatie en productetikettering, inclusief etikettering van flessen of vaten met giftige chemische stoffen of pesticiden in een taal en via symbolen die begrijpelijk zijn voor consumenten, ongeacht leeftijd en leesvaardigheid, te bevorderen.

Strategische doelstelling K.3

Mechanismen op nationaal, regionaal en internationaal niveau versterken of opzetten om de effecten van ontwikkelings- en milieubeleid op vrouwen te evalueren

Te ondernemen actie

258. Door regeringen, regionale en internationale organisaties en niet-gouvernementele organisaties, al naar gelang:

- a. Technische ondersteuning bieden aan vrouwen, met name in ontwikkelingslanden, in de landbouw, visserij, kleine ondernemingen, handel en industrie, om de aanhoudende bevordering van de ontwikkeling van het menselijk potentieel en de ontwikkeling van milieuvriendelijke technologieën, alsmede het vrouwelijk ondernemerschap, te waarborgen;
- b. Genderspecifieke gegevensbestanden, informatie- en monitoringsystemen en participatief actiegericht onderzoek, methodologieën en beleidsanalyses ontwikkelen, met medewerking van academische instellingen en lokale vrouwelijke onderzoekers, op de volgende gebieden:
 - (i) Kennis en ervaring van vrouwen betreffende beheer en behoud van natuurlijke hulpbronnen die dienen te worden opgenomen in de gegevensbestanden en informatiesystemen voor duurzame ontwikkeling;
 - (ii) Het effect van de achteruitgang van het milieu en natuurlijke hulpbronnen op vrouwen door onder andere niet-duurzame productie- en consumptiepatronen, droogte, slechte waterkwaliteit, de stijging van de temperatuur van de aarde, woestijnvorming, stijging van de zeespiegel, gevaarlijk afval, natuurrampen, giftige chemische stoffen en reststoffen van pesticiden, radioactief afval, gewapende conflicten en de gevolgen hiervan;
 - (iii) Analyse van de structurele verbanden tussen genderspecifieke relaties, milieu en ontwikkeling, met bijzondere nadruk op specifieke sectoren, zoals landbouw, industrie, visserij, bosbouw, milieuhygiëne, biologische diversiteit, klimaat, watervoorraden en waterzuivering;
 - (iv) Maatregelen om milieutechnische, economische, culturele, sociale en genderspecifieke analyses te ontwikkelen en als essentiële stap op te nemen in de ontwikkeling en monitoring van programma's en beleidsmaatregelen;
 - (v) Programma's om opleidings-, onderzoeks- en financieringscentra op het platteland en in de steden op te zetten, die vrouwen informeren omtrent milieuvriendelijke technologieën;

- c. De volledige naleving van relevante internationale verplichtingen waarborgen, inclusief, waar toepasselijk, het Verdrag van Bazel en andere verdragen betreffende grensoverschrijdend vervoer van gevaarlijke afvalstoffen, inclusief giftige afvalstoffen, en de Code of Practice van het Internationale Organisatie voor Atoomenergie (IAEA) betreffende het vervoer van radioactief afval; voorschriften voor milieuvriendelijk beheer met betrekking tot veilige opslag en verkeer invoeren en handhaven; overwegen maatregelen te treffen om te komen tot het verbod van vervoer van deze stoffen dat onveilig is; strikte beheersing en beheer van gevaarlijke afvalstoffen en radioactief afval verzekeren, in overeenstemming met relevante internationale en regionale verplichtingen en een einde maken aan de uitvoer van dergelijke afvalstoffen naar landen die, individueel of via internationale overeenkomsten, de invoer hiervan verboden hebben;
- d. De coördinatie binnen en tussen instellingen om het slotdocument en hoofdstuk 24 van Agenda 21 uit te voeren, bevorderen, door onder andere de Commissie voor duurzame ontwikkeling via de Economische en Sociale Raad te verzoeken te rade te gaan bij de Commissie inzake de status van de vrouw bij de toetsing van de uitvoering van Agenda 21 met betrekking tot vrouwen en het milieu.

L. Meisjes

259. Het Verdrag inzake de rechten van het kind stelt: "De Staten die Partij zijn bij dit Verdrag, eerbiedigen en waarborgen de in het Verdrag beschreven rechten voor ieder kind onder hun rechtsbevoegdheid, zonder discriminatie van welke aard dan ook, ongeacht ras, huidskleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale, etnische of maatschappelijke afkomst, welstand, handicap, geboorte of andere omstandigheid" (artikel 2 eerste lid)⁵⁰ In vele landen wijzen de beschikbare indicatoren echter uit dat meisjes vanaf het begin van hun leven, hun hele jeugd lang en in hun volwassenheid worden gediscrimineerd. In sommige delen van de wereld zijn er per 100 inwoners 5 mannen meer dan vrouwen. Dit verschil is onder andere toe te schrijven aan schadelijke attitudes en gebruiken, zoals verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan, voorkeur voor zonen - die leidt tot het doden van meisjesbaby's en geslachtskeuze voor de geboorte - vroegtijdige huwelijken, inclusief kinderhuwelijken, geweld jegens vrouwen, seksuele uitbuiting, seksueel misbruik, discriminatie van meisjes bij de voedselverstrekking en andere gebruiken die verband houden met gezondheid en welzijn. Dientengevolge bereiken minder meisjes dan jongens de volwassen leeftijd.

260. Meisjes worden vaak als minderwaardig behandeld en leren zichzelf op de laatste plaats te stellen, waarmee zij hun zelfrespect ondergraven. Discriminatie en verwaarlozing gedurende de jeugd kunnen het begin zijn van een levenslange neerwaartse spiraal van ontbering en uitsluiting van het maatschappelijk verkeer. Er dienen initiatieven te worden ontplooid om meisjes voor te bereiden op actieve, effectieve participatie, op voet van gelijkheid met jongens, op alle niveaus van maatschappelijk, economisch, politiek en cultureel leiderschap.

261. Onderwijsprocessen waarin onderscheid wordt gemaakt tussen beide geslachten, inclusief leerplannen, lesmaterialen en werkwijzen, de houding van leerkrachten en de interactie in de klas, bevestigen bestaande ongelijkheden tussen seksen.

262. Meisjes en jongeren ontvangen vaak tal van verschillende, tegenstrijdige en verwarrende boodschappen van hun ouders, leerkrachten, leeftijdgenoten en de media ontvangen over hun seksspecifieke rol. Vrouwen en mannen moeten samenwerken met kinderen en jongeren om hardnekkige stereotypen van beide seksen ongedaan te maken, rekening houdende met de rechten van het kind en de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van ouders, zoals vervat in punt 267 hieronder.

⁵⁰ Resolutie 44/25 van de Algemene Vergadering, bijlage.

263. Het aantal geschoolde kinderen is weliswaar in sommige landen in de afgelopen 20 jaar gestegen, maar jongens zijn verhoudingsgewijs veel beter af dan meisjes. In 1990 konden 130 miljoen kinderen geen basisonderwijs volgen. 81 miljoen van hen waren meisjes. Dit is toe te schrijven aan factoren als: gebruiken, kinderarbeid, vroegtijdige huwelijken, geldgebrek en het ontbreken van voldoende onderwijsvoorzieningen, zwangerschappen op tienerleeftijd en ongelijkheden tussen seksen in de samenleving als geheel, alsmede in het gezin, zoals beschreven in punt 29 hierboven. In sommige landen kan het tekort aan vrouwelijke leerkrachten de inschrijving van meisjes belemmeren. In vele gevallen beginnen meisjes al op zeer jonge leeftijd zware huishoudelijke taken op zich te nemen en wordt van hen verwacht dat zij zowel op school als in het huishouden zich van hun taken kwijten, wat vaak leidt tot slechte schoolprestaties en voortijdig verlaten van de school.

264. Het percentage meisjes dat voor het voortgezet onderwijs staat ingeschreven, blijft in vele landen erg laag. Meisjes worden vaak niet aangemoedigd of krijgen vaak niet de gelegenheid om wetenschappelijke en technologische opleidingen en onderwijs te volgen, waardoor de kennis die zij nodig hebben voor hun dagelijks leven en hun kansen op werk worden beperkt.

265. Meisjes worden minder aangemoedigd dan jongens om te participeren in en te leren over het maatschappelijk, economisch en politiek functioneren van de samenleving, met als gevolg dat zij niet dezelfde kansen krijgen als jongens om deel te nemen aan besluitvormingsprocessen.

266. Bestaande discriminatie van meisjes in hun toegang tot voeding en lichamelijke en geestelijke gezondheidszorg vormt een gevaar voor hun gezondheid, nu en later. Naar schatting hebben 450 miljoen vrouwen in ontwikkelingslanden een groeiachterstand als gevolg van een proteïne/energie-gebrek in hun jeugd.

267. De Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling erkende in punt 7.3 van het Actieprogramma⁵¹ dat "volledige aandacht moet worden geschonken aan de bevordering van betrekkingen tussen beide seksen op basis van wederzijds respect en billijkheid en met name aan het voorzien in de behoeften van jongeren aan onderwijs en dienstverlening om hen in staat te stellen op positieve en verantwoorde wijze om te gaan met hun seksualiteit", rekening houdende met de rechten van het kind op toegang tot informatie, privacy, vertrouwelijkheid, respect en gefundeerde instemming, alsmede met de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van ouders en voogden om, op een wijze die verenigbaar is met de ontwikkelende capaciteiten van het kind, passende richting en begeleiding te geven in de uitoefening door het kind van de in het Verdrag inzake de rechten van het kind erkende rechten, in overeenstemming met het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen. In alle activiteiten met betrekking tot kinderen dienen de belangen van het kind centraal te staan. Er dient steun te worden verleend voor integrale seksuele voorlichting voor jongeren, met ondersteuning en begeleiding van de ouders, met nadruk op de verantwoordelijkheid van mannen voor hun eigen seksualiteit en vruchtbaarheid, waarbij zij worden geholpen om met hun verantwoordelijkheden om te gaan.

⁵¹ Report of the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 september 1994, (Publicatie van de Verenigde Naties, verkoopnummer E. 95 .XIII.18), hoofdstuk I, resolutie 1, bijlage.

268. Jaarlijks bevallen meer dan 15 miljoen meisjes in de leeftijd tussen 15 en 19 jaar. Moederschap op zeer jonge leeftijd brengt complicaties tijdens de zwangerschap en de bevalling met zich en de kans dat een zo jonge moeder bij de geboorte van haar kind sterft, is veel groter dan gemiddeld. Onder kinderen van jonge moeders is het ziekte- en sterftcijfer veel hoger. Zwangerschappen op jonge leeftijd blijven een belemmering vormen voor verbeteringen in de onderwijs-, economische en sociale situatie van vrouwen in alle delen van de wereld. Over het geheel genomen kunnen een huwelijk en moederschap op jeugdige leeftijd de onderwijs- en werkgelegenheidskansen ernstig beperken en bestaat er grote kans dat dit op lange termijn nadelige gevolgen heeft voor de kwaliteit van het bestaan van deze vrouwen en hun kinderen.

269. Seksueel geweld en seksueel overdraagbare ziekten, inclusief HIV/AIDS hebben een rampzalig effect op de gezondheid van kinderen, en meisjes zijn kwetsbaarder voor onbeschermde en premature seksuele relaties dan jongens. Op meisjes wordt vaak druk uitgeoefend om tot seksuele activiteit over te gaan. Door factoren als hun jonge leeftijd, sociale druk, het ontbreken van beschermende wetten of het niet handhaven van wetten zijn meisjes kwetsbaarder voor alle soorten geweld, en met name seksueel geweld, inclusief verkrachting, seksueel misbruik, seksuele uitbuiting, vrouwenhandel, eventueel de verkoop van hun organen en weefsel, en dwangarbeid.

270. Meisjes met een handicap stuiten op extra belemmeringen en er dient op te worden toegezien dat zij niet worden gediscrimineerd en dat zij het gelijke genot van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden krijgen, in overeenstemming met de Standaardregels inzake gelijke kansen voor gehandicapten.⁵²

271. Sommige kinderen, en wel met name de verlaten, dakloze en ontheemde kinderen, straatkinderen, kinderen in conflictgebieden en kinderen die worden gediscrimineerd omdat zij tot een etnische of raciale minderheidsgroep behoren, zijn extra kwetsbaar.

272. Daarom moeten alle belemmeringen worden weggenomen om meisjes, zonder enige uitzondering, in staat te stellen al hun mogelijkheden en vaardigheden te ontwikkelen via gelijke toegang tot onderwijs en opleiding, voeding, lichamelijke en geestelijke gezondheidszorg en daarmee samenhangende informatie.

273. Bij het aanpakken van problemen met betrekking tot kinderen en jongeren moeten regeringen een actief en zichtbaar beleid bevorderen, gericht op mainstreaming van een gender-perspectief in alle beleidsmaatregelen en programma's, zodat, alvorens beslissingen worden genomen, een analyse wordt gemaakt van de effecten op respectievelijk meisjes en jongens.

⁵² Resolutie 48/96 van de Algemene Vergadering, bijlage.

Te ondernemen actie

274. Door regeringen:

- a. Door staten die het Verdrag inzake de rechten van het kind niet hebben ondertekend of bekrachtigd, met spoed maatregelen nemen om het Verdrag te ondertekenen en bekrachtigen, indachtig de krachtige aansporing, gedaan tijdens de Wereldconferentie Mensenrechten om dit Verdrag te ondertekenen vóór eind 1995, en door staten die het Verdrag hebben ondertekend en bekrachtigd, verzekeren dat hieraan volledig uitvoering wordt gegeven door alle noodzakelijke wetgevende, administratieve en andere maatregelen te nemen en door te zorgen voor een klimaat waarbinnen dit mogelijk is en dat de volledige eerbiediging van de rechten van het kind stimuleert.
- b. In overeenstemming met Artikel 7 van het Verdrag inzake de rechten van het kind⁵³ maatregelen treffen om te waarborgen dat een kind onmiddellijk na de geboorte wordt ingeschreven en vanaf de geboorte recht heeft op een naam, het recht een nationaliteit te verwerven en, voor zover mogelijk, het recht zijn of haar ouders te kennen en het recht door hen te worden verzorgd;
- c. Stappen ondernemen om te verzekeren dat kinderen passende financiële ondersteuning van hun ouders ontvangen, door onder andere toe te zien op de handhaving van wetten betreffende onderhoudsbijdragen voor kinderen;
- d. De onrechtvaardigheid en belemmeringen met betrekking tot het erven, waarmee meisjes worden geconfronteerd, uitbannen, zodat alle kinderen zonder onderscheid gebruik kunnen maken van hun rechten, door onder andere, indien van toepassing, wetgeving te maken en te handhaven die gelijke rechten op erfopvolging waarborgt en gelijke rechten om te erven verzekert, ongeacht het geslacht van het kind;
- e. Wetten maken en strikt handhaven om te verzekeren dat een huwelijk uitsluitend wordt aangegaan uit vrije wil en met volledige instemming van de toekomstige echtelieden; bovendien wetten maken en strikt handhaven met betrekking tot de wettelijke minimum leeftijd voor toestemming en de minimum leeftijd voor een huwelijk en waar nodig de minimum leeftijd voor het huwelijk verhogen;
- f. Uitgebreide beleidsmaatregelen, actieplannen en programma's ontwikkelen en uitvoeren voor het in leven houden, de bescherming, ontwikkeling en verbetering van de positie van meisjes, teneinde het volledige genot van hun mensenrechten te bevorderen en te beschermen en te zorgen dat meisjes gelijke kansen hebben; deze plannen moeten een integraal deel uitmaken van het algehele ontwikkelingsproces;
- g. Zorgen dat alle gegevens met betrekking tot kinderen in gezondheidszorg, onderwijs en andere sectoren worden uitgesplitst naar sekse, om in de planning, uitvoering en monitoring van dergelijke programma's rekening te houden met zowel meisjes als jongens.

275. Door regeringen en internationale en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Informatie en gegevens omtrent kinderen uitsplitsen naar sekse en leeftijd, onderzoek verrichten naar de omstandigheden van meisjes, en zo nodig, de resultaten verwerken bij

⁵³ Resolutie 44/25 van de Algemene Vergadering, bijlage.

de opstelling van beleidsmaatregelen, programma's en besluitvorming ter verbetering van de positie van meisjes;

- b. Zorgen voor sociale ondersteuning voor de handhaving van wetten inzake de wettelijke minimum leeftijd voor huwelijken, in het bijzonder door meisjes onderwijskansen te bieden.

Strategische doelstelling L.2 Negatieve culturele attitudes en handelwijzen jegens meisjes uitbannen

Te ondernemen actie

276. Door regeringen:

- a. Niet-gouvernementele organisaties en organisaties in de gemeenschap aanmoedigen, zo nodig, en ondersteunen bij hun inspanningen gericht op het bevorderen van veranderingen in negatieve attitudes en handelwijzen jegens meisjes;
- b. Onderwijsprogramma's opzetten en lesmateriaal en leerboeken ontwikkelen om volwassenen bewust te maken van en te informeren omtrent de schadelijke effecten van bepaalde traditionele of gangbare gebruiken op meisjes;
- c. Leerplannen, lesmateriaal en leerboeken ontwikkelen en goedkeuren, om het zelfbeeld, het leven en de kansen op werk van meisjes te verbeteren, met name op gebieden waarop vrouwen altijd al ondervertegenwoordigd waren, zoals wiskunde, exacte wetenschappen en technologie;
- d. Stappen ondernemen om te zorgen dat traditie en religie en de uitingvormen hiervan geen basis vormen voor discriminatie van meisjes.

277. Door regeringen en, al naar gelang, internationale en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Een onderwijsklimaat bevorderen dat alle belemmeringen voor de opleiding van getrouwde en/of zwangere meisjes en jonge moeders wegneemt, inclusief, waar nodig, betaalbare en fysiek toegankelijke voorzieningen voor kinderopvang en voorlichting voor ouders, om diegenen die gedurende hun schooltijd verantwoordelijkheden dragen voor de zorg voor hun kinderen en zuigelingen aan te moedigen terug te keren naar of door te gaan met hun schoolopleiding en deze te voltooien;
- b. Onderwijsinstellingen en de media aanmoedigen om een evenwichtig en niet-stereotiep beeld van meisjes en jongens te vormen en weer te geven, en zich inspannen om een einde te maken aan kinderpornografie en vernederende en misleidende afbeelding van meisjes;
- c. Alle vormen van discriminatie van meisjes en de oorzaken van een voorkeur voor zonen uitbannen, die leiden tot schadelijke en ethisch onverantwoorde praktijken, zoals keuze van het geslacht voor de geboorte en het doden van meisjesbaby's; dit gaat vaak samen met het toenemend gebruik van technieken om het geslacht van het ongebooren kind te bepalen, wat leidt tot abortus van vrouwelijke foetussen;
- d. Beleidsmaatregelen en programma's ontwikkelen die voorrang geven aan formele en informele onderwijsprogramma's om meisjes te ondersteunen en hen in staat te stellen kennis te verwerven, zelfrespect te ontwikkelen en verantwoordelijkheid te aanvaarden voor hun eigen leven; en bijzondere nadruk leggen op programma's om vrouwen en mannen, met name ouders, voor te lichten omtrent het belang van de lichamelijke en

geestelijke gezondheid en het welzijn van meisjes, inclusief de uitbanning van discriminatie van meisjes in de toedeling van voedsel, over vroegtijdige huwelijken, geweld jegens meisjes, verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan, kinderprostitutie, seksueel misbruik, verkrachting en incest.

Strategische doelstelling L.3 De rechten van meisjes bevorderen en beschermen en hen beter bewust maken van hun behoeften en mogelijkheden

Te ondernemen actie

278. Door regeringen en internationale en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Bij beleidsmakers, planners, bestuurders en uitvoerders op alle niveaus, maar ook binnen het gezin en de samenleving, zorgen voor bewustwording van de achterstandspositie van meisjes;
- b. Meisjes, en met name meisjes in moeilijke omstandigheden, bewust maken van hun eigen mogelijkheden, hen voorlichten omtrent de rechten die hun worden gewaarborgd krachtens alle internationale mensenrechteninstrumenten, met inbegrip van het Verdrag inzake de rechten van het kind, de ten behoeve van hen ingevoerde wetgeving en de verschillende maatregelen van zowel gouvernementele als niet-gouvernementele organisaties die zich inzetten voor verbetering van hun rechtspositie;
- c. Vrouwen, mannen, meisjes en jongens voorlichten om de positie van meisjes te verbeteren en hen aanmoedigen om te streven naar onderling respect en naar gelijk partnerschap tussen meisjes en jongens;
- d. De gelijke verlening van passende diensten en voorzieningen voor meisjes met een handicap stimuleren en hun familie zo nodig de bijbehorende ondersteunende diensten verlenen.

Strategische doelstelling L.4 Discriminatie van meisjes in het onderwijs en bij vorming en opleiding uitbannen

Te ondernemen actie

279. Door regeringen:

- a. Zorgen voor algemene en gelijke toegang tot het basisonderwijs en ervoor zorgen dat alle kinderen dit afmaken, en de bestaande kloof tussen meisjes en jongens dichten, zoals bepaald in Artikel 28 van het Verdrag inzake de rechten van het kind;⁵⁴ er tevens voor zorgen dat alle meisjes en jongens, inclusief de kansarmen en de begaafden, in het jaar 2005 gelijke toegang hebben tot voortgezet onderwijs en ook tot hoger onderwijs, inclusief beroepsonderwijs en technisch onderwijs;
- b. Stappen ondernemen om programma's voor functioneel lezen, schrijven en rekenen, met name voor meisjes die niet naar school gaan, in ontwikkelingsprogramma's te integreren;
- c. Bevorderen dat in onderwijsprogramma's mensenrechteneducatie wordt gegeven en daarin het feit betrekken dat de mensenrechten van vrouwen en meisjes een onvervreemdbaar, integraal en ondeelbaar onderdeel uitmaken van de universele mensenrechten;

⁵⁴ Resolutie 44/25 van de Algemene Vergadering, bijlage.

- d. Zorgen dat meer meisjes zich inschrijven voor onderwijs en dit ook blijven volgen, door passende begrotingsmiddelen toe te kennen en door de steun van de gemeenschap en de ouders in te roepen via campagnes en flexibele roosters, stimulansen, beurzen, instroomprogramma's voor meisjes die niet naar school gaan en andere maatregelen;
- e. Opleidingsprogramma's en materiaal ontwikkelen voor leerkrachten en begeleiders, om hen beter bewust te maken van hun eigen rol in het onderwijsproces, teneinde hun effectieve strategieën in handen te geven voor gender-bewust onderwijs;
- f. Maatregelen treffen om te verzekeren dat vrouwelijke docenten en hoogleraren dezelfde mogelijkheden en dezelfde rechtspositie hebben als mannelijke docenten en hoogleraren.

280. Door regeringen en internationale en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Onderwijs en opleiding in praktische vaardigheden geven om voor meisjes de kansen op werkgelegenheid en de toegang tot besluitvormingsprocessen te verruimen;
- b. Onderwijs verzorgen om de kennis en vaardigheden van meisjes met betrekking tot het functioneren van economische, financiële en politieke stelsels te verruimen;
- c. Zorgen dat meisjes met een handicap passend onderwijs kunnen volgen en vaardigheden aanleren om volwaardig aan het leven te kunnen deelnemen;
- d. De volledige en gelijke deelneming van meisjes aan buitenschoolse activiteiten, zoals sport, toneel en culturele activiteiten, bevorderen.

Strategische doelstelling L.5 Discriminatie van meisjes op het gebied van gezondheid en voeding uitbannen

Te ondernemen actie

281. Door regeringen en internationale en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Voorlichting geven over het afschaffen van voor meisjes discriminerende praktijken bij de toedeling van voedsel, op het gebied van voeding en toegang tot gezondheidszorg;
- b. Meisjes, ouders, leerkrachten en de samenleving bewust maken van het belang van goede algemene gezondheid en voeding en beter inzicht geven in de gezondheidsrisico's en andere problemen in samenhang met zwangerschappen op jonge leeftijd;
- c. Voorlichting en dienstverlening op gezondheidsgebied verbeteren, in het bijzonder m.b.t. programma's voor primaire gezondheidszorg, inclusief seksuele en reproductieve gezondheid, en hoogwaardige gezondheidsprogramma's opzetten, die voorzien in de lichamelijke en geestelijke behoeften van meisjes en aansluiten bij de behoeften van jonge en voedende moeders en zwangere vrouwen;
- d. Onderlinge voorlichtings- en dienstverleningsprogramma's opzetten, ter ondersteuning van individuele en collectieve maatregelen om de kwetsbaarheid van meisjes voor HIV/AIDS en andere seksueel overdraagbare ziekten te verminderen, zoals overeengekomen in het Actieprogramma van de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling en vastgesteld in het verslag van die Conferentie, met erkenning van de rol van ouders, zoals vermeld in punt 267 van dit voorlopige slotdocument;
- e. Zorgen voor voorlichting en verspreiding van informatie onder meisjes, en wel met name jongeren, betreffende de fysiologie van de voortplanting, reproductieve en seksuele

gezondheid, zoals overeengekomen in het Actieprogramma van de Internationale Conferentie inzake bevolking en ontwikkeling en vastgesteld in het verslag van die conferentie, verantwoorde gezinsplanning, gezinsleven, reproductieve gezondheid, seksueel overdraagbare ziekten en voorkoming van Hiv-besmetting en AIDS, met erkenning van de rol van ouders, zoals bedoeld in punt 267;

- f. Vorming op het gebied van gezondheid en voeding als integraal deel opnemen in alfabetiseringsprogramma's en schoolleerplannen, te beginnen in het basisonderwijs, ten behoeve van meisjes;
- g. De rol en de verantwoordelijkheid van jongeren op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid en het desbetreffende gedrag onderstrepen door verlening van passende diensten en begeleiding, zoals besproken in punt 267;
- h. Informatie- en opleidingsprogramma's ontwikkelen voor opstellers en uitvoerders van plannen voor de gezondheidszorg met betrekking tot de specifieke gezondheidsbehoeften van meisjes;
- i. Alle passende maatregelen treffen teneinde traditionele handelwijzen af te schaffen die schadelijk zijn voor de gezondheid van kinderen, zoals bepaald in artikel 24 van het Verdrag inzake de rechten van het kind;⁵⁵

Strategische doelstelling L.6 Kinderarbeid uitbannen en jonge meisjes op het werk beschermen

Te ondernemen actie

282. Door regeringen:

- a. In overeenstemming met artikel 32 van het Verdrag inzake de rechten van het kind⁵⁶ kinderen beschermen tegen economische exploitatie en het verrichten van werk dat naar alle waarschijnlijkheid gevaarlijk is of de opvoeding van het kind zal hinderen, of schadelijk is voor de gezondheid of de lichamelijke, geestelijke, intellectuele, zedelijke of maatschappelijke ontwikkeling van het kind;
- b. In de nationale wetgeving een minimum leeftijd voor toelating van een kind tot betaald werk vaststellen, in overeenstemming met bestaande internationale arbeidsnormen en het Verdrag inzake de rechten van het kind, ook voor meisjes in alle sectoren van bedrijvigheid;
- c. Jonge meisjes op het werk beschermen, onder andere door:
 - (i) Een minimum leeftijd of leeftijden vast te stellen voor toelating tot betaald werk;
 - (ii) De arbeidsomstandigheden strikt te bewaken (naleving van werktijden, verbod op kinderarbeid, waarin niet wordt voorzien door de nationale wetgeving en toezicht op hygiëne en gezondheidsomstandigheden op het werk);
 - (iii) Dekking door het socialezekerheidsstelsel te waarborgen;
 - (iv) Permanente opleiding en educatie in te voeren.

⁵⁵ Resolutie 44/25 van de Algemene Vergadering, bijlage.

⁵⁶ Resolutie 44/25 van de Algemene Vergadering, bijlage.

- d. Waar nodig de wetgeving met betrekking tot kinderarbeid aanscherpen en passende strafmaatregelen of andere sancties invoeren om te waarborgen dat de wetgeving daadwerkelijk wordt gehandhaafd;
- e. Bestaande internationale arbeidsnormen toepassen, inclusief, indien van toepassing, ILO-normen voor de bescherming van werkende kinderen, als richtlijn bij de opstelling van nationale arbeidswetgeving en beleidsmaatregelen.

Strategische doelstelling L.7 Een einde maken aan geweld jegens meisjes

Te ondernemen actie

283. Door regeringen en, al naar gelang, internationale en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Effectieve activiteiten ontplooiën en maatregelen treffen om wetgeving te maken en te handhaven om de veiligheid van meisjes te beschermen tegen alle vormen van geweld op het werk, inclusief opleidings- en ondersteuningsprogramma's, en maatregelen nemen om seksuele intimidatie van meisjes in onderwijsinstellingen en andere instellingen uit te bannen;
- b. Passende wettelijke, bestuurlijke, sociale en onderwijskundige maatregelen nemen om meisjes thuis en in de samenleving te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, verwaarlozing of onachtzame behandeling, mishandeling of uitbuiting, inclusief seksueel misbruik;
- c. Voor hen die zich bezighouden met opvang en herstel en met andere hulpprogramma's voor meisjes die het slachtoffer zijn geworden van geweld, opleidingen verzorgen in genderspecifieke aspecten, en informatie-, ondersteunings- en opleidingsprogramma's voor dergelijke meisjes bevorderen;
- d. Wetgeving maken en handhaven die meisjes beschermt tegen alle vormen van geweld, inclusief het doden van meisjesbaby's en geslachtskeuze vóór de geboorte, verminking van het vrouwelijk geslachtsorgaan, incest, seksueel misbruik, seksuele uitbuiting, kinderprostitutie en kinderpornografie, en aan de leeftijd aangepaste veilige en vertrouwelijke programma's en medische, sociale en psychologische ondersteunende diensten ontwikkelen om meisjes die het slachtoffer zijn van geweld ter zijde te staan.

Strategische doelstelling L.8 Meisjes beter bewust maken van het sociale, economische en politieke leven en hun deelneming hieraan bevorderen

Te ondernemen actie

284. Door regeringen en internationale en niet-gouvernementele organisaties:

- a. Meisjes toegang bieden tot opleiding, informatie en de media met betrekking tot sociale, culturele, economische en politieke aangelegenheden, teneinde hen in staat te stellen hun eigen mening te vormen;
- b. Niet-gouvernementele organisaties ondersteunen, in het bijzonder niet-gouvernementele jongerenorganisaties, bij hun inspanningen om de gelijkheid en de participatie van meisjes in de samenleving te bevorderen.

Te ondernemen actie

285. Door regeringen, in samenwerking met niet-gouvernementele organisaties:

- a. Beleidsmaatregelen en programma's opstellen om het gezin, zoals omschreven in punt 29 hierboven, te helpen in zijn ondersteunende, opvoedende en verzorgende functie, met specifieke nadruk op de uitbanning van discriminatie van meisjes binnen het gezin;
- b. Een klimaat scheppen dat bijdraagt aan de versterking van het gezin, zoals omschreven in punt 29 hierboven, teneinde te voorzien in ondersteunende en preventieve maatregelen die de mogelijkheden van meisjes beschermen, eerbiedigen en bevorderen;
- c. Ouders en verzorgers opvoeden en aanmoedigen om meisjes en jongens gelijk te behandelen en te zorgen dat meisjes en jongens de verantwoordelijkheden in het gezin delen, zoals uiteengezet in punt 29 hierboven.

HOOFDSTUK V

INSTITUTIONELE VOORZIENINGEN

286. In het slotdocument wordt een reeks acties vastgesteld die moeten leiden tot fundamentele veranderingen. Onmiddellijk optreden en verantwoording zijn van essentieel belang om de doelstellingen tegen het jaar 2000 te verwezenlijken. De uitvoering komt primair voor verantwoordelijkheid van de regeringen, maar berust ook bij zeer uiteenlopende instellingen in de openbare, de particuliere en de niet-gouvernementele sector, op gemeenschapsniveau, op nationaal, subregionaal/regionaal en internationaal niveau.

287. Gedurende het VN-Decennium voor de vrouw (1976-1985), werden tal van instellingen opgezet op nationaal, regionaal en internationaal niveau, om de positie van vrouwen te verbeteren. Op internationaal niveau werden het Internationaal onderzoeks- en opleidingsinstituut voor de vooruitgang van de vrouw (INSTRAW), het Ontwikkelingsfonds van de Verenigde Naties voor vrouwen (UNIFEM) en de Commissie voor toetsing van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen opgezet. Deze instanties werden, naast de Commissie inzake de status van de vrouw en haar secretariaat en de Afdeling verbetering van de positie van de vrouw, de belangrijkste instellingen binnen de Verenigde Naties die specifiek zijn bedoeld om de positie van vrouwen overal ter wereld te verbeteren. Op nationaal niveau heeft een aantal landen nationale systemen voor het plannen, bepleiten en bewaken van vooruitgang op het gebied van de verbetering van de positie van vrouwen opgezet of versterkt.

288. De uitvoering van het slotdocument door nationale, subregionale/regionale en internationale instellingen, zowel in de openbare als in de particuliere sector, zou zijn gebaat met doorzichtigheid, nauwere samenwerking tussen netwerken en organisaties, en een consequente stroom van informatie tussen alle betrokkenen. Ook is er behoefte aan duidelijke doelstellingen en verantwoordingsmechanismen. Er dienen contacten te worden onderhouden met andere instellingen op nationaal, subregionaal/regionaal en internationaal niveau en met netwerken en organisaties die zich bezighouden met de verbetering van de positie van vrouwen.

289. Niet-gouvernementele en organisaties aan de basis hebben een specifieke rol te vervullen bij het scheppen van een sociaal, economisch, politiek en intellectueel klimaat, gebaseerd op gelijkheid tussen vrouwen en mannen. Vrouwen dienen actief te worden betrokken bij de uitvoering en monitoring van het slotdocument.

290. Effectieve uitvoering van het slotdocument vraagt ook om veranderingen in de interne dynamiek van instellingen en organisaties, inclusief waarden, gedrag, regels en procedures die averechts werken op de verbetering van de positie van vrouwen. Seksuele intimidatie dient te worden uitgebannen.

291. Nationale, subregionale/regionale en internationale instellingen moeten een duidelijk mandaat en een vastomlijnde bevoegdheid, middelen en verantwoordingsmechanismen hebben om de taken te vervullen die zijn vervat in het slotdocument. Hun werkwijzen moeten de efficiënte en effectieve uitvoering van het slotdocument waarborgen. Er dient duidelijk te worden gestreefd naar internationale normen van gelijkheid tussen vrouwen en mannen als basis voor alle acties.

292. Om de effectieve uitvoering van het slotdocument te waarborgen en de inspanningen ter verbetering van de positie van vrouwen op nationaal, subregionaal/regionaal en internationaal niveau uit te breiden, moeten regeringen, de organisatie van de Verenigde Naties en alle andere daarvoor in aanmerking komende organisaties een actief en zichtbaar beleid bevorderen, gericht op mainstreaming van een gender-perspectief, onder andere bij de monitoring en evaluatie van alle beleidsmaatregelen en programma's.

A. Nationaal niveau

293. De primaire verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het slotdocument ligt bij de regeringen. De inzet hiervoor op het hoogste politieke niveau is van essentieel belang voor de uitvoering en de regeringen moeten de leiding nemen bij het coördineren, bewaken en evalueren van vooruitgang in de verbetering van de positie van vrouwen. De Vierde-Wereldvrouwenconferentie is een conferentie van nationale en internationale inzet en actie. Dit vraagt om inzet van regeringen en de internationale gemeenschap. Het slotdocument maakt deel uit van een doorlopend proces en heeft een katalytische werking, aangezien het zal bijdragen aan programma's en praktische resultaten voor meisjes en vrouwen van alle leeftijden. De staten en de internationale gemeenschap worden aangemoedigd om deze uitdaging aan te gaan door zich in te zetten voor actie. In het kader van dit proces hebben vele staten toegezegd actie te ondernemen, zoals onder andere blijkt uit hun nationale verklaringen.

294. Nationale instellingen ter verbetering van de positie van vrouwen moeten deelnemen aan de opstelling van beleid en moeten de uitvoering van het slotdocument via verschillende organen en instellingen, ook in de particuliere sector, aanmoedigen en zij moeten, waar nodig, fungeren als katalysator bij het ontwikkelen van nieuwe programma's tegen het jaar 2000 op gebieden die niet onder bestaande instellingen ressorteren.

295. De actieve ondersteuning en participatie van een breed en divers scala van andere institutionele actoren dienen te worden aangemoedigd, inclusief wetgevende organen, academische en onderzoeksinstellingen, beroepsverenigingen, vakbonden, coöperaties, groepen uit de lokale gemeenschap, niet-gouvernementele organisaties, inclusief vrouwenorganisaties en feministische groeperingen, de media, godsdienstige groepen, jongerenorganisaties en culturele groepen, alsmede financiële organisaties en organisaties zonder winstoogmerk.

296. Om het slotdocument te kunnen uitvoeren, zullen regeringen een nationaal orgaan moeten opzetten, of de effectiviteit van hun bestaande orgaan moeten vergroten, ter verbetering van de positie van vrouwen op het hoogste politieke niveau; zij dienen passende intra- en interdepartementale procedures en personeelswerving te waarborgen en moeten beschikken over andere instellingen die het mandaat en de capaciteit hebben om de participatie van vrouwen te verruimen en genderspecifieke analyses in beleidsmaatregelen en programma's te integreren. De eerste stap in dit proces moet voor alle instellingen zijn: het opnieuw bezien van hun doelstellingen, programma's en operationele procedures, uitgaande van de acties waartoe het slotdocument oproept. Eén van de belangrijkste activiteiten is zich richten op betere bewustmaking van het grote publiek en ondersteuning van de doelstellingen van het slotdocument, onder andere via de massamedia en publieksvoorlichting.

297. Regeringen moeten zo spoedig mogelijk, en wel bij voorkeur tegen eind 1995, in overleg met daarvoor in aanmerking komende instellingen en niet-gouvernementele organisaties, een begin maken met het ontwikkelen van strategieën voor de uitvoering van het slotdocument en moeten bij voorkeur tegen eind 1996 hun strategieën of actieplannen gereed hebben. Bij dit planningsproces dient een beroep te worden gedaan op mensen op het hoogste gezagsniveau binnen de regering en de desbetreffende actoren in de samenleving. De uitvoeringsstrategieën dienen breed van opzet te zijn en termijngebonden doelstellingen en referentiepunten voor de monitoring te bevatten, alsmede voorstellen voor de toewijzing of hernieuwde toewijzing van middelen voor uitvoering. Waar nodig zou de steun van de internationale gemeenschap kunnen worden ingeroepen, ook voor benodigde middelen.

298. Niet-gouvernementele organisaties moeten worden aangemoedigd om bij te dragen aan het opzetten en uitvoeren van deze strategieën of nationale actieplannen. Zij moeten tevens worden aangemoedigd om hun eigen programma's te ontwikkelen als aanvulling op de overheidsinspanningen. Vrouwenorganisaties en feministische groeperingen moeten in samenwerking met andere niet-gouvernementele organisaties worden aangemoedigd om, waar nodig, netwerken te organiseren en de uitvoering van het slotdocument door regeringen en regionale en internationale organen te bepleiten en te ondersteunen.

299. Regeringen moeten streven naar een evenwicht tussen beide seksen, onder andere door in alle van overheidswege benoemde commissies, besturen en andere daarvoor in aanmerking komende officiële organen, al naar gelang, alsook in alle internationale organen, instellingen en organisaties te streven naar evenwicht tussen beide seksen, met name door meer vrouwelijke kandidaten voor te dragen en te ondersteunen.

300. Regionale en internationale organisaties, en met name ontwikkelingsinstellingen, in het bijzonder INSTRAW, UNIFEM en bilaterale donoren, moeten financiële en adviserende ondersteuning bieden aan het nationale orgaan, om dit beter in staat te stellen informatie bijeen te brengen, netwerken te ontwikkelen en zijn mandaat te vervullen, naast de versterking van internationale mechanismen om de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen via hun onderscheiden mandaten, in samenwerking met regeringen.

B. Subregionaal, regionaal niveau

301. De regionale commissies van de Verenigde Naties en andere subregionale/regionale structuren moeten de desbetreffende nationale instellingen stimuleren en ondersteunen bij de monitoring en uitvoering van het slotdocument, voor zover dit binnen hun mandaat valt. Dit dient te geschieden in coördinatie met de uitvoering van de onderscheiden regionale actieplannen en in nauwe samenwerking met de Commissie inzake de status van de vrouw, rekening houdende met de noodzaak van gecoördineerde follow-up van de VN-conferenties op economisch en sociaal gebied, op het gebied van de mensenrechten en aanverwante gebieden.

302. Om het regionale proces van uitvoering, monitoring en evaluatie te bevorderen, moet de Economische en Sociale Raad overwegen de institutionele capaciteit van de regionale commissies van de Verenigde Naties binnen hun mandaat opnieuw te bezien, met inbegrip van hun op vrouwen gerichte units/focal points, om gender-specifieke problemen te bezien in het licht van het slotdocument en de regionale actieplannen. Waar nodig moet onder andere worden overwogen de capaciteit op dit punt te verruimen.

303. Binnen hun bestaande mandaten en activiteiten moeten de regionale commissies de nadruk leggen op vrouwenthema's en gender-perspectieven en dienen zij tevens te overwegen mechanismen en processen op te zetten om de uitvoering en monitoring van zowel het slotdocument, als de regionale actieplannen te waarborgen. De regionale commissies dienen, binnen het kader van hun mandaat, samen te werken met andere regionale intergouvernementele en niet-gouvernementele organisaties, financiële instanties en onderzoeksinstellingen en de particuliere sector aan het oplossen van genderspecifieke problemen.

304. De regionale bureaus van de gespecialiseerde organisaties van de Verenigde Naties moeten, voor zover van toepassing, een actieplan ontwikkelen en verspreiden voor de uitvoering van het slotdocument, waarin ook het tijdsbestek en de middelen worden aangegeven. Via technische ondersteuning en operationele activiteiten op regionaal niveau moeten duidelijk omliggende doelstellingen voor de verbetering van de positie van vrouwen worden vastgesteld. Hiertoe moeten de organen en instellingen van de Verenigde Naties hun inspanningen regelmatig coördineren.

305. Niet-gouvernementele organisaties binnen de regio moeten worden ondersteund bij hun inspanningen om netwerken te ontwikkelen om de voorspraak voor het slotdocument en de onderscheiden regionale, en de verspreiding van informatie hierover, te coördineren.

C. Internationaal niveau

1. Verenigde Naties

306. Aan het slotdocument dient in de periode 1995-2000 uitvoering te worden gegeven met medewerking van alle organen en organisaties van de Verenigde Naties, specifiek en als integraal deel van een breder geheel van programma's. Gedurende de jaren 1995-2000 moet een ruimer kader voor internationale samenwerking voor genderspecifieke problemen worden ontwikkeld, teneinde zorg te dragen voor de geïntegreerde, brede uitvoering, follow-up en beoordeling van het slotdocument, rekening houdende met de resultaten van de mondiale

topconferenties en conferenties van de Verenigde Naties. Het feit dat tijdens al deze (top)conferenties de regeringen zich ertoe hebben verbonden vrouwen op verschillende gebieden zeggenschap te geven, maakt coördinatie van cruciaal belang voor de follow-up-strategieën van dit slotdocument. De Agenda voor ontwikkeling en de Agenda voor de vrede dienen rekening te houden met het slotdocument van de Vierde wereld-vrouwenconferentie.

307. De institutionele capaciteit van de Verenigde Naties om haar verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het slotdocument te dragen en te coördineren, alsmede haar deskundigheid en werkwijzen om de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen, dienen te worden verbeterd.

308. De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van het slotdocument en de integratie van de belangen van zowel vrouwen als mannen in alle beleidsmaatregelen en programma's van de Verenigde Naties moet op het hoogste niveau berusten.

309. Om de doeltreffendheid en de doelmatigheid van het systeem bij het verlenen van steun ten behoeve van gelijkheid en empowerment van vrouwen op nationaal niveau te verbeteren en het vermogen van het systeem om de doelstellingen van het slotdocument te verwezenlijken, te verruimen, dienen verschillende delen van de organisatie van de Verenigde Naties te worden vernieuwd, hervormd en gereactiveerd. Dit impliceert tevens de herziening en versterking van de strategieën en werkwijzen van verschillende mechanismen van de Verenigde Naties ter verbetering van de positie van de vrouw, teneinde hun adviserende, katalyserende en toezichhoudende functie met betrekking tot de belangrijkste organen en instanties te rationaliseren en, voor zover van toepassing, te versterken. Vrouwen/gender-units zijn belangrijk voor effectieve mainstreaming, maar er dienen voorts strategieën te worden ontwikkeld om te voorkomen dat in alle activiteiten de gender-dimensie onverhoeds op het tweede plan komt in plaats van een essentiële rol te vervullen.

310. Voor de follow-up van de Vierde wereld-vrouwenconferentie moeten alle instanties van de Organisatie van de Verenigde Naties die zich richten op de verbetering van de positie van vrouwen beschikken over de benodigde middelen en ondersteuning om follow-up-activiteiten te verrichten. De inspanningen van op gender gerichte focal points binnen organisaties moeten goed worden geïntegreerd in het algehele beleid en de algehele planning, programma's en begroting.

311. Door de Verenigde Naties en andere internationale organisaties dienen maatregelen te worden getroffen om belemmeringen voor de verbetering van de positie van vrouwen binnen hun organisaties weg te nemen, in overeenstemming met het slotdocument.

Algemene Vergadering

312. De Algemene Vergadering is als hoogste intergouvernementele instantie in de Verenigde Naties het belangrijkste beleids- en toetsingsorgaan m.b.t. zaken die verband houden met de follow-up van de conferentie en zij dient als zodanig in al haar werkzaamheden rekening te houden met gender-kwesties. Zij dient de vooruitgang in de daadwerkelijke uitvoering van het slotdocument te beoordelen, ervan uitgaande dat deze aangelegenheden dwars door het sociale, politieke en economische beleid heen lopen. Tijdens haar 50e zitting in 1995 zal de

Algemene Vergadering zich buigen over het Verslag van de Vierde wereldvrouwenconferentie. In overeenstemming met haar resolutie 49/161 zal zij tevens een verslag van de Secretaris-Generaal bestuderen omtrent de follow-up van de Conferentie, rekening houdende met de aanbevelingen van de Conferentie. De Algemene Vergadering moet de follow-up van de Conferentie integreren in haar voortgaande activiteiten ter verbetering van de positie van vrouwen. In 1996, 1998 en 2000 dient zij de uitvoering van het slotdocument te evalueren.

Economische en Sociale Raad

313. De Economische en Sociale Raad zou, in het kader van zijn rol uit hoofde van het Handvest van de Verenigde Naties en in overeenstemming met resoluties 45/264, 46/235 en 48/162 van de Algemene Vergadering toezicht moeten houden op de algehele coördinatie binnen de organisatie ten aanzien van de uitvoering van het slotdocument, en zou hiervoor aanbevelingen moeten doen. De Raad moet worden uitgenodigd de uitvoering van het slotdocument te toetsen, naar behoren rekening houdende met de verslagen van de Commissie inzake de status van de vrouw. De Raad zou, als coördinerende instantie, moeten worden uitgenodigd het mandaat van de Commissie inzake de status van de vrouw opnieuw te bezien, rekening houdende met de behoefte aan effectieve coördinatie met andere aanverwante commissies en de follow-up van de conferentie. De Raad moet gender-vraagstukken betrekken in de bespreking van alle politieke kwesties, daarbij rekening houdende met aanbevelingen van de Commissie. De Raad dient te overwegen voor het jaar 2000 ten minste één afdeling op hoog niveau te belasten met de verbetering van de positie van vrouwen en de uitvoering van het slotdocument, met actieve betrokkenheid en deelneming van onder andere de gespecialiseerde organisaties, inclusief de Wereldbank en het IMF.

314. De Raad dient te overwegen vóór het jaar 2000 althans één coördinerende afdeling te belasten met het coördineren van de verbetering van de positie van vrouwen, op basis van het voor de gehele organisatie geldende plan voor de middellange termijn ten behoeve van de verbetering van de positie van vrouwen.

315. De Raad moet overwegen vóór het jaar 2000 althans één afdeling voor operationele activiteiten te belasten met de coördinatie van ontwikkelingsactiviteiten die verband houden met gender, op basis van het voor de gehele organisatie geldende herziene plan voor de middellange termijn ter verbetering van de positie van vrouwen, teneinde richtlijnen en procedures voor de uitvoering van het slotdocument in te voeren via de fondsen en programma's van de organisatie van de Verenigde Naties.

316. De Administrative Committee on Coordination (ACC) dient zich te buigen over de vraag hoe de hieraan deelnemende partijen hun activiteiten het best zouden kunnen coördineren, onder andere via bestaande procedures tussen de diverse organisaties om coördinatie binnen de gehele organisatie te verzekeren, teneinde uitvoering te geven aan de doelstellingen van het slotdocument en te helpen bij de follow-up.

Commissie voor de Status van de Vrouw

317. De Algemene Vergadering en de Economische en Sociale Raad worden, in overeenstemming met hun onderscheiden mandaten, uitgenodigd het mandaat van de Commissie voor de Status van de Vrouw opnieuw te bezien en te versterken, rekening houdende met zowel het slotdocument, als de noodzaak van synergie met andere aanverwante

commissies, aan follow-up van de Conferentie en aan een voor de gehele organisatie geldende aanpak van de uitvoering.

318. Als functionele commissie, die de Economische en Sociale Raad ter zijde staat, moet de Commissie voor de Status van de Vrouw een centrale rol vervullen bij de monitoring binnen de organisatie van de Verenigde Naties van de uitvoering van het slotdocument en bij het adviseren van de Raad hieromtrent. De Commissie moet beschikken over een duidelijk mandaat met voldoende personele en financiële middelen, via de hernieuwde toewijzing van middelen binnen de gewone begroting van de Verenigde Naties om het mandaat uit te voeren.

319. De Commissie voor de Status van de Vrouw dient de Economische en Sociale Raad ter zijde te staan bij de coördinatie van de rapportage betreffende de uitvoering van het slotdocument binnen de desbetreffende organisaties van de Verenigde Naties. De Commissie moet, waar nodig, putten uit inbreng van andere organisaties van de Verenigde Naties en vanuit andere bronnen, al naar gelang.

320. De Commissie voor de Status van de Vrouw dient, bij het ontwikkelen van haar werkprogramma voor het tijdvak 1996-2000 de in het slotdocument gesignaleerde probleemvelden opnieuw bezien en te overwegen hoe zij de follow-up van de Wereldvrouwenconferentie in haar agenda kan integreren. In dit verband zou de Commissie voor de positieverbetering van de vrouw kunnen overwegen hoe zij haar katalyserende rol in de mainstreaming van een genderperspectief in de activiteiten van de Verenigde Naties verder zou kunnen ontwikkelen.

Andere functionele commissies

321. Binnen het kader van hun mandaat moeten andere functionele commissies van de Economische en Sociale Raad naar behoren rekening houden met het slotdocument en waarborgen dat gender-aspecten in hun onderscheiden werkzaamheden worden geïntegreerd.

De Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen en andere verdragsorganen.

322. Het Comité dat waakt over de uitbanning van discriminatie van vrouwen moet, binnen het kader van zijn mandaat, bij de uitvoering van zijn taken krachtens het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, bij de bestudering van de verslagen die het Comité worden voorgelegd door de staten die hierbij partij zijn, rekening houden met het slotdocument.

323. Staten die partij zijn bij het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen worden, wanneer zij rapporteren ingevolge artikel 18 van het Verdrag, uitgenodigd in hun rapportage informatie op te nemen over maatregelen die zijn getroffen om aan het slotdocument uitvoering te geven, teneinde de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen te ondersteunen bij de effectieve monitoring van de mogelijkheden voor vrouwen om door het Verdrag gewaarborgde rechten te genieten.

324. Het vermogen van de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen om toe te zien op de uitvoering van het Verdrag, dient te worden versterkt door in het kader van de gewone begroting van de Verenigde Naties te voorzien in personele en financiële

middelen, inclusief deskundige juridische ondersteuning en in voldoende vergadertijd voor de Commissie, in overeenstemming met resolutie 49/164 van de Algemene Vergadering en het besluit van de Vergadering van staten die partij zijn bij het Verdrag, welke werd gehouden in mei 1995. De Commissie moet haar inspanningen intensiever coördineren met andere verdragsorganen voor mensenrechten, rekening houdende met de aanbevelingen van de Verklaring en het Actieprogramma van Wenen.

325. Binnen het kader van hun mandaat moeten andere verdragsorganen ook naar behoren rekening houden met de uitvoering van het slotdocument en waarborgen dat de gelijke rechtspositie en de mensenrechten van vrouwen in hun werk worden geïntegreerd.

Het Secretariaat van de Verenigde Naties

Het Bureau van de Secretaris-Generaal

326. Van de Secretaris-Generaal wordt verlangd dat hij de verantwoordelijkheid aanvaardt voor de coördinatie van het beleid binnen de Verenigde Naties ten behoeve van de uitvoering van het slotdocument en voor de mainstreaming van een gender-perspectief in de gehele organisatie en in alle activiteiten van de Verenigde Naties, uitgaande van het mandaat van de betrokken organen. De Secretaris-Generaal dient specifieke maatregelen te overwegen om effectieve coördinatie bij de uitvoering van deze doelstellingen te waarborgen. Hiertoe wordt de Secretaris-Generaal uitgenodigd binnen het bureau van de Secretaris-Generaal een hoge functie te creëren, met gebruikmaking van bestaande personele en financiële middelen; de betrokkene moet fungeren als adviseur van de Secretaris-Generaal in gender-vraagstukken en moet helpen waarborgen dat het slotdocument in de hele organisatie wordt uitgevoerd, in nauwe samenwerking met de Afdeling verbetering van de positie van vrouwen (Division for the Advancement of Women).

De Afdeling verbetering van de positie van vrouwen

327. De primaire functie van de Afdeling verbetering van de positie van vrouwen van de Directie beleidscoördinatie en duurzame ontwikkeling (Department for Policy Coordination and Sustainable Development) is effectieve dienstverlening aan de Commissie inzake de status van de vrouw en andere intergouvernementele organen, wanneer deze zich bezighouden met de verbetering van de positie van vrouwen, alsook aan de Commissie voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen. Genoemde directie is aangewezen als "focal point" voor de uitvoering van de Toekomstgerichte Strategieën van Nairobi voor de verbetering van de positie van vrouwen. Gezien de herziening van het mandaat van de Commissie inzake de status van de vrouw, zoals vermeld in punt 313 hierboven, zullen ook de taken van de Afdeling verbetering van de positie van vrouwen dienen te worden geëvalueerd. Van de Secretaris-Generaal wordt verlangd dat hij een effectiever functioneren van de directie waarborgt, door onder andere voldoende personele en financiële middelen te verstrekken binnen de gewone begroting van de Verenigde Naties.

328. De directie moet de belemmeringen voor de verbetering van de positie van vrouwen bestuderen via een toepassing van een gender-analyse in beleidsstudies voor de Commissie inzake de status van de vrouw en door steun te verlenen aan andere nevenorganisaties. Na de Vierde wereld-vrouwenconferentie moet de directie een coördinerende rol vervullen bij de voorbereidingen voor herziening van de voor de gehele organisatie geldende planning voor de middellange termijn ten behoeve van de verbetering van de positie van vrouwen voor de jaren

1996-2001 en moet zij blijven dienen als secretariaat voor de coördinatie tussen de verschillende instanties ten behoeve van de verbetering van de positie van vrouwen. Zij moet een informatiestroom met nationale commissies, nationale instellingen voor de verbetering van de positie van vrouwen en niet-gouvernementele organisaties in stand houden met het oog op de uitvoering van het slotdocument.

Andere eenheden van het Secretariaat van de Verenigde Naties

329. De verschillende eenheden van het Secretariaat van de Verenigde Naties moeten hun programma's bestuderen, om vast te stellen hoe zij het best kunnen bijdragen aan de gecoördineerde uitvoering van het slotdocument. Voorstellen voor de uitvoering van het slotdocument moeten zijn terug te vinden in de herziening van het voor de gehele organisatie geldende plan voor de middellange termijn ter verbetering van de positie van vrouwen voor de jaren 1996-2001, alsook in de voorgestelde planning van de Verenigde Naties voor de jaren 1998-2002. De inhoud van de acties hangt af van het mandaat van de betrokken organen.

330. In het gehele Secretariaat dienen bestaande en nieuwe schakels te worden ontwikkeld om te zorgen dat het gender-perspectief als centrale dimensie in alle activiteiten van het Secretariaat wordt geïntroduceerd.

331. Het Bureau Human Resources Management moet, in samenwerking met de programmabeheerders overal in de wereld en in overeenstemming met het strategisch actieplan voor de verbetering van de positie van vrouwen in het Secretariaat (1995-2000) prioriteit blijven verlenen aan de werving en bevordering van vrouwen in functies, op basis van geografische verdeling, met name op hoge beleids- en bestuursfuncties, teneinde de doelstellingen, vervat in resoluties 45/125 en 45/239C van de Algemene Vergadering en opnieuw bevestigd in resoluties 46/100, 47/93, 48/106 en 49/167 van de Algemene Vergadering, te verwezenlijken. De Training Service moet regelmatig opleidingen in genderbewustzijn (gender sensitivity training) opzetten en organiseren of dergelijke trainingen opnemen in al zijn activiteiten.

332. De Directie publieksvoorlichting (Department of Public Information) moet in al haar algemene voorlichtingsactiviteiten trachten rekening te houden met zowel vrouwen als mannen, en binnen de bestaande mogelijkheden, haar programma's met betrekking tot vrouwen en meisjes versterken en verbeteren. Hiertoe moet deze directie een multimedia-communicatiestrategie opzetten, om de uitvoering van het slotdocument te ondersteunen en daarbij volledig rekening houden met nieuwe technologie. De directie moet regelmatig met initiatieven komen die de doelstellingen van het slotdocument bevorderen, met name in ontwikkelingslanden.

333. De Afdeling statistiek (Statistical Division) van de Directie economische en sociale voorlichting en beleidsanalyse (Department for Economic and Social Information and Policy Analysis) dient een belangrijke coördinerende rol te vervullen in de opstelling van internationale statistieken, zoals beschreven in hoofdstuk IV, strategische doelstelling H.3, hierboven.

Internationaal onderzoeks- en opleidingsinstituut voor de vooruitgang van vrouwen (INSTRAW)

334. Het INSTRAW heeft tot taak onderzoek en opleiding op het gebied van de positie en de ontwikkeling van vrouwen te bevorderen. In het kader van het slotdocument moet het INSTRAW zijn werkprogramma opnieuw bezien en een programma ontwikkelen ter uitvoering van die aspecten van het slotdocument die binnen zijn mandaat vallen. Het moet nagaan aan welke types onderzoek en onderzoeksmethodieken voorrang moet worden gegeven, nationale capaciteiten om vrouwenstudies en genderspecifiek onderzoek te verrichten versterken, inclusief onderzoek naar de rechtspositie van meisjes, en netwerken van onderzoeksinstellingen ontwikkelen die voor dat doel kunnen worden gemobiliseerd. Het moet ook nagaan welke soorten onderwijs en opleiding daadwerkelijk door het instituut kunnen worden ondersteund en bevorderd.

Ontwikkelingsfonds van de Verenigde Naties voor vrouwen (UNIFEM)

335. Het UNIFEM heeft tot taak mogelijkheden en kansen voor de economische en sociale ontwikkeling van vrouwen in ontwikkelingslanden te vergroten door technische en financiële ondersteuning te bieden aan het integreren van de belangen van vrouwen in ontwikkeling op alle niveaus. Daarom moet UNIFEM zo nodig zijn werkprogramma opnieuw bezien en versterken tegen de achtergrond van het slotdocument, waarbij het zich richt op politieke en economische empowerment van vrouwen. Zijn rol als pleitbezorger moet zich concentreren op het stimuleren van een multilaterale beleidsdialoog over empowerment van vrouwen. Er dienen voldoende middelen beschikbaar te worden gesteld opdat het UNIFEM zijn taken kan vervullen.

Gespecialiseerde organisaties en andere organisaties van de Verenigde Naties

336. Om hun steun voor acties op nationaal niveau te versterken en hun bijdrage aan gecoördineerde follow-up door de Verenigde Naties te verruimen, moet iedere organisatie de specifieke acties uiteenzetten die zij wil ondernemen, inclusief doelstellingen voor herschikking van prioriteiten, en haar middelen een nieuwe bestemming geven om te voldoen aan de in het slotdocument geïdentificeerde mondiale prioriteiten. Verantwoordelijkheid en verantwoording dienen duidelijk te worden afgebakend. Deze voorstellen moeten op hun beurt zijn terug te vinden in het voor de gehele organisatie geldende plan voor de middellange termijn ten behoeve van de verbetering van de positie van vrouwen voor de jaren 1996-2001.

337. Elke organisatie moet zich op het hoogste niveau verbinden en bij het nastreven van haar doelstellingen stappen ondernemen om de rol en de verantwoordelijkheden van haar speciale organen voor vrouwen thema's te verruimen en te ondersteunen.

338. Bovendien moeten de gespecialiseerde organisaties die tot taak hebben technische ondersteuning in ontwikkelingslanden te bieden, met name in Afrika en de minst ontwikkelde landen, nauwer samenwerken om de constante bevordering en verbetering van de positie van vrouwen te waarborgen.

339. De Verenigde Naties moeten passende technische ondersteuning en andere vormen van steun overwegen en bieden aan landen met een economie in de overgangsfase naar een vrije

markt, om het oplossen van hun specifieke problemen met betrekking tot verbetering van de positie van vrouwen te vergemakkelijken.

340. Iedere organisatie moet meer prioriteit verlenen aan de werving en bevordering van vrouwen op het niveau 'Professional', met name op besluitvormingsniveau, om evenwicht tussen beide seksen te bereiken. Als extra overweging bij het aannemen van personeel en de vaststelling van de arbeidsvoorwaarden moet aandacht worden geschonken aan de noodzaak om de hoogste normen van efficiëntie, vakbekwaamheid en integriteit te waarborgen. Er dient naar behoren rekening te worden gehouden met het belang van werving van personeel op zo breed mogelijke geografische basis. Organisaties dienen regelmatig aan hun bestuur verslag uit te brengen omtrent de vorderingen die zij maken om dit doel te verwezenlijken.

341. De coördinatie van de operationele ontwikkelingsactiviteiten van de Verenigde Naties op landenniveau dient te worden verbeterd via een systeem van ter plaatse aanwezige coördinatoren, in overeenstemming met de relevante resoluties van de Algemene Vergadering, in het bijzonder resolutie 47/199 van de Algemene Vergadering, om volledig rekening te houden met het slotdocument.

2. Andere internationale instellingen en organisaties

342. Bij de uitvoering van het slotdocument worden internationale financiële instellingen aangemoedigd om beleidsmaatregelen, procedures en personeelsbezetting opnieuw te bezien en te herzien, om te verzekeren dat investeringen en programma's aan vrouwen ten goede komen en aldus bijdragen aan duurzame ontwikkeling. Tevens worden zij aangemoedigd om meer vrouwen op hoge posities aan te nemen, personeel beter te trainen in genderspecifieke analyses, en beleidsmaatregelen en richtlijnen in te voeren om te waarborgen dat ten volle aandacht wordt geschonken aan het feit dat leningsprogramma's en andere activiteiten andere gevolgen hebben voor vrouwen dan voor mannen. Hierover moeten de instellingen van Bretton Woods, de Verenigde Naties en haar fondsen en programma's en de gespecialiseerde organisaties een regelmatige en diepgaande dialoog opzetten, ook in het veld, om hun steun efficiënter en effectiever te kunnen coördineren en zo de effectiviteit van hun programma's ten behoeve van vrouwen en hun gezinnen te versterken.

343. De Algemene Vergadering moet overwegen de Wereldhandelsorganisatie (WTO) uit te nodigen om te bestuderen hoe zij zou kunnen bijdragen aan de uitvoering van het slotdocument, inclusief activiteiten in samenwerking met de Verenigde Naties.

344. Voor internationale niet-gouvernementele organisaties is een belangrijke rol weggelegd in de uitvoering van het slotdocument. Er dient te worden bezien of er een mechanisme kan worden opgezet om samen te werken met niet-gouvernementele organisaties om de uitvoering van het slotdocument op verschillende niveaus te bevorderen.

HOOFDSTUK VI

FINANCIËLE REGELINGEN

345. In het algemeen ontbrak het aan financiële en personele middelen om de positie van vrouwen te verbeteren. Dit heeft bijgedragen aan de tot nu toe trage uitvoering van de Toekomstgerichte Strategieën van Nairobi voor de verbetering van de positie van vrouwen. De volledige en effectieve uitvoering van het slotdocument, inclusief de relevante toezeggingen die op eerdere topconferenties en conferenties van de Verenigde Naties zijn gedaan, vraagt om politieke inzet teneinde personele en financiële middelen beschikbaar te stellen om de positie van vrouwen te versterken. Dit betekent dat in begrotingsbeslissingen met betrekking tot beleidsmaatregelen en -programma's een gender-perspectief moet worden opgenomen en dat er behoefte is aan adequate financiering van specifieke programma's om de gelijkheid tussen vrouwen en mannen te waarborgen. Voor de uitvoering van het slotdocument moeten financiële middelen worden geïdentificeerd en gemobiliseerd uit alle bronnen en alle sectoren. Een herformulering van beleid en een hernieuwde toewijzing van middelen kunnen nodig zijn, binnen en tussen programma's, maar sommige beleidsveranderingen hebben misschien niet noodzakelijkerwijs financiële gevolgen. Ook kan het nodig blijken aanvullende middelen te mobiliseren, zowel in de openbare, als in de particuliere sfeer, inclusief middelen uit innoverende financieringsbronnen.

A. Nationaal niveau

346. De primaire verantwoordelijkheid voor de uitvoering van strategische doelstellingen van het slotdocument berust bij de regeringen. Om deze doelstellingen te verwezenlijken, moeten regeringen zich inspannen om systematisch te bestuderen hoe vrouwen baat hebben bij uitgaven in de openbare sector; zij moeten begrotingen aanpassen om gelijke toegang tot uitgaven in de openbare sector te waarborgen, zowel om de productiecapaciteit te verhogen, als om in maatschappelijke behoeften te voorzien, en zij moeten de met gender verband houdende toezeggingen die tijdens andere topconferenties en conferenties van de Verenigde Naties zijn gedaan, verwezenlijken. Om succesvolle nationale uitvoerings-strategieën voor het slotdocument te ontwikkelen, moeten regeringen voldoende middelen beschikbaar stellen, inclusief middelen om genderspecifieke analyses te verrichten. De regeringen moeten tevens niet-gouvernementele organisaties, instellingen in de particuliere sector en andere instanties aanmoedigen om extra middelen te mobiliseren.

347. Er dienen voldoende middelen te worden toegekend aan nationale organen voor de verbetering van de positie van vrouwen, alsook, voor zover van toepassing, aan alle instellingen die kunnen bijdragen aan de uitvoering en monitoring van het slotdocument.

348. Waar nog geen nationale organen voor de verbetering van de positie van vrouwen bestaan of waar deze nog geen permanent karakter hebben, moeten regeringen ernaar streven in voldoende mate en doorlopend middelen voor dergelijke organen beschikbaar te stellen.

349. Om de uitvoering van het slotdocument te stimuleren, moeten regeringen, waar nodig, overmatige militaire uitgaven en investeringen ten behoeve van de productie en de aankoop van wapens terugdringen, in overeenstemming met de eisen m.b.t. de nationale veiligheid.

350. Niet-gouvernementele organisaties, de particuliere sector en andere actoren in de samenleving moeten worden aangemoedigd om te overwegen de middelen toe te kennen die nodig zijn voor de uitvoering van het slotdocument. De regeringen moeten een klimaat scheppen dat de mobilisering van middelen door niet-gouvernementele organisaties ondersteunt, en wel met name vrouwenorganisaties en -netwerken, feministische groeperingen, de particuliere sector en andere actoren in de samenleving, om hen in staat te stellen hiertoe bij te dragen. De capaciteit van niet-gouvernementele organisaties op dit gebied dient te worden versterkt en verruimd.

B. Regionaal niveau

351. Regionale ontwikkelingsbanken, regionale samenwerkingsverbanden tussen bedrijven en andere regionale instellingen moeten worden uitgenodigd om te helpen middelen te mobiliseren voor de verstrekking van leningen en voor andere activiteiten ten behoeve van de uitvoering van het slotdocument. Tevens moeten zij worden aangemoedigd in hun beleid en financieringsvoorwaarden rekening te houden met het slotdocument.

352. De subregionale en regionale organisaties en de regionale commissies van de Verenigde Naties moeten, voor zover van toepassing, en binnen hun bestaande mandaat, ondersteuning verlenen bij de mobilisering van middelen voor de uitvoering van het slotdocument.

C. Internationaal niveau

353. Op internationaal niveau dienen voldoende financiële middelen te worden bestemd voor de uitvoering van het slotdocument in de ontwikkelingslanden, met name in Afrika en de minst ontwikkelde landen. Ter verruiming van de nationale mogelijkheden in ontwikkelingslanden om het slotdocument te kunnen uitvoeren, zal op zo kort mogelijke termijn moeten worden gestreefd naar verwezenlijking van de overeengekomen doelstelling om 0,7 % van het bruto nationaal product van de ontwikkelde landen te bestemmen voor zuivere ontwikkelingshulp (ODA) en zal meer geld beschikbaar moeten worden gesteld voor activiteiten die zijn bedoeld om aan het slotdocument uitvoering te geven. Bovendien moeten landen die zich bezighouden met ontwikkelingssamenwerking hun hulpprogramma kritisch analyseren, om de kwaliteit en de doeltreffendheid van de hulp te verbeteren door hierin een genderspecifieke aanpak te integreren.

354. Internationale financiële instellingen, waaronder de Wereldbank, het Internationale Monetaire Fonds en het Internationale Fonds voor Agrarische Ontwikkeling en de regionale ontwikkelingsbanken moeten worden uitgenodigd hun subsidies en leningen te bestuderen en leningen en subsidies toe te kennen aan programma's voor de uitvoering van het slotdocument in ontwikkelingslanden, met name in Afrika en de minst ontwikkelde landen.

355. De Verenigde Naties moeten bij de uitvoering van het slotdocument voorzien in technische samenwerking met de ontwikkelingslanden en in andere vormen van ondersteuning van die landen, in het bijzonder wat betreft Afrika en de minst ontwikkelde landen.

356. Uitvoering van het slotdocument in de landen met een economie die verkeert in een overgangsfase naar een vrije markt, vraagt om doorlopende internationale samenwerking en ondersteuning. De organisaties en organen van de Verenigde Naties, inclusief de technische en sectorale instanties, moeten de inspanningen van die landen bij het opzetten en uitvoeren van beleidsmaatregelen en programma's voor verbetering van de positie van vrouwen stimuleren. Hiertoe zullen het Internationale Monetair Fonds en de Wereldbank moeten worden uitgenodigd deze inspanningen te ondersteunen.

357. Aan het resultaat van de Wereldtopconferentie voor sociale ontwikkeling met betrekking tot beheer en vermindering van de schuldenlast en van andere wereldtopconferenties en conferenties van de Verenigde Naties moet uitvoering worden gegeven om de verwezenlijking van de doelstellingen van het slotdocument te vergemakkelijken.

358. Om de uitvoering van het slotdocument te vergemakkelijken, moeten de betrokken ontwikkelde landen en ontwikkelingslanden, die als partners instemmen met een wederzijdse toezegging om gemiddeld 20% van de zuivere ontwikkelingshulp en 20% van de staatsbegroting te bestemmen voor fundamentele sociale programma's, rekening houden met de belangen van zowel vrouwen als mannen.

359. De ontwikkelingsfondsen en -programma's van de Verenigde Naties moeten onmiddellijk analyseren in hoeverre hun programma's en projecten zijn gericht op de uitvoering van het slotdocument en moeten voor de volgende programmacyclus verzekeren dat in hun activiteiten voor technische assistentie en financiering voldoende middelen worden bestemd voor de uitbanning van verschillen tussen vrouwen en mannen.

360. Met inachtneming van de rol van de fondsen, programma's en gespecialiseerde organisaties van de Verenigde Naties, in het bijzonder de speciale rol van het UNIFEM en het INSTRAW bij de bevordering van empowerment van vrouwen en daarmee bij de uitvoering van het slotdocument binnen hun onderscheiden mandaten, onder andere op het gebied van onderzoek, opleiding en voorlichtingsactiviteiten ten behoeve van de verbetering van de positie van vrouwen, alsook bij technische en financiële ondersteuning om in ontwikkelingsinspanningen een gender-perspectief op te nemen, moeten door de internationale gemeenschap voldoende middelen worden verstrekt en op een adequaat niveau worden gehandhaafd.

361. Ter wille van vergroting van de doelmatigheid en doeltreffendheid van de Verenigde Naties bij haar inspanningen om de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen, en met het oog op verruiming van haar vermogen om de doelstellingen van het slotdocument te bevorderen, moeten verschillende delen van de organisatie der Verenigde Naties worden vernieuwd, hervormd en gereactiveerd, in het bijzonder het Department for the Advancement

of Women van het Secretariaat van de Verenigde Naties, alsmede andere eenheden en nevenorganen, die specifiek tot taak hebben de verbetering van de positie van vrouwen te bevorderen. In dit verband worden relevante bestuursorganen binnen de Verenigde Naties aangemoedigd om speciale aandacht te schenken aan de effectieve uitvoering van het slotdocument en hun beleidsmaatregelen, programma's, begrotingen en activiteiten opnieuw te bezien, om te komen tot het meest doeltreffende en doelmatige gebruik van middelen voor dit doel. Ook zullen er vanuit de gewone begroting van de Verenigde Naties extra middelen moeten worden toegekend om aan het slotdocument uitvoering te geven.